

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXIV. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1894. Február 1.

5. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Nemzeti egyház.

(Két cikk.)

I.

Nagy igazság rejlik annak a francia lelkésznek szavaiban, a ki azt mondta, hogy «az a vallás, mely nem állít kánoni törvényt a polgári törvények ellenében, a szabadság vallása.»

Külön világot alkot az állami élet, a maga számtalan intézményével; s ismét külön világot a vallásos élet, a maga erkölcsi világréndjével. Mindkettőnek megvannak a saját kötelező törvényei és szabályai, melyeknek engedelmeskednünk kell, úgy is, mint állampolgároknak, úgy is, mint vallásos egyéneknek. Az egyik törvény olyan kötelező, mint a másik. Hogy a kettő közül melyik kötelezettség bír az ember lelki világára nagyobb vonzeróval, melyiknek engedelmeskedünk szívesebben, talán a másiknak hátrányára: ebben a tekintetben eltérők a vélemények. Az eltérést, nézetem szerint, az állami és a vallásos élet keletkezéséről alkotott vélemények idézik elő. A kik a vallás-erkölcsi végetlen birodalom törvényeinek fölényt tulajdonítanak az állam törvényei felett: azok azt mondják, hogy az isten eredetű, isten által létrehozott intézmény, s így örök, míg ez csak emberi elaboratum, s mint ilyen véges, gyarló, alárendelt amannak. Inkább kell engedelmeskedni az isteninek, mint az emberinek.

Ez a nézet, mint általánosan ismert, a kath. egyház nézete. Ez uralkodott általában a XVI ik századig. Akkor azonban, a reformációval, sok más teoriával együtt, az is megváltozott, éppen úgy, mint a nap és bolygó-rendszerről alkotott felfogás a kopernikus elmélete által. Sokan vannak ugyan még ma is, a kik azt mondják, hogy a nap forog a föld körül, és sokan vannak olyanok is, kik ama felfogásnak hódolnak. Egyik olyan tévedés, mint a másik. Amaz vallásos el-

fogultságból, hogy ne mondjam, bigottságból, emez a természet-tudományok hiányos ismeretéből eredő.

A reformációval előtörő új szellem, kutatás, szabad vizsgálódás más nézetet, annál sokkal helyesebbet teremtett meg. Azt, t. i. hogy nemcsak a vallásos világ nyugszik isteni rendeltetésen, hanem azon nyugszik az állam-világ is; nemcsak amaz szent és örök, hanem emez is. A kettő között a legnagyobb harmoniának, a legszebb egyetértésnek kell fennállania, hogy mindkettőben visszatükröződjék a teremtőnek isteni műve, mint tiszta vízben a ragyogó ég-boltozat; együtt munkálják az egyén földi és égi boldogságát, mint a nap fénye és melege együtt fakasztják a lombot, együtt adják a színt és illatot. S vajjon, ez a felfogás nem szebb-e, nem felemelőbb-e, mint amaz, mely ketté vágja a teremtést erről azt mondja, hogy szent, arról meg azt, hogy profán? Nem egy-e az ur, s nem mindnyájan az ő teremtő hatalma alatt állunk-e?

Alig van jogállam, melyben e két nézet szemben ne állott volna egymással; melyben a kath. reakció gátat ne igyekezett volna vetni a szabadság hódító erejének, s ne tett volna kísérletet arra, hogy hatalmi és erkölcsi szupremáciát szerezzen az állami élet és törvényhozás felett. Természetes, hogy az ilyenmü törekvésnek nem volt más eredménye, mint a kettő közötti kollízió, s ha az békés úton elhárítható nem volt, következett a revolúció.

Hogy Belgium külön szakadt Hollandiától, azt tisztán kath. érdekek eredményezték, s az adáz harcban az volt a jelszó, hogy: «húzzátok le fa-saruitokat, s üssétek agyon az eretnekeket.» A szakadás megtörtént, de ezzel meg lett vetve az alapja a holland államélet megizmosodásának, mert állam-vallás lett a protestáns vallás, nemzeti egyház, prot. egyház s ebben jó termő földre talált minden állami és egyházi szabad intézmény létesítése. A párisi vérnászban, midőn

szt. Bertalan éjszakáján, a prot. szabadságért küzdő hugenottákat legyilkolják, avagy nem a katholicismus ülte-e herodesi diadalát? De másfelől, nem a kiomlott vércseppekből nőtt-e ki a francia szabadság, mely később megtörte a kath. egyház nagy hatalmát, sekulárizálta óriási vagyonát és megteremtette a polgárok és egyházak közötti egyenlőséget? Igaz, hogy Franciaországban uralkodó vallás ma is a kath. vallás, de csak a számarányt tekintve, és nem az állam-életre való befolyást, mert e részben hozzásimul a köztársasági formához, s ha régebben a királyokért imádkozott, ma a köztársaságért imádkozik, s ha a szocializmus diadalmaskodnék, azért kulcsolná imára kezeit. A szabadság minden irányu nyilvánulásával szemben, legfőnebb a tolerari posse politikáját követi.

Angliában a katholicizmus szintén nem mondhat vetot az állam-törvényeknek, mert ott az anglikán egyház, nemzeti egyház, s ha talán az uralkodók I. Jakabbal ma is így szólanának: «azt mivelem, a mit tetszik: törvényt és evangéliumot!» Azért az állam és egyház érdeke mégis egy és ugyanaz: a polgári és lelkiismereti függetlenség. E két hatalmas kősziklán pedig, a kath. erőfeszítés megtörik végképpen, s a fejedelmi túlkapást mindig ellensúlyozza a nemzeti érdek, s az evangéliumból kinövő protestáns közszellem. Németország szintén a protestáns államok sorában áll, vallás és nemzetiség, úgy szólván, egy. Luther hitvallása annyira össze van forrva a germán faj lelkével, hogy a kettő együtt áll, vagy esik. Bár fölajdul a mainzi püspök, hogy: «miután a szellemi kapocs, mely által szt. Bonifácus a német népeket összekapcsolta, szétszakított, ezzel vége lett a német egységnek és a német nemzet nagyságának» mi mégis inkább hiszünk a jó, öreg Hasenak, a ki teljes meggyőződésből mondja: «németek és protestánsok, és mindkettő teljes szívükből.» Ily erős protestáns államnak, s abban oly erős nemzeti egyháznak, alig tudjuk megbocsátani, hogy most legújabbán ismét megengedte a jezsuiták visszatérését. Félnünk, hogy ez által inkább megzavartatik az egység és nagyság, mint a különféle prot. felekezetek által, mire a mainzi püspök céloz.

A nyugati kultur-államok sorából alig is tudunk többet felhozni, mert Ausztria, a mi balkezünk, szintén kath. állam, ámbár ez is bizonyos korlátozásával a kath. egyháznak. Oroszországban, a gör. keleti, Spanyolországban állam-vallás és nem-

zeti egyház: a katolikus. De meg is látszik mindkettőn, mert hol állnak a főnebb említett kultur-államokhoz képest, a miveltség és szabad irányu állami intézmények terén? Ezek felett még későre süt fel a Luther és Kálvin napja, hogy szabadságot és egyenlőséget hozzon létre.

Utoljára hagytam hazánkat, szép Magyarországot. Számban és erőben kicsiny nép vagyunk mi még, mert sokat küzdöttünk, sokat szenvedtünk. De a sok teher és nyomás alatt, mint a pálma, kezdünk nőni, izmosodni. Növésünk talán már látszani is kezdett; de az ágak, melyek alkotmányunk fájából kihajtottak, nem találatnak nemes hajtásoknak, egyik hű kertészünk, Róma előtt. Nem csoda, mert nem a déli meleg éghajlat buja hajtásai, hanem a Kárpátok bércei és az Alföld vértől ázott rónájának szabad földjéből nőttek ki. Ott vad-hajtásoknak nézik, de nekünk a szabadság és függetlenség nemes gyümölcseit termik.

Szóljunk hasonlat nélkül. Állami életünk nagy fontosságu egyhápolitikai törvény-javaslati ellen erős akciót fejt ki a róm. kath. egyház. A polgári törvényekkel szembe állítja a kánoni törvényeket; meghasonlásba hozza a polgárt a vallásos emberrel. S miért? Igen könnyű, kitalálni. Hogy azt vindikálhassa magának, hogy ő a nemzeti egyház, benne lüktet a nemzeti akarat, a nemzeti geniusz, s az ő akaratának érvényesülnie kell az állami életben is, hogy Magyarország teljesen kath. állam legyen.

De, vajjon, lehet-e nemzeti egyház az, melynek minden intézménye ellent mond a haladásnak, az állami életet alkotó tényezőknek? Lehet-e nemzeti egyház az, mely a hazában élő különféle vallásfelekezeteket egy pásztor-bottal szeretné kormányozni? Lehet-e nemzeti egyház az, mely nyelvében, érzületében, rituális szertartásaiban nem nemzeti, n e m m a g y a r, hanem német, szláv, tót, latin

Tény az, hogy hazánkban a katolikus hiten levők többségben vannak, de azért, a kath. egyház, a reformáció óta, soha sem volt nemzeti egyház, s bátran kimondhatjuk, hogy eddig követett politikájánál fogva, nem is lesz.

Minden állam talpköve a tiszta erkölcs, a vallás. Egy modern állam fejlődésének s nagyságát biztosító minden kulturális intézmény megteremtésének, a nemzeti egyház szempontjából, sokkal inkább megfelel a prot. egyház-szervezet és alkotmány, mint a katolikus. A mi viszonyain-

kat tekintve, ezt igazolja ama hagyományos mondas is, hogy a kalvinista vallás, magyar vallás. Nagy Fridrik nyíltan bevallja, hogy: «ha a vallást az állami eszélyesség oldaláról tekintjük, a protestáns vallás ugy a köztársasági, mint a monarchiai államformának leginkább megfelelő; leginkább összefér a szabadság szellemével, mely az elsőnek lényegét képezi, és a monarchiában, miután senkitől se függ, teljesen a kormánynak van alárendelve.» És éppen, egy kath. ember szájából halljuk, hogy: «a kath. ember kénytelen, természeténél fogva, az államtörvényekkel folytonos összeütközésben lenni.» Habár egyesek, némileg meg is törik liberális szellemükkel e szavak élet, kétségtelen mégis, hogy nagy igazságot tartalmaznak.

Mindezeknek élő bizonyosságát szolgáltatja a jelen egyházpolitikai helyzet. De ez egyszersmind arról is meggyőz, hogy hazánkban a nagyobb számot képviseiő kath. egyház. nem nemzeti egyház. Nemzeti egyház volt a múltban, annak múltatta magát a jelenben a prot. egyház, s ennek sorában éppen a kálvinista egyház. Ha szám szerint kevesebben vagyunk is, megmútattuk nagyságunkat szellemünk diadalmában, s mütassuk meg ezután is abban, hogy kánoni törvényeinket nem állítjuk az állami törvényekkel szembe. Így, ha elismerve nem is, de tényleg, a n e m z e t i e g y h á z m i vagyunk.

A nemzeti egyház feladatáról a jövő alkalommal.

Az erd. ev. ref. középiskolák történetei megírásáról.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a múlt év július hónapban fölszólította az állami középiskolákat, hogy történeteiket az ezredéves ünnepélyre irassák meg; ugyanily értelemben megkereste a felekezeti középiskolák főhatóságait is. A miniszter szándéka, hogy e történetekből összeálltassa Magyarország középoktatási monografiáját.

Az erd. ev. ref. egyházkerület Ig.-Tanácsa is lelkesen karolta föl a tervet s mint a középiskoláink előjárásaihoz intézett fölszólításokból gyanítható, a miniszteréhez hasonló intencióval, t. i. hogy ezen történetekből összeállítható legyen az erd. ev. ref. egyházkerület középoktatási monografiája.

Ugy emlékezem, hogy a jelzett intenció nem volt elég világosan kifejezve s azért irtam csak, gyaníthatólag. Részemről ezt az intenciót tulajdonítottam a fölhevásnak s nagyon örvendtem volna, ha gyanakodásom valónak bizonyul.

Fájdalom, téves úton jártam. Az Igazgató-Tanács-

nak ez ügyben kelt legutóbbi leirata ugyanis arról győzött meg, hogy középiskoláink történetüket egymástól teljesen függetlenül fogják megírni és közzé tenni vagy külön füzetben, vagy az iskolai értesítőben.

Őszintén lehet sajnálkozni, hogy középiskoláink előjárásai nem foglalkoztak e kérdéssel lelkesebben.

A magyar nemzet ezredéves ünnepe alkalmára fog-nak készülni e történetek. Előállításuknak és kiállításuknak ugy belsőleg, mint külsőleg az ünnephez méltónak kellene lenniök. A magyar nemzet ezer éves történetében kiváló helyet foglal el a kalvinista közoktatásügy. E történeteknek a nagy közönség előtt is igazolniok kellene ezt a sokat hangoztatott, de, fájdalom, kevesek által helyesen és az őt megillető komolysággal értelmezett állítást. Annyival is inkább, mert ezzel igazolva lennének a mult társadalmainak oktatásügyünk oltárára hozott áldozatai. A kálvinista közoktatásügy, különösen az erdélyi részekben, nagyon össze van forrva nemcsak magával az egyházkerület történetével, hanem az erdélyi részek egész életével is. A középiskolák történetei megírásával legfőbb feladat lenne: kimutatni az iskolák hatását az egyházra és államra, és viszont.

Azért örvendtem a nyáron, mert azt hittem, hogy az Igazgató-Tanácsnak ez az intenciója, melynek megvalósításával középiskoláink szolgálatot tettek volna nemcsak egyházunknak, hanem a jelenkorban is folyó küzdelmekben a felvilágosodás és szabad gondolkodás mellett harcoló összes elvbarátainknak. A mult ismerete mindig nagy segítség a jelen harcaiban.

És azért sajnálkoztam most, midőn azt látom, hogy ez az eszme nem valósul meg. Mert a mint a dolgok most állanak, nem is valósulhat meg. A középiskolák történetei megírásának decentrálizációja következtében, valószínűleg, a következő jellegű történetekkel fogunk előállni. Lesz kettő-három, a melyben az író meg fogja kísérteni, hogy az egyházi és politikai viszonyok hatását az iskolákra és viszont fejtegesse. De biztosra vehető, hogy mind a három éppen azon eseményekkel éppen egyformán nagy vonásokban s így, bocsánat, de ugy van, felületesen fog foglalkozni. A többi négy, vagy öt pedig adathalmaz lesz, mint szoktak lenni a tanári értekezlet alkalmával felolvasott történetek. Igen becses adatok egy jövődörtörténetíró számára, de semmiképpen az ezredéves ünnepekhez méltó történetek.

Valamiképpen el kellene kerülni, hogy az erd. ev. ref. középiskolák így vegyenek részt a magyar nemzet ezredéves ünnepén. Annyival is inkább el kellene kerülnünk, mert az állami kartársak és maga az állam is sokkal figyelmesebb szemmel néznek reánk, mint az állami intézetekre. Hibáinkat inkább észreveszik, erőnyeinket kevésbé méltatják.

Nézetem szerint, az erd. ev. ref. közoktatásügy történetének megírása első sorban azoktól függ, a kiket az egyes előjárások a megírással megbiznak. Nekiek, minden valószínűség szerint, a történelem tanárainak, kellene ezzel a kérdéssel behatóbban foglalkozniok.

Erre igen jó alkalom volna a folyó évi közgyűlés. mikor is megbeszélhetnék a dolgot s a munkafelosztás

alapján, egyesült erővel magukhoz és egyházunkhoz méltó művet alkothatnának.

Ha nem veszik roszt néven, terv-vázlatot is adhatok.

Mindenik történetíró megírná saját iskolájának speciális történetét; ezt is azonban közösen megállapított egyöntetű beosztás szerint. Azután, feldolgozna mindenik az egyház és állam történetéből egy-egy kort, kellően méltatva a már többször említett hatást és visszahatást. Például, az enyedi történetíró a XVII. század első felét, a kolozsvári történetíró a XVII. század második felét és így tovább, a mint megállapodnak.

A mű szükséges egyöntetősége céljából, természetesen, több ízben kellene összejönniök, valamint a végső összeállítás céljából is, de az összejövetelek 30—40 frtnyi költségeit a célra való tekintettel hordozhatnák az előljáróságok, vagy éppen maga az egyházkerület is.

Mondhatja valaki, hogy felesleges, ily nagyobb szabású műre pénzt és időt áldozni, minthogy a prot. irod. társaság úgy is megírta az ezredéves ünnepre a prot. egyházak történetét. Erre válaszom az, hogy abban a történetben az erd. ref. iskolák mellett még nagyon sok intézménynek történetét kell bevenni és az erd. ref. iskolák történetére a legjobb akarat mellett sem fog az író két-három nyomtatott ívnél többet fordíthatni, plane, 2000 korona tiszteletdíjért.

Szükségesnek véltem, ezeket elmondani

Bodó.

Nyiltlevél és válasz Nemes Árpád paptársamnak.

(A «Vallás-tanítás a falusi iskolákban és még valami».)

(Vége.)

Kérdem a pártatlan, érdeklődő olvasót: az van-e sorokban mondva, a mit a «Válasz» írója belemagyaráz? Megvallom, már cikkem írásakor e kis szakaszt igen fontosnak tartottam és rá nagy súlyt fektettem. Az én gyengeségemnek tulajdonítható, hogy csak annyi világozással tudtam gondolataimat kifejezni, hogy volt egy mivel olvasóm, s éppen pap, ki soraimat félreértette. Nagyon sajnálom magamat, hogy írásomhoz kommentárt kell hogy csatoljak. De a megérthetés kedvéért, kijelentem, hogy mikor a legtöbb helyen levő tényleges állapotra rámutattam, a sorok között azt akartam mondani, hogy ez nem jól van így, ennek másképpen kellene lenni. «A vallásos erő kifejtésén munkálkodhatik, mert mi ezeket csak a szószékből szoktuk tenni», itt a csak hangsúlyozásával odaérttettem, hogy ez nem elég; «nem igen keressük fel őket a templomon kívül» pedig gondolám, fel kellene minden papnak; «az evangyélium erejét jótékony intézmények által nem éreztetjük», pedig odaérttettem, kellene minden egyházközségben; «sirhatunk a sirókkal, mert ez csak akkor történik meg a legtöbb helyen, mikor halott van», pedig hallgatólagosan gondolám, nem csak a koporsónál kellene ezt tenni mindnyájunknak, hanem az élet minden gyászos, leverő pillanatában ott kellene lennünk hiveink mellett; «örvendezhetünk az örvendezőkkel, mert ez például csak egy jó áldás alkalmával fordul elő», de nem így

kellene lenni, gondolám, a hol valódi lelkipásztori tevénytünket veszélyeztetve nem látjuk, mindenütt mindnyájunknak részt kellene vennünk, künn az életben is hiveink örömeiben; «munkálhatjuk a családi boldogságot is, mert az csaknem mindenütt a viszálykodó és jelentkező házaspárok kibékítésében áll csupán», de itt nem kellene megállapodni, be véltem írni a sorok közé, hanem minden lehető és rendelkezésünk alatt álló eszközzel munkálnunk kellene hiveink boldogságát, stb. Paptársam őszinteségemben nem igen hajlandó ugyan bizni, de mégis kérem, kegyeskedjék, legalább annyi előzékenységgel lenni egy kartársra iránt, tegyen fel róla annyit, hogy olyan dolgot nem követel, mástól nem kíván, a mi nála is nincsen meg, a mit ő is meggyőződéssel nem követ.

Nevezzen bárki dicsekvőnek, mégis ki merem mondani, hogy ama cikkem tenorjából elfogulatlan lélekkel a kura-pasztoralis ellenségének nem nevezhet. A ki a cikken előmlő lélek elől elzárta magát, még az is meg lehetős nyílt érintését láthatta ezen ügy iránti rokonszenvenemnek, mikor azt mondtam, hogy a gyermek és ifjú években megvetett alapra «majd az érett öreg korban olyan templomot lehet építeni, hogy nincs hatalom, mely győzelmet, vehetne rajta.» (370. lap 1893.) Más helyen így szoltam: «Én egyházközségemben minden ponton kezembem tartom a vallásos nevelést.» Hogy világosabban nem beszéltem e tárgyról, csak azért volt, mert én, ha néha irok, szeretem a logikai következetességet szem előtt tartani, nem tartom helyesnek, egy tárgy keretében mindent elmondani, a mi tán nem is tartozik oda, a rokon eszméket csak annyiban szoktam érinteni, mennyiben tárgyam megértéséhez feltétlenül szükséges. De paptársam ezen eljárásomat egy kissé elfogultan nézve, egyet ütni akart rám; de talán nem oda ütött, a hová akart. Én legalább az 52-dik számban megjelent közlemény után rögtön így szólék magamban: «Ime, mikor az én álláspontomra helyezkedik, nemcsak leckéztet s jó tanácsokat ad, hanem egészen más lelkesedéssel is ír.» Különben, tévedni emberi dolog, én magyarázatát megbocsátottam s hiszem, az ő neheztelésével sem megy le a nap.

Azt mondja paptársam, hogy a tanítók képességét illetőleg, ellenmondásba keveredtem magam-magammal, mikor előbb a vallás-tanításra, sőt Ábrahám áldozatának megmagyarázására sem tartottam képeseknek s később, mint intelligens, mivel embereket gyűnttettem fel, kiket becsülni kell, stb. Kérem, ha ezt nem egy papi ember mondaná, egy cseppet sem csudálkoznám. De nekünk tudnunk kell, hogy a társadalmi intelligencia, a tudás s a tudományosság bármely széles köre nem elég ahoz, hogy valaki jó vallás-erkölcsi nevelő legyen, mert a vallásban a fő az érzelm. A tanító urak mintaszerű képzettséggel bírhatnak, kifogástalanul taníthatják az írva-olvasást, számtant, nyelvtant, beszéd- és értelem-gyakorlatokat, történelmet, földrajzot, természettant, stb., a társadalomban tisztas helyet foglalhatnak el, de mindezekből még nem következik, hogy jó vallásos nevelők lennének, mert újra ismételni kívánom a vallás nem ismeret, nem tudás. Így fogva fel a kérdést, úgy hiszem, nem jöttem ellenkezés-

be magam-magammal s a tanítók képzettségét, képességét sem vontam kétségbe, hanem mind a tanítót, mind a papot saját, valódi hivatás körében ohajtottam volna látni.

Én azon vagyok, a tanító maradjon meg a maga hivatáskörében, vezesse be növendékeit, az ismeretek előcsarnokába: a pap sáfárkodjék a vallásos élet egész mezején, a törvénybíró szolgáltatson igazságot, az orvos gyógyítsa a testi betegeket s így tovább. De egyik se kontárkodjék, ne szántson a másik földében, mert nincs azon istennek áldása. Hogy egyik a másik szakjához, szoros értelemben véve, keveset ért, abból még nem következik, hogy ne lenne mindenik képzett és mivel ember.

Ezek valának tisztelt paptársam «Válasz»-ában azok a főbb pontok, melyekre felelnem kellett állásponantom védelmére. Én is, mint ön, azért szoltam, mert hittem. Vajha, beszélgetésünk drága anyaszentegyházunknak valamit használna!

Lajos János,
evang. reform. lelkész

Igazgató-Tanácsunk üléséből.

Kolozsvár. 1894. jan. 27. 28. és 29.

A három egymás utáni napon tartott ülésekben váltakozva elnökölték: br. Bánffy Dezső, egyházkerületi főgondnok ur őexcellenciája és főt. Szász Domokos, püspök aa. Jelen voltak: dr. Kolosvári Sándor, elnökhelyettes, Szász Gerő, közjegyző, Gyarmathy Miklós, dr. Szász Béla, Bartha Lajos, dr. Vályi Gábor, Domokos Antal, ig.-tanácsosok, Parádi Kálmán, tanügyi előadó, dr. Sárkány Lajos, számvevő, Deák József, pénztárnok, dr. Deák Albert, ügyvéd, Bodor Antal, k. előadó, Márkus János, titkár, és Kádár János, s.-titkár jegyző.

Az ülés megnyitása után, felolvastattak a megelőző ülés óta elnökiileg elintézett ügydarabok jegyzékai s az ismertett intézkedések jóváhagyó tudomásul vétettek. Következett a napirend.

Először is nagy-enyedi Bethlen-kollegiumunk előjáróságának jelentése olvastatott föl, melyben a theol.-akademia fiatal helyettes-tanárának, néh. Kiss Albert aának elhunytáról értesíti hatóságunkat s kéri ama kegyeletes intézkedésének jóváhagyását, mely szerint a néh. tanár özvegyének, temetési költségekre, 200 frtot utalt ki s a még csak alig megkezdett évnegyedre járó fizetést is folyósította a gyám nélkül maradt özvegy és árvák segítségére. Igazgató-Tanácsunk mély fájdalommal vette az ifjú s új pályájára éppen csak most lépett helyettes-tanár aa. váratlan elhunytát tudomásul s a kollegiumi előjáróság intézkedéseit elismeréssel jóváhagyta.

A cikói és csombordi ref. egyházközségek felekezeti iskoláinak, állami alapon való szervezése, megfélelőknek találtatván, megerősítették.

A helybeli kir. tudomány-egyetemen tanuló ref. tanárjelöltek segélyezése tárgyában beérkezett vélemények megismertetése után, Ig.-Tanácsunk elhatározta, hogy mindenik kollegium előjáróságát fölkeri, hogy e cimen, évi költségvetésükbe, tehetségük szerint, bizonyos összegeket vegyenek föl, mely összegek időnkint fölterjesztendők lesznek, hogy az Ig.-Tanács, a kollegiumi előjáró-

ságok ajánlatainak meghallgatásával, megállapíthassa a segélyezendők névsorát s folyósíthassa a segélyeket. Az egyházkerület pedig, maga részéről, az által kíván a tanárjelöltek segítségére lenni, hogy a Kolozsvártt felállítandó theol. fakultás épületében benlakásra és konviktusra a felekezetünkhöz tartozó tanárjelölteket is fölveszi, theologusokra vonatkozólag megállapítandó szabályzat rendelkezései szerint, egész, fél, vagy negyedrészt díj fizetése mellett, sőt teljesen ingyenesen is.

Bögözi pap, t. Solymosi István afa nyugalalmazási kérésének tárgyalása következett ezek után, ki is orvosilag is bizonyított megrendült egészségi állapota miatt, kérte félfizetéssel való tisztességes nyugalmaztatását. Ig.-Tanácsunk szomoruan vette tudásul nevezett pap afa betegségét s jogos kérésének meghallgatásával, a nyugdíjba lépést engedélyezte, elrendelvén egyuttal, hogy a beszolgálás és azután a megürült állomás betöltése iránt a törvényszerű lépések megtétesenek.

Jóváhagyó tudomásul vétetett, illetőleg, engedélyeztetett, továbbá, a csüdőtelki leány-egyházközség felekezeti iskolájának, a folyó év végén, az esetben leendő megnyitása, ha a szükséglet fedezésére kellő alap fog szereztetni, s a dédai l.-egyházközség tőkéjének a szászrégeni takarékpénztárba való elhelyezése oly kijelentéssel, hogy a jelzett pénztár állapota illetékes esperes afa által különös figyelemben tartandó, hogy a lehető károsodás kikerülhető legyen.

Végül, egyhangulag hozzájárult az Ig.-Tanács az elnökség által tett ama javaslatához, hogy az ig.-tanácsi tisztviselők és kolozsvári theol. tanárok nyugdíjintézetbe a körlelkészek is fölvetessenek s ennél fogva a már megállapított nyugdíjszabályzat ily értelemben leendő kibővítését elrendelte. A körlelkészek részére u. i. az 1887. évi rendkiv. egyházkerületi közgyűlés, 81. számú határozatával, a nyugdíjintézet létesítését elrendelte volt, de megfelelő alap hiányában a szervezés máig sem történhetett meg. Most tehát, midőn a múlt évi közgyűlés határozata folytán, 6000 frt nyugdíjalaptőke áll rendelkezésre, méltányosnak találtatott, hogy e határozat végrehajtásával, a létesített nyugdíjintézet kötelékébe az ig.-tanácsi tisztviselőkkel mindenben egyező feltételek mellett, a körlelkészek is bevétessenek. E határozat, természetesen, a közgyűlés szánkciójára vár, mit remélhetőleg meg is nyerünk, s ez által papjainknak bár egy kis részére nézve, a nyugdíj-jogosultság kedvezményét biztosíthatjuk.

A második napi ülés tárgysorozatába főt. püspök afaának az elért tőketöbblet fölhasználására s a kolozsvári theol. fakultás felállítására vonatkozó javaslatai voltak kitűzve. Ezt megelőzőleg azonban elnöklő Főgondnok afa ismerteti amaz indokokat, melyek a folyó évi február hó 24-ére összehívott egyházkerületi közgyűlés megtarthatását gátolják s ezekre tekintettel, kéri az Ig.-Tanács hozzájárulását ahhoz, hogy a jelzett napra összehívott közgyűlés f. év március hó 29-ére elnapoltassék. Ig.-Tanácsunk a közbejött akadályok tekintetbe vételével, az elnapoláshoz hozzájárult.

Főt. püspök afaának a egyházkerület pénzügyi viszonyairól s az elért tőke-többlet mikénti fölhasználásáról szóló terjedelmes jelentése teljertartalmulag fölolvasta-

tott s minden irányban tájékoztató és meggyőző indokolása alapján elfogadtatott, őszinte köszönet szavaztatván főt. püspök afának fáradtságot nem ismerő, páratlan buzgóságu, nehéz munkálkodásáért, melynek eredményében újabb 170 ezer forint tőkét szerzett egyházkerületünknek s ezáltal a főt. egyházkerületi közgyűlést oly helyzetbe juttatta, hogy egyfelől a tervbe vett nagyfontosságú intézet megnyitási módozatairól fog tanácskozhatni és határozni, másfelől a fenforgó egyházi szükségletek legnagyobb részének kielégítéséhez is tekintélyes összegekkel járulhat.

Kapcsolatos e jelentéssel a kolozsvári theologiai fakultás felállítására, illetve, megnyitására vonatkozó püspöki előterjesztés, mely Ig.-Tanácsunk által szintén elfogadtatott s a közgyűléshez annak értelmében fog javaslat tétetni. E javaslatok további tárgyalása és határozattá emelése az egyházkerületi közgyűlés jogkörébe tartozván: tüzetes ismertetésüket, e tudósítás keretében fölslegesnek tartjuk; az érdeklődők tájékozása végett azonban idejegyezzük a theol. fakultás költségvetését, melynek kedvező mérlege az intézet megnyithatása ellen netán fenforgó kétséget fogja eloszlatni, a fedezeti alaptőke nagysága pedig számokban kifejezett mértéke ama lankadatlan munkásságnak, melyet e nagyfontosságú intézet felállítása érdekében az egyházkerület, egyetemes egyház, Igazgató-Tanács, illetve, e testületek megbizásából főt. Szász Domokos püspök afia rövid idő alatt oly szép eredménnyel végzett.

A szükséglet rovata évi 32,012 frt. 20 kr. összeget tüntet föl, melyből 12,500 frt. személyi járandóságok címén, a tanárok és docensek fizetésére, konviktusi és szolga személyzet javadalmazására van fölvéve, 19,512 frt. 20 kr. pedig a dologi kiadásokat képezi, melyben az építendő fakultás-épület építési költségének kamata és törlesztő-részletei, konviktusi költségek, könyvtár, ösztöndíj, fűtés, adó, stb. van beszámítva. A fedezeti tőke összege, a fakultás tulajdonát képező házak jövedelméből, alapítványokból s a múlt évi közgyűlés által e célra destinált alapok jövedelméből, 367,295 frt krt tesz és az évi tiszta jövedelem 32,393 frt 25 krban van fölvéve, tehát a mérleg 381 frt 05 kr. felesleget mutat.

A harmadik napon tartott ülésben az igazgató-tanácsi évi jelentés olvastatott föl, mely a lefolyt másfél év alatt végzett fontosabb dolgokat részletesen ismerteti, s az egyházkerület örvendetes előhaladásáról ugy a szellemi, mint anyagi téren megnyugtató képet tár elé. Ig.-Tanácsunk a kellő részletességgel kidolgozott jelentést elfogadta s előadó s.-titkár aát. útasította a kinyomatás iránti intézkedések megtételére.

Jogügyi bizottságunk előterjesztése alapján, az ügyvédi útasítás tárgyalatott s a bizottság javaslatának elfogadásával, az előbbi útasítással lényegében megegyező tervezet végleg megállapittatván, annak két példányban leendő kiállítására s ügyvéd aával leendő aláírattása kimondatott.

A brassói körlelkészi állomás megüresedése folytán, az ottani helyzet-követelte sürgős betöltés iránt főt. püspök aa. javaslatot tévén: annak értelmében, Ig.-Tanácsunk ezen állásra t. Péchy Árpád, medgyesi körlelkészt nevezte ki, kinek eddigi s a brassói egyházközség

felekezeti és nemzetiségi viszonyaival sokban megegyező egyházban végzett működése biztatásul szolgál arra, hogy rendkívül fontos új állását is sikeresen fogja betölteni.

Fölvastatott és elfogadtatott végül ama határozati javaslat, mely a főt. egyházkerületi közgyűlés elé, a Felső által szentesített új zsinati törvények életbe léptetési módozatainak megállapítása végett fog terjesztetni s mely az egyházkerületi közgyűlés által kimondott elvi határozat alapján s az új törvény 8. §-a által megadott jogunknál fogva, eme törvény némely rendelkezésének speciális viszonyainkhoz való alkalmazásáról intézkedik.

r. s.

A reformátusok küldöttsége a királynál.

A király jan. 25-én általános kihallgatást adott, ezt megelőzőleg azonban az evangélikus református egyház képviselőinek küldöttségét fogadta. A küldöttséget Tisza Kálmán gondnok és Kun Bertalan vezette a király elé és tagjai voltak Szász Károly püspök, Baksay Sándor esperes, Szilágyi Aladár gondnok, gróf Teleki József gondnok, Papp Gábor püspök, Váiyi Lajos esperes, Beöthy Zsigmond gondnok, valóságos belső titkos tanácsos, Véghegyi Dezső gondnok, Szász Domokos püspök, Bartha Lajos esperes, báró Bánffy Dezső gondnok, valóságos belső titkos tanácsos, Hegedüs Sándor gondnok, Bornemisza József esperes, Fejes István, báró Vay Béla gondnok valóságos belső titkos tanácsos, Bernáth Elemér gondnok, Kiss Áron püspök, Széll Kálmán esperes, gróf Degenfeld József gondnok, Horthy István.

Kun Bertalan püspök a következő beszédet intézte a királyhoz:

Császári és királyi apostoli felség!

Legkegyelmesebb urunk!

A hódoló tisztelet, alattvalói hűség legbensőbb és legőszintébb érzelmeivel jelentünk meg felséged legmagasabb színe előtt, hogy ama kimagasló atyai jóságáért, melylyel országos zsinatunkon alkotott egyházi és iskolai törvényeinket legfelsőbb jóváhagyásával megerősíteni, méltóztatott, legmélyebb hálánkat és köszönetünket hódoló tisztelettel kifejezzük. Felsőgednek ez a legmagasabb elhatározása általános örömet gerjesztett evangéliumi reformált hitfelekezetünk minden egyházközségében, valamint a mi szívünkben mert meg vagyunk győződve, hogy evangéliumi szent vallásunk s egyházunk szelleméből, hitelveiből folyó állami és egyházi érdekeinek kölcsönösen megfelelő törvényeink képezik hitfelekezetünk felvirágzásának legbiztosabb alapját. Midőn azért császári és apostoli királyi Felsőgednek ezen törvényeinknek megerősítő legmagasabb elhatározásáért a magyar református egyházunk egyetemének hódoló tisztelettel párosult köszönetét tolmácsoljuk, biztosítjuk felségedet, hogy mind a régiebb időben, mind legközelebb legkegyelmesebben megerősített törvényeinket hűveink közt a vallásos buzgóság, jó rend, tiszta erkölcsiség fentartására törekszünk. Ugyanily hűséggel fogjuk minden alkotmányos uton létrejött és jövő országos törvényeinket megtartani, azoknak meghódolni, ezzel az önzetlen tiszta hazaszeretet, az alkotmány, felséged legmagasabb személye dicső trónja iránti tántorithatatlan hűséget fogjuk egyesíteni, és ezen hazasze-

retet által vezérelt érzelmeket, mint oltártüzeket fogjuk hivatásunk szívében élesíteni, kik velünk együtt kérik az egek urát, hogy felséged drága életét, népeit boldogító uralkodását terjeszse ki az idők legmesszebb határáig. (Lelkes éljenzés.)

A király a beszédre következőképpen válaszolt:

Örülök, hogy az evangélikus református zsinaton létrejött törvényerejű szabályokat jóváhagyólag megerősíthetem s nem kétlem, hogy a magyar reformátusok egyeteme ezen szabályokat, valamint az országos törvényeket mindenkor szigorúan fogja megtartani.

A személyem és trónom iránti hűségnek biztosítását ez alkalommal is kedvesen fogadom s őszintén kívánom, hogy az egyházak számára alkotott új szabályok annak javára szolgáljanak. (Zajos éljenzés.)

A hivatalos tisztelgés ezzel véget érve, a király cercle-t tartott a megjelentek között, s első sorban Kun Bertalan püspököt szólította meg; örömét fejezte ki a fölött, hogy ismét láthatja. Azután Tisza Kálmánhoz fordult, s vele kezét szorítva, őszinte részvétét fejezte ki a fölött, hogy unokája, Tisza István kis lánykája meghalt; azután tudakozódott maga Tisza István és neje, fiacskájuk hogyléte, valamint, Tisza Kálmán nejeének hogyléte felől.

Bánffy Dezső bárótól a törvényhozás működése felől tudakozódott a király, örömét fejezve ki a fölött, hogy a törvényhozás olyan sokat dolgozik. Kiss Áron püspöktől egésze felől tudakozódott. Szász Domokossal az egyházi ügyekről beszélgetett, tudakozódván az erdélyi reformátusok állapotáról. Szász Károly püspökkel zsinati ügyekről beszélgetett hosszasan. Vay báróval a vidéki viszonyokról, Teleki József gróffal a vadászatról beszélgetett és neje hogyléte felől kérdezősködött.

Hegedüs Sándorral a törvényhozás legközelebbi feladatairól beszélgetett, ama reményének adva kifejezését, hogy a fontos törvényjavaslatok a delegáció összejöveteléig le lesznek tárgyalva.

A cercle-t ezzel befejezve, visszavonult magán lakosztályába, mialatt a küldöttség, zajosan éljenzve a királyt, eltávozott.

A királynál való tisztelgés után, a küldöttsége azután Wekerle Sándor miniszterhez ment, ki azonban nem volt otthon, és Csáky Albin gróf közoktatási miniszterhez, a hol Kun Bertalan püspök a következő szavakkal üdvözölte a minisztert:

Nagyméltóságu miniszter ur! Kegyelmes uram! A közpályá férfinak, kik a haza szolgálatának és boldogításának szentelik életüket, legédesebb jutalma a hála és közelismerés.

E lélektani igazság alól nem képezhetnek kivételt a

társadalom szegény munkásai sem, annál kevésbé képezhetnek tehát azok, a kik az államkormányzat fontos és nehéz feladatával foglalkoznak.

Elismerés a munkának legnemesebb jutalma, a lélek nyugalma ez aranyozza meg. És mi, mint az evangéliumi reformált hitfelekezet zsinati képviselői magyar reformált egyházunk nevében ezt a legszebb jutalmat, szívünknek e kincsét hoztuk el nagyméltóságodnak ajándékkul. Nagyméltóságod működésének kezdetétől fogva a hálátelt szív éber figyelmével kísértük azt az ernyedetlen, céltudatos munkásságot, melyet nagyméltóságod kifejtett, de áldásos működésének különösen két fontos mozzanata az, mely hitfelekezetünket örömmel és hálával töltötte el. Az egyik az, hogy ő császári és apostoli királyi felsége zsinati törvényeinket legkegyelmesebben szentesítette; a másik, hogy a magyar törvényhozás, méltányolva hitfelekezetünknek a kulturális körüli áldozatait és felismerve szükségét, részére az állam támogatását tekintélyes összeggel felemelte; mindkét öröndetes tény keresztülvitelét nagyméltóságod nagy befolyása és buzgalma mozdította elő. Fogadja azért nagyméltóságod hálás köszönetünket azon jó kívánságunk kíséretében, hogy az isteni gondviselés nagyméltóságodat a haza és az egyház javára a felekezetek közötti állandó békés egyetértés megteremtése érdekében sokáig éltesse. (Lelkes éljenzés.)

Csáky Albin gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter erre következőleg válaszolt:

Mélyen tisztelt uraim! Nagy igazsága van igen tisztelt szónokuk ő méltóságának abban, hogy a közpályán működő férfiaknak legszebb jutalma az az elismerés, a mely munkásságukat kíséri. Ez elismerésre tagadhatatlanul szükség is van, ha azt akarjuk, hogy a munka sikeres legyen; mert azon erő nélkül, a melyet egy hatalmas közvélemény támogatása nyújt a legönzettelenebb, legtisztább törekvés sem érhet el eredményt. A mi az éppen felforgó esetet illeti, hálával fogadom az elismerést az ev. ref. vallásfelekezet részéről. Meg vagyok győződve, hogy azok az országos zsinati törvények, a melyeket ő felsége a király jóváhagyólag megerősíteni méltóztatott, minden tekintetben olyanok, a melyek egyiránt szolgálják az állam és az egyház érdekét. De a midőn ezt kijelentem, nem habozhatom bevallani, hogy az elismerés és hála nagyobb részével én tartozom az ev. ref. vallásfelekezetnek, a mely a kulturális célok előmozdításában a kormány törekvését mindig kész volt hazafias áldozatkészséggel támogatni. (Élénk éljenzés.)

TÁRCA.

Tofeus Mihály,

erdélyi evang. református püspök élete.

Irta: **Konc József.**

(Folytatás.)

M.-vásárhelyi ref. kollegiumunk könyvtárában is van öt darab, melyek a Tofeuséi voltak, mindenikben ott áll neve alatt *symboluma per convicia et laudes*. 1—351 szám alatt vannak elsorolva a könyvek, melyek tulajdonképpen theologiai művek s azok között néhány magyar, és magyar íróktól latin nyelven írott mű. Ime ezek:

Igazságra vezérlő kalauz. Pázmány Pétertől. Milotai István, agenda. Mártonfalvi Exegesis in librum Amosii. Job könyvének régi magyar fordítása.

Egy magyar prédikátortól írott 5 levél.

Magyar Vendelinus. Bonfinus.

Exempla reconciliationis cum Ungaris factae.

Petrus Szathmári, de simplicitate ecclesiae.

Epistolae Fausti Socini ad amicos. Georgius Enyedi Compilatae constitutiones.

Magyarországi Palatinusnak, Rákócy Györgynek írott levele.

Franciscus Davidis de non invocando Kristo.

Scripta Patrum transilvanicorum.

Madarász Márton dominicája.

Pánharmonia, Stephanus Gönci.

Disputationes tyrnaviensis inter Pontif. et protestantes

De rebus Hungariae provinciae Sacri ordinis.
Sionvára Ceglédi. Disputatio de fide Georg. Tolnai.
Noe bárkája. Redivivus Jafetke.
Examen doctrinae ariana-Socinianae.

A bogáti részjóság (Portio).

Pár évvel Erdélybe jövele után, 1668. és 69-ben gyakran találta meg kérő levelével mind a fejedelem aszszonyt, mind magát a fejedelmet. Egyszer ház-helyet, más-kor rétet, jobbágyot, stb. kér. A válasz rendesen kedvező volt: «fiat», «megadjuk», «concessa.»

1670. július 29-én Radnóton adomány-levelet állít ki Bornemisza Anna Tofeus és neje Kun Éva részökre, mely szerint 500 frtos zálogba adja Tofeus és neje életük végéig ezeket:

1. Egy nemes udvarház-helyet, mely egykor Bogáthi Andrásé volt.

Öt szántó-földet, 125 köből buzavetésre, egy darab széna-réttel, szőlővel és erdővel.

3. Tizenegy paraszt pusztá ház-helyet.

4. Egyed István nevű jobbágyot feleségével, gyermekeivel s minden ingóságával.

5. Fogaras-földéről elbujdosott négy jobbágyot hasonlóan. Nehány nap mulva, aug. 4-én, Afafi megerősíti ne-jének ezen adományát. 1672-ben, jul. 10-én Radnóton kelt, exemtionalisában kiveszi ezen birtokot minden teher alól.

1674. május 10-én Gyulaféhevártt kiállított diplomá-val pedig örök joggal ruhazza Tofeusra és utódaira.

Az enyedi ház.

1679. június 20-án vette Szigyártó Annától, Enyeden

Vizaknán paposkodott Fogarasi Ferenc özvegyétől, 600 mfrttal. Hozzá tartoztak: öt darab szántó-föld, hét hold széna-rét, és egy szőlő a Hosszúban.

A ház a piacon volt, a Köböi-utcában; szomszédja a patak felől Somorai Kádár Sámuel, felül Ersekujvári Rebeka (Szabó Pálné) és Berzétei István özvegye: Kiss Sára.

Ezen kőház régebbi birtokosa Kádár Mihály, portára járó nemes ember volt. A Statutio ugyanazon év (1679.) dec. 19-én történt meg; 1683. február 13-án pedig a Segesváron tartott országgyűlés a nemes házak közé jegyezte be. s örökre adó és teher-mentessé tette. És mégis nemso-kára, 1701. jul. 3-án N.Enyeden a Tofeus ezen háza és hozzá tartozó szőlők és szántók exemtiojára nézve határozatott: «hogyha Tofeusné ki tudja mutatni szent Mihály napig azt, hogy a conscriptiokor azon telek és hozzá valók eximáltattak: azon esetben exemta-nak tekintetnek; addig pedig a dézmálás megtörténvén, a dézma tartassék zár alatt, hogy bármelyik részre dől el az ügy (kollegium, v. Tofesné) kárt ne szenvedjen.» (Vége következik.)

Különfélék.

== E helyütt is felhívjuk olvasóink, mindenek felett pedig a közvetlenül érdekeltek figyelmét, az Ig-Tanács üléseiről hozott mai tudósításunk ama pontjára, a mely szerint a febr. 24-re összehívott Egyházkerületi Közgyűlés előre nem láthatott és leküzdhetetlen akadályok miatt, márc. 29-re elhalasztott. Az erről szóló hivatalos értesítések a napokban fognak szétküldetni.

== A püspöki vizsgálat alatt álló deési első osztályu egyházban, a Kovács Sámuel halálával megüresedett papi állomásra, a pályázatra kitűzött határidőig, tizenegyet folyamodó jelentkezett. Főtiszt. püspök, Szász Domokos aa. akadályozva lévén az odautazásban, megbizottja, egyházkerületi jegyző, Szász Gerő, aa. elnöktele alatt jan. 29-én ült

össze a kandidáló bizottság, mely kimondván, hogy élni akar a törvényben engedélyezett legmesszebb menő jogával, a folyamodók közül nyolcat bocsátott próba-prédikálásra. Kandidáltak: Pap István, berkeszi pap, esperes a deési egyházmegyében, Csűrös József, papjelölt, Tárkányi György, papjelölt, Kovács Albert, sz.-nagyfalusi pap, Zayzon János, hitoktató az udvarhelyi kollegiumban, Vásárhelyi Boldizsár, szamosujvári körlelkész, Muzsnai Pál, hidalmási pap, és Józsa Károly, deési segéd-pap. Ez utolsó azonban folyamodását visszavette és így maradtak heten. Tekintve azt a fontos miszsiót, a melyet deési ref. egyházunknak be kell tölteni ama nemzetiségi vidéken szívünkben kívánjuk, hogy a derekák közül sikerüljen kiválasztani a legderekabbat egy szívvel, egy lélekkel, hogy az egyetértésben nyerjen erőt s legyen büszkesége, hegyen épített városa egyházkerületünknek.

== Új állami főgimnázium. A minisztertanács, a belügyminiszternek előterjesztése alapján, jóváhagyólag intézte el Szamosujvár szab. kir. város közönségének a millenium alkalmából egy állami főgimnázium létesítésére tett alapítványát. A Szamosujvárt eddig főnállott községi algimnáziumnak a város által tett ajánlat elfogadásával állami főgimnáziummá fejlesztése iránt gr. Csáky vallás- és közoktatásügyi miniszter már a f. évi költségvetésben előterjesztést tett, kiemelve, hogy Szamosujvárt «viszonyai kiválóan hivatottá teszik arra, hogy egy főgimnázium székhelyül választassék» s hogy «a város e célra tekintélyes áldozatot képes és kész hozni. A kormánynak ezt az előterjesztését a képviselőház pénzügyi bizottsága nem csak egyhangulag megszavazta, de külön is elismerését fejezte ki a vallás és közoktatási miniszter iránt, ezen nemzeti szempontból is igen fontos tanintézet létesítéseért. A költségvetés tárgyalásának során a képviselőház és főrendiház is egyértelműleg megszavazta ezt az előterjesztést. Most, hogy a minisztertanács immár véglegesen döntött ez ügyben, a szamosujvári algimnázium beolvasztása mellett, az állami főgimnáziumnak fokozatos felállítása legközelebb munkába is lesz vehető. A kormánynak ezt a végleges elhatározását nagy meglepéssel fogadták az erdélyi részek ama vidékein, melyeken eddig egyetlen magyar tannyelvű teljes középiskola sem volt. Szamosujvár derek polgárságának a millenium megünneplése alkalmából tanusított hazafias áldozatkészsége és a törvényhozás és kormány egyező megállapodása lehetővé tette, hogy egy magyar állami főgimnázium az erre nemzeti szempontból is legalkalmasabb helyen mielőbb létrejöjjön.

== Megjelent a «Prot. Szemle» VI. évfolyam első füzeté ugyanazzal a gazdag tartalommal, mely az előzőket is becsestette. Dr. Sincerus tannlmánya «A róm. kath. egyházi javakról»; Pokoly József «A magy. prot. házassági jog rövid története 1786-ig»; Várnai Sándor «Észrevételek a polgári házasságról szóló törvénytervezethez» mind oly művek, melyek alaposságukkal méltán feltűnést keltenek. A kiadásban az a változás történt, hogy a Szemle füzeté ezután, július és augusztus kivételével, minden hónap 15-én jelennek meg. A ki tehetné, és még sem szerzi meg, való ságos bünt követ a prot. irodalom és önmaga ellen.

Hivatalos rész.

108—1894.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a kolozskalotai ev. ref. egyházmegyébe kebeleztet magyar-fenesi egyházközség kántor-tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: tisztességes lakás, gazdasági épületekkel, fizetés 330 frt. a melyből mintegy 150 frt. a növendékektől befolyó tandíj.

Pályázati határidő folyó évi február hó 25.

Folyamodványok nt. Deési Gyula, esperes a fiához küldendő, Gyaluba.

Kolozsvártt, 1894. január 30.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXIV. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1894. Február 8.

6. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyaruta 9. sz.*

Nemzeti egyház.

II.

Ha általánosságban, a nemzeti egyház kriteriuma képpen, a nemzeti szellem és aspirációk megnyilatkozását állítjuk fel, vagyis, ha azt mondjuk, hogy akkor nevezhetünk valamely egyházat nemzetinek, ha az nem állít kánoni törvényeket az állami törvényekkel szemben, sőt közremunkál a nemzeti nagyság megteremtésében: akkor, a magyar nemzeti egyház földadatát igen könnyen körvonalozhatjuk. Nem más az, mint a magyar nemzeti geniusznak ölelkezése az evangélium angyalával.

Ne tessék csudálkozni, mert ez nem absurd állítás, csak, lehet, hogy ebben a formában szokatlan.

Mikor a keresztyénség a világba lépett, a pogányvilág kifejlett államformákkal, törvényekkel, társadalmi, családi szokásokkal, hagyományokkal birt, melyeknek mindenike mélyen áthatotta a népek beléletét, szorosan oda kapcsolta az egyedeket a közös törzshöz, az államhoz: mégis, az új vallás, mondhatjuk, pillanat alatt áldozta fel ama kapcsokat, semmisítette meg a pogány világ államalkotó erejét, s teremtett mindenféle új eget és új földet. Igen, mert nem csak az égről alkotott vallásos felfogást változtatta meg, hanem megváltoztatta az állami, családi, társadalmi formákat is, s megteremtette a keresztyén életfelfogást, gondolkozást, s magát a keresztyén életet. E rendkívüli hatást és eredményt csupán annak köszönhetette, mert megfelelő volt a kor szellemének, egyező a népek állami érdekeivel: a szív mélyéből nőtt ki, s megtalálta az utat a szívhez. Ugyis, mint vallásos, ugyis, mint társadalmi regeneráló erő, minden addigi vallást felülmuló hatalommal birt. Isteni alapítója nem egy e földi világon kívül eső világ számára alapította az ő vallását, hanem éppen e földön élő embe-

rek számára; nem túlvilági lények életszükségletét óhajtotta kielégíteni, hanem a földi halandó ember vágyait, hogy e lelki vágy és szükség által elérje ama magasabb világ vágyait is. Hogy mennyire nem akarta evangéliumát ellentétbe állítani a való élettel, s a törvényes államformákkal, sőt ezeket óhajtotta újjá teremteni, áthatni, megszentelni, kitetszik amaz ismeretes mondásából: »adjátok meg a császárnak, a mi a császáré, és az istennek, a mi az istené.« (Mát. XXII. 21.)

Nóhát, a kálvinista vallás az egyetemes keresztyén vallás terebélyes fájának egyik nemes hajtása, vagy János apostollal szólva: »amaz igaz szőlőtőből kinőtt szőlő vessző. (Jan. XV 5.) A magyar nemzet pedig, az emberiség nagy családjának egyik alkotó törzse, melyben éppen úgy megvan a vallásos érzület, a faj- és a szabadság-szeretet, a szép, a jó, az igaz iránti lelkesültség, mint bármely más nemzetben. Ha amaz evangéliumi kovász akkor annyira meg tudta erjeszteni a tésztát, hogy a léleknek nemes eledele lett belőle; ha amaz isteni erő eddig nem ismert új és maradandó alkotásokat tudott teremteni, melyeken nyugodott a lélek üdve, az élet verőfénye, a család szentsége, az állam nagysága: hát ma ne volna erre képes? Ma ne tudná belső harmóniába hozni és tartani a külsőt a belsővel: az erkölcsi világ törvényeit az állam törvényeivel? A vallásos embernek ma meghasonlásba kellene jönie önmagával és a világgal, aggodalmasan kérde: ha vajjon szive sugallatát kövesse-e, vagy magán kívül álló törvénynek engedelmeskedjék?

Korántsem. Ha az evangélium tiszta, üdítő forrásából merítünk, ha meghamisítatlan táplálékot nyújtunk a léleknek: ma sem kell magunkat szembe állítanunk az élettel. Ime, a nemzeti egyház első és legfőbb feladata. Csakhogy, itt van ám a bökkenő. Mert igaz, hogy a forrás, melyből merítünk: az evan-

gelium tiszta és meghamisítatlan, de nem meritjük elég kitartással, s e miatt a lélek más helyütt óltja el epesztő szomját; mihelyt pedig eltávozott az eredeti kútfőtől, többé már nem azt az italt kapja, hanem megzavartat, meghamisítottat. A róm. kath. egyház eldobta a bibliát, az egyedül helyes alapot, s ime, hová jutott? Opus operatumvá változtatta a keresztyénséget; kollízióba hozta az egyházat az állammal, de azért, makacs ellentállással ragaszkodik ma is a lelket megölő dogmáihoz, s az ultramontanizmus, e dogmák cége alatt, lelkesül államellenes eszméért. Hát mi ez, ha nem nyílt meghamisítása az evangéliumnak? De, nemcsak, hanem látszik, hogy saját protestáns egyházunk kebelében is fölbujánzott a názárénizmus, baptizmus, s mit tudom én, hogy még miféle émelgő izmus? És miért? Én az okát ennek nem az egyházi terhektől való szabadulásban látom, hanem abban, hogy nem nyertek elég lelki táplálékot; a mit kaptak, az nem oltotta el lelkük szomját, s így kénytelenek voltak, saját maguk fáradni el az életnek vizéhez, mint a samariai asszony a Jákob kútjához. Csak-hogy, itt nem levén jelen az Idvezítő, a ki adja az életnek vizét, igen mélyre bocsátotta a vedret és felkavarta az egész kútat. Hát, az ilyen zavaros ital vajjon lehet-e jótékony hatással az életre, az emberi gondolkozásra és cselekvésre?

E meghamisított és megzavart tudományok ellen, első sorban küzdenie kell az evangéliumi alapon álló kálvinista egyháznak. Kell annyival inkább, mert erre sarkalnak a nem sokára törvénnyé váló vallásügyi javaslatok. A gyermekek vallásáról szóló javaslat tág kaput nyit a proszelita-csinálásnak, a reversálisoknak. Mert ne higyük azt, hogy a kath. egyház evidenciában nem tart minden vegyesházasság-kötést és születést, s meg nem kísérli a kapacitálást. A törvény korlátai között talál erre alkalmas módot. Ezzel szemben, csak a folyton tartó éberség, kettőzött őrállás óvhat meg minket. A polgári házasság és a vallások szabad gyakorlata magasra szárnyaló liberalizmusával pedig, az egyházhoz kötő kapcsolatokat, az együvé tartozás érzetét gyengíti meg, a különben is közönyös hivekben. Ha a teherviselés, a pap személye, ez, vagy az nem tetszik, megy és áll be felekezet nélkülnek. Igaz, hogy akkor is, ott is fizetnie kell bizonyos községi vagy iskolai célokra, de mit érünk mi azzal, ha többé nem a mi ügyeinket támogatja? Nincs ugyan ellenünk, de velünk sincs. Itt más nem-

segít, mint az evangélium lelke: a szeretet. Az ilyen indifferens egyéneket csupán ez a lélek villanyozhatja föl, s ennek melege kötheti elváhatlanul hozzánk. Nem bánom, hívják e lélek munkásságát evangelizációnak, kura pásztolárisnak, vagy akármi egyébnek, de nekünk ezt az evangéliumi szellemet: a szeretetnek lelkét kell hiveinkbe lehelniük, mert ez soha el nem fogy, ez örök, ez isteni.

Ez az, a miről azt mondtuk, hogy az evangélium angyala. Ennek sohasem szabad ellentétbe jönni a nemzeti geniuszsal, hanem egymást átölelve, mint két édes testvér, egy zászló alatt kell küzdeni, a mely zászló egyik oldalán ez a felirat álljon: »istenért«, a másikon: »hazáért!«

Ha lelkünk tekintetét a multa vetjük, talán némi büszkeséggel és önérzettel mondhatjuk el, hogy e kettős feliratu zászló becsületét be nem szenyeytük egy percig sem. Ha meg is esett az, hogy nem voltunk elég gyorsak az ur követésében, de engedelmeskedtünk a nemzeti szellemnek; ha gyengék is voltunk a hitben, erősek voltunk a hazaszeretben; ha meglankadtunk is az egyházi buzgóságban, de nem a haza iránti hűségben.

Ám, mindez csak a mult dicsősége, azonban előttünk a nagy jövő, az új ezredév áll. De éppen a mult dicsősége kell, hogy biztasson a jövő reményével. Mert, ha a nemzeti szellem, mely életet adott egyházunknak, nem lelkesít, nem lüktet ereinkben; ha széthúzunk mi is, mint a hazában élő annyi felekezet és nemzetiség: nehezen épül föl az egységes Magyarország, melyért minden igaz magyar szív földobban.

E segítő munkában első sorban iskoláinkat kellene fölemlitenem, mint első forrásait a nemzeti érületnek. Fájdalom, azonban, hogy itt, különösen népiskoláinkat tekintve, mindig több a jóakarát, mint a tényleges eredmény; nagyobb a lelkesültség, mint a siker. Miért? Egyszerűen azért, mert szegények vagyunk, s nem tudjuk úgy beállítani, hogy kellő eredményt is produkálhassunk, hogy valódi kultur missiót teljesítsünk. Éppen ezért, nem habozom kimondani, hogy én összes népiskoláinkat szivesebben látnám az állam kezében. Mert az állam, ha jól berendez, kiváló erőket állit, ingyen oktatást ad: bizonyára, pár év tized alatt másképpen fog állani a magyarság.

Népiskoláink államosítása (e kérdésre részletesebben is kifogunk térni) mellett is, még min-

dig maradna elég terünk, és elég tenni valónk, melyen, az evangélium hirdetésével karöltve, szolgálhatnók a nemzeti kulturát. Hiveink lelki gondozása, az ifjúság vallásos nevelése a mienk lenne egészen, arra fordítanók minden erőnk, s több eredményt mutatnánk fel minden tekintetben, mint ma, a parlagon heverő, vagy éppen szétforgácsolt erő kifejtés mellett. Könnyebben átültetnők a vallást a lelkekbe, s inkább összhangzásba hozhatnók a keresztyén világ-nézetet a realis étellel; az iskola adna tudást, mi a tudás mellé ragasztanánk hitet, keresztyéni szeretetet. Most, mind a tudás, mind a hit nagyon fogyatékos, a szeretetnek pedig nincs melege, mint az őszi napsugárnak. Avagy, körlelkézségeink, vagy exponált helyen álló egyházközségeink, nem mind megannyi erős vára-e a magyar nemzetiségnek? És hogy többet nem tehetnek, mint a mennyit tesznek, az nem a buzgóság, hanem az anyagi erő hiányában rejlik.

A melyik egyház így prédikálja az evangéliumot és pedig prédikálja a nemzet anyanyelvén, az az igazi nemzeti egyház annál az erkölcsi hatás, az eredmény sem vallásos, sem hazafias tekintetben el nem maradhat, mert az ige behatol a lélek mélyére, s magával ragadja az egész embert, mint ha egy-egy próféta beszélt volna.

Működésünk előtt az állam szemet nem hunyhat; hazafiságunkban, buzgóságunkban nem kételkedhetik, ám, akkor segítsen is, hogy mi is segíthessük őt még jobban ama magas, nemzeti célok megvalósításában, melyeket maga elé tűzött. Ha egyenlő mértékkel mér, egyenlő törvényeket hoz a különböző felekezetek számára, lásson el egyenlő javadalmazással is, mert csak akkor szólhat Lessing Bölcs Nathánjával így: »szálljatok versenyre, hogy gyűritők varázsereje kitűnjék. akkor aztán megoldható lesz, melyik testvér van a varázs gyűrű, az igaz vallás birtokában.«

Az evangélium angyala, s a nemzeti geniusz lebegjen felettünk, s lelkesítsen munkálkodásunkban!

Szerény észrevétel.

Nem tudom, hogy másoknak feltűnt-e, a kik a január 25-én ő Felsége előtt tisztelgő zsinati küldöttségnek adott királyi választ olvasták, de nekem föltűnt a királynak ez a nyilatkozata: «Örülök, hogy az evangélikus református zsinaton létre jött törvényerejű szabályokat jóváhagyólag megerősítettem. Tehát,

nem zsinati, vagy egyházi törvényeket, hanem törvényerejű szabályokat erősített meg a király, pedig a püspöki üdvözlő beszéd «egyházi és iskolai törvényeink megerősítéséről» szólt. A végeredményt tekintve, a dolog ugyan egyre megy, mert a fő az, hogy a zsinati végzések meg lévén erősítve, életbe léphetnek; de az ilyen fontos dolog mi-voltát meghatározó és kifejezésre juttató alaknak (szónak) megváltoztatása, mással fölcserélése, formailag nem mindegy. Tudom én, hogy mit akar tenni ez a megkülönböztetés, s azt is hiszem, hogy sok modern állambölcsünk nagy tekintélyű tudományával ékesen bizonyítaná (bár miattunk, reformátusok miatt, fölösleges volna ez a fáradság), hogy egy rendezett jogállamban valamiképpen egy a törvényhozás, úgy törvény is csak egy, azaz, egy eredetű lehet és pedig nem más, mint az alkotmányos úton meghozott és szentesített országos, vagyis állami törvény. Csakhogy nem arról van itt szó, hogy a mi reformált anyaszentegyházunk zsinati munkálata valami részben ignorálná, vagy alterálhatná az állami törvényhozás souverainitását, a mely ref. anyaszentegyház az állam fenhatósága, és főfelügyelete alatt áll, és ebből a szempontból úgy tekinthető e viszonya, mint a résznek az egészhez való viszonya: hanem, arról van szó, hogy a zsinat működése, az egyháznak az államhoz már megadott és szabályozott viszonyának alapján, mint egyházi autonóm jog-érvényesítése, az egyházra nézve szintén souverain törvényhozás, még pedig egyházi törvényhozás. Mindaddig, a míg éppen a felség által megerősített egyházi törvényeink értelmében a magyarországi reformált egyház «törvényhozó» gyűlése a zsinat (l. debreceni zsinati Egyh. Törvények 67. §.) és a míg e zsinat végzéseinek ezt a hivatalos címét «Egyházi Törvények» maga a zsinat hivatalosan meg nem változtatja és azokat akár szabályoknak, akár egybeknek elnevezni nem fogja, addig nekünk egyházi törvényeink vannak. Hogy csak ez az egyedül jogos és helyes elnevezés használható, azt, a kérdés természeténél fogva, fölösleges, hosszasan bizonyítani; de, a nagyobb világosság kedvéért álljanak itt a következők.

Az említett Egyházi Törvények 89. §-a szerint, a zsinat jog- és hatáskörébe tartozik: «1. Az egyházi törvényhozás.» Továbbá, az 1881-ki debreceni orsz. zsinaton alkotott egyházi törvények legfelsőbb megerősítése tárgyában néhai Trefort miniszternek 1301. sz. a. az akkori zsinat elnökségéhez intézett leiratában a zsinat figyelmébe ajánlott és a kiigazítás végett visszaküldött törvények újabb fogalmazásánál szem előtt tartandó észrevételek egyike éppen az, hogy ő Felsége arra kívánja figyelmeztetni és felhivatni az országos zsinatot, hogy valahol a zsinati munkálatban maga e munkálat, vagy annak egyes részei törvénynek neveztetnek, e szó elébe az egyházi jelző illesztessék be, nehogy az autonóm hatáskörben hozott, bár legfelsőbb helybehagyást és megerősítést is nyert egyházi törvények a szentesített országos törvényekkel összetévesztessenek. Tehát, a törvény szó használatát nem csak elfogadta és jóváhagyta 1881-ben a király, hanem azt az egyházi jelző által való szorosabb meghatározással mintegy megerősíti s annak sajátlagos és

egyedül helyes értelmű használatát az országos törvény elnevezés mellett sankcionálja. És ide tartozólag még csak annyit, hogy a debreceni orsz. zsinat végzéseinek végérvényes királyi megerősítését tudató 1587. sz. miniszteri (Trefort) leirat szavai szerint is, a király egyházi törvényt erősített meg. (L. az egyh. törvények kiadásához függelék-képpen csatolt leiratokat). És bizonyosan most is, a zsinati végzések, mint egyházi törvények voltak fölterjesztve, ezt igazolja, a mint említém, Kun Bertalan püspök beszéde is.

Tehát, vagy van egyházi törvényünk, vagy nincs. Ha nincs, akkor egyházunk létezésének semmi jogalapja nincs és csak kegyelemből élünk. Ha van, a minthogy van, akkor e jogalapot a neki megfelelő, és csak egyedül helyes kifejezési formában kell kifejeznie mindenkinek, vagyis a létező jogrendnek érvényességét proklamálni. Igaz, hogy ez csak szavak közötti különbség, de a szavak a jelenlegi esetben a lényegnek elválaszthatatlan kriteriumai.

És hogy felesleges, sőt érthetetlen a királyi válaszban a keresett szavakkal való mesterséges distinkció, éppen maga a keresett kifejezési forma: «törvényerejű szabályok, igazolja, mert a dolog lényegét tekintve, egyszerű logika szerint, a mi törvényerejű, az törvény s csak a törvénynek lehet törvényereje. Ha így van, miért nem hallottuk hát a dolgot világosan megjelölő szót, miért a körülíró s tehát homályosabb formát?

Tudjuk mindnyájan, hogy királyunknak alkotmányos érzületéhez és igazságszeretetéhez nem fér kétség alattvalói részéről és hogy éppen nekünk reformátusoknak nagy hálával kell tartoznunk ő felségének egyházunk iránt tanusított jóindulatáért. De miért adnak fontos nyilatkozat-tételkor a valónak meg nem felelő szavakat a felség ajkára, holott ilyenkor a szavak jelentése a lényeg legközvetlenebb hordozója? Feleljenek ezért azok, a kik a királyi választ szerkesztették.

Isten mentsen, hogy oknélküli sérelmi politika hajszolásába kezdjünk, fájdalom, a nélkül is elég okunk és alkalmunk van most, politikálni; nem is abból a célból irám, a miket irtam. Csak annak a meggyőződésnek akartam kifejezést adni, a mi, hiszem, többek meggyőződése hogy ha nincs gondunk a látszólag kicsinységekre, nem vagyunk méltók, hogy nagy dolgok gondjával bizassunk meg és a ki igazságos a csekélységben, és formában, az igazságos akar és tud lenni (de csak is ez tud ilyen lenni) a fontos kérdésekben és a lényegre illetőleg is. Csak azt akartam igazolni, hogy az ilyen egész egyházunkat érdeklő fontos mozzanatban bármily csekélységnek látszó formai tévedés sem marad viszhang és helyreigazítás nélkül, ha mindjárt ily szerény észrevétel teszi is a helyreigazítást.

A katolikus nagy gyűlés és a protestánsok.

Igen sokan nagy érdeklődéssel néztek a kath. nagy gyűlés elé, s hogy miként folyt le, nem szándékozom, e lapok hasábjain vele részletesen foglalkozni, hisz, azt úgy is mindenki tudja. Józanul gondolkozó ember figyelmét nem kerülhette el azonban azon körülmény, hogy az egész dolog szinpadiasan volt előadva, előkészítve, s a szinpadi alakok és jelmezek is megvoltak, a

mint ez a katolikus egyház minden cselekményénél ott-honos. Nem foglalkozom azon játékkal, a melyet a rendezők, belevonva az uralkodót, a távirattal csináltak, sem azzal, hogy mint hullott térdre a papok által dresszirozott tömeg Császska, kalocsai érsek áldó szavaira.

Ez mi reánk nem tartozik. Mi, protestánsok tudjuk ezen dolgok valódi értékét s mindig ki tudjuk mutatni, hogy mi a való, mi a látszat.

Hanem, történt ott egy dolog, a mi megérdemli, hogy foglalkozzunk vele, különösen azon részével, mely reánk protestánsokra vonatkozik: ez volt a katolikus egyház fejének, a hercegprimásnak beszéde.

Előre hirdették az ultramontán lapok, hogy ez minta beszéd lesz, párja annak, a mit koronás királyunknak jubileuma alkalmával mondott, mely úgy tartalom, mint forma tekintetében teljesen sikerült beszéd volt s különösen széppé tette a minden pontján átvonuló hazaszeretetet. Azonban, csalódtunk. Csalódtunk nem csak mi protestánsok, hanem csalódtott minden szabadelvű s a történetet ismerő egyén.

Bámulatos és majdnem hihetetlen, hogy a történelem egykori tudós tanára, ilyent mondjon: «mi nem követelünk több szabadságot, mint a mi mi katolikusok adtunk a protestánsoknak 1791-ben.»

Nyissuk fel csak a történelmet, a magister vita-et s vizsgáljuk csak, hogy mi is történt 1791-ben. (Az egykori bencés tanár által irt tankönyvben is megkaphatjuk).

Messzire nem megyek, csak a szatmári békétől nézzük egyházunk helyzetét, mikor már nem fenyegette veszély a protestánsok életét és vagyonát. Nézzük 1791-nek előzményeit.

Törvényekben, királyi rendeletekben az 1723-ban felállított helytartó tanács intézkedéseiben és zaklatásiban csapás csapás után érte egyházunkat.

Elég, ha megemlítjük e korszakból, mely csekély változással II. József uralkodásának kezdetéig tartott, az 1715. évi XXX. trv. cikket, mely a protestánsokat az 1681- és 1687-ik évi törvények s az azokat kifejtő 1691. évi ápril 2-án megjelent explanációk állapotára helyezte vissza és a XXXI. trv. cikket. Az 1731. kir. rendelet az eddigi állapotokat fokozta.

II. József szabad szellemű uralkodónk 1781-ben kiadja a türelmi rendeletet.

A kő, mely a protestánsok élőhalottként eltemetett jogainak sírjára neheztelt, elmozdult, levegőt, világságot bocsátott be, de el nem hárított.

A mint könnyebb, szabadabb mozgást kaptak, mind ennek még tetszés szerint változható fejedelmi kegy volt forrása. És ez a kegy is, az alkotmány bástyáin ütött tág réseken keresztül sugárzott reájuk» (Győry Elek. Ünnepi beszéd).

Valódi benső megnyugvást a protestánsokra az 1790/91. országgyűlés s ennek örökre nevezetes, s mondjuk ki, magasló alkotása az 1790/91. XXVI. törvénycikk hozott.

Ezen törvénycikkre vonatkozólag mondja a hercegprimás a fentebb idézett szavakat.

Elfelelte-e nagyméltóságú egyháznagy ur, hogy a

katholikus klerus gr. Batthyány József, akkori primással az élén, tiltakozást nyújtott be a törvénycikk ellen, a melyet 84 világi katolikus főúr is aláírt, kik részint a felső-, részint az alsóháznak tagjai voltak. Ezen a nagy buzgóságon, még oly katolikus férfiak is megbotránkoztak, mint Zichy Károly (a mostani kath. mozgalomnak élén álló Zichynek az őse) és gr. Széchenyi Ferenc. Pálffy János gróf meg éppen figyelmeztette az országgyűlésen ülő kath. papokat, hogy itt nem mint papok, hanem mint polgárok ülnek.

Igaz ugyan, hogy voltak egyes katolikus országgyűlési tagok, kik felül emelkedve az elfogult felekezetiesség szűk korlátain, igazi lelkesedéssel karolták fel az elnyomott protestánsok ügyét. Olvassa el bárki gr. Batthyány Alajos beszédét, melyben Idvezitőnk tanait hangoztatva, az általános ember-szeretet magas színvonalára emelkedik föl. Melléje sorakoznak Ürményi József és mások, kiknek emlékük előtt hálás tisztelettel hajlunk meg mindig.

S midőn a hercegprimás ur a 26. trc. 4. szakaszát említi, melynek szövege így hangzik: «bármily rangú és állásu protestáns egyének vallásuk szabad gyakorlata következtében vallásukkal ellenkező cselekedetekre semmi szín alatt, semmiféle büntetéssel nem kényszeríthetők», idéznie kellett volna ennek záradékát is, mely a katolikus klerus említett tiltakozását örök időre érvénytelennek jelenti ki.

Tagadhatatlan, hogy az országgyűlés többsége katolikusokból állott, a mi természetes is; de országgyűlést katolikus jelző nem illetett s nem illehet meg soha s így a törvényt nekünk a király leirata alapján a magyar országgyűlés adta.

Azt mondja továbbá a hercegprimás ur, hogy a törvényt s a törvényben foglalt szabadságot akkor adták meg a protestánsoknak, «mikor a katolikus vallás uralkodó volt.»

Tehát, minket magához emelt, előjogairól lemondott, testvériesen osztozkodott.

Hiszen, ez már sokszor történt, nem csak egy százzal ezelőtt, békekötési okmányokon, törvénycikkekben, de megtartva nem volt soha!

A bécsi, nikolsburgi, linci békekötések mind ezt mondják, ezt tartalmazzák, sőt tovább megyek, a 26-ik törvénycikkben kevesebbet kaptunk, mint a fentebbi békekötésekben.

Az előjogok mindig megvoltak s megvannak most is s nem szüntették meg azok egy részét az 1848. törvények sem.

«Szerzett és élvezett» előjogoknak nevezi ezeket a hercegprimás ur. Hogy mint legrégebb felekezetnek s egy darabig egyedül állónak szerzett jogaik voltak, az bizonyos és kétségtelen, de 1523. óta más felekezet is ohajtott ezen jogokból, habár egy parányi részt is kapni. Hogy századokról-századokra, mint nyomtak el s hogy minő tantalusi kinokat szenvedtünk s gígaszi harcokat vívtunk velük szemben, azt e lapok olvasói előtt felesleges ismertetni, ezt az igazságtalan harcot s az elnyomtatás ezer és ezer féle nemét nevezi a kath. egyház feje az előjogok élvezetének.

Nézzük csak a most is meglevő előjogoka

minden államjogi cselekménynél hivatalosan a kath. egyház szerepel; hazánkban vallás- és közoktatásügyi miniszter csak kath. vallásu egyén lehet; állami tanintézetekben s hivatalokban a kath. ünnepek a szünnapok, az állami hivatalnokok még ma is sok helyt az u. n. d e c r e t e l i s esküt teszik le (protestáns ember is a szüz Máriára esküszik), dacára, hogy ezen eskü mintának kötelező erejét a protestánsokra még III. Károly alatt megszüntették s azóta is ez ügyben számos törvény intézkedett; az összes katonaság hivatalos vallása a katolikus; felekezet nélküli kórházakban és árva-házakban csakis katolikus lelkészek vannak alkalmazva; országos ünnepek alkalmával (király-születés napja, stb.) a hivatalos hatóságok még ott is először a kath. templomba mennek, a hol a protestánsok vannak többségben; kath. tanintézetek tanárai éppen olyan kedvezményben részesülnek, mint az államiak, stb.

Ide nem számítom, természetesen azon, előjogokat, a melyekkel a katolikus főpapok, mint ilyenek, bírtak és bírnak.

Jogegyenlőségről tehát szó sincs!

Azt mondja továbbá ő eminenciája: «hogy mi katolikusok 900 éves multtal bírunk, utódaik vagyunk azon katolikus őseinknek, kik bölcsességükkel megalapították, vérükkel megvédték, vitézségükkel föntartották számunkra e hazát.»

Készségesen elismerjük, hogy a róm. kath. egyház Magyarországnak, mint államnak életére nagy befolyással volt, bölcsőjében gondosan ápolta, gyermek korában oktatta és erkölcsösen nevelte. De már ifju és férfi korában mi is ott voltunk s tettünk annyit, zaklatásunk, elnyomtatásunk, szenvedésünk dacára, a magyar állam megszilárdítása, a magyar-faj megvédése és fentartása, a nemzeti nyelv ápolása, a magyar kultúra, különösen az iskola-ügy (a mi iskoláinkban tanítottak először magyar nemzeti nyelven) érdekében, hogy ennél többet az ősrégi és gazdag róm. kat. egyház sem tett.

Mi lassan bár, de folytonosan haladtunk előre. Utunkban az isteni gondviselésbe vetett erős hit és saját erőnk vezetett.

Múltunk egy pár évtized mulva négyszázados lesz. Számunk is szépen szaporodott, a legújabb adat szerint e hazában 3515,156 protestáns lakik, ide bele van számítva a 61,637 unitárius is. (L. Marcali Henrik. Magyar állam ismert. 1892.)

Az előre haladó időt késleltetni igen, de megállítani, nem lehet.

Ez nem stabilis, mint a róm. kath. egyház.

És nincs messze azon idő, midőn mindenben teljes jogegyenlőség lesz, és a válaszfalak le fognak dőlni.

Igazgató-Tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1894. febr. 4.

Elnökölt: főt. Szász Domokos, püspök aa. Jelen voltak: dr. Kolozvári Sándor, elnökhelyettes, Szász Gerő, közjegyző, dr. Vályi Gábor és Domokos Antal, igazgatótanácsosok, Deák József, pénztárnok, Deák Albert, ügyvéd, Márkus János, titkár, Bodor Antal, k. előadó. Jegyző: Kádár János, s.-titkár.

Az ülés megnyitása után, a múlt ülés óta elnökileg elintézett közigazgatási ügydarabok miként történt ellátásáról tétetett jelentés s az jóváhagyó tudomásul vétetett.

Ezután a titkár és s-titkár előadásában a következő ügyek nyertek elintézést.

A kerületi közgyűlés közeledte okán fölhalmozódott irodai másolási munkák idejében való elvégzése végett egy félnap díjas irnok felvétele engedélyeztetett s egyúttal Henter Ákos és Módi Elek, díjnokoknak a kölcsön-ügyekkel és pénztári új könyvelés bevezetésével fölmerült és végzett rendkívüli munkásságuk jutalmazására 40—40 frt. jutalom utaltatott ki.

Sajó-udvarhely-somkerek-i egyházközségünknek, a n-sajói egyházmegyei tanács ajánlatával, fölrkezett kérése folyán, a papi állomás javadalmáról 1884-ben kiállított s felsőbb hatóságilag is jóváhagyott díjlevél, mely tévedésből az 1891. évben hatályon kívül helyezett volt, a viszonyoknak megfelelően, ismét érvénybe léptetett.

Póka-kereszturi és hagymás-bodoni egyházközségeink iskolaépítési tervei és költségvetései, kebli műszaki előadó aa. javasolt módosításaival, elfogadtattak s az építkezések megkezdése engedélyeztetett.

Brassói körlelkész, Nagy Károly aának, a múlt 1893. év utolsó negyedéről szóló jelentése, t. körlelkész aa. buzgó működésének elismerése mellett, tudomásul vétetvén: az egyidejűleg fölterjesztett új adózási szabályzat jóváhagyatott.

Imre István, szász-új-ös-fűzkúti pap aa. kérésére, a Bánffy Farkas-alap múlt évi kamataiból 50 frt. segély utaltatott ama rendkívüli fáradozásának jutalmazására, melyet a szent-mihálytelki fiók-egyházközség ujabban megszaporodott tagjainak gondozására fordított. A nevezett fiók-egyházban u. i. a múlt év folyamán közel 30 gör. kath. román tért át vallásunkra s az áttérések máig is folynak, miért is t. pap-tanító aának igen gyakran meg kellett jelenni ezen egyházközségben, az ujonnan átvett hivek vallásos oktatása végett, sőt minden harmadik

vasárnapon rendes istentiszteletet is tart nekik, mely munkatöbblet a különben is kettős hivatalú betöltő pap aa. nagy megterhelésével jár s ezért az irt segély megadása indokoltnak és méltányosnak látszott.

A Bukovinában fekvő andrásfalvi ref. egyházközség papi állomása, lemondás folytán, megürülvén, ezen évi 790 frt. fizetéssel dotált papi-állás betöltésére vonatkozó pályázat hirdetés közzététele elhatározottat s tekintettel arra, hogy ezen papi állásra csak a német nyelvet is bíró egyén alkalmazható: a pályázati hirdetésnek a dunántúli egyházkerület hivatalos lapjában való közzététele is kimondatott.

Pataki Gábor, esztényi körlelkész aa. részére, a kecsed-szilvási egyházközség központi kezelés alatt álló tőkájének kamatjából évi 20 frt. kiutaltatott ama veszteségének némi helyreépítésül, melyet a Bokros Elek halálával, papifizetésében szenvedett.

Kolozsvári esperes aának a szamosfalvi pap tanító, Tövisy Pál, elmozdítására vonatkozó jelentése tudásul vétetvén: esperes aa. fölhivatni határozottat, hogy nevezett pap-tanító mielőbbi elköltözését szorgalmazza, hogy a helyettesített lelkész beköltözhessek.

Bálványos-váraljai egyházközségünk kérésére, a Pap Gyula-féle birtok-vásári ügyletből fönmaradt adóssága, az egyházközség szegénységére való tekintettel, elengedtetett.

Végül, özv. Kiss Albertnének, a közelebről elhunyt fiatal h. theol. tanár özvegyének segélykérése vétetett tárgyalás alá s annak eredményében évi 75 frt. segélynek folyósítása határozottat el s mert a központi alapok nagymérvű lekötöttsége okán magasabb kegydíj kiutalható nem volt a kérés ajánlattal áttétetett a főt. püspöki székhez is, hogy az özvegy és négy kiskorú gyermek szomorú sorsának enyhítésére. lehetőleg, a gen. özvegy árvai alpból is folyósíttassék valamely segélyösszeg.

Több tárgy nem lévén, az ülés bezárattott. s.

TÁRCA.

Tofeus Mihály, erdélyi evang. református püspök élete.

Irta: Konc József.

(Vége.)

Nagybányán is házat szerzett volt; de ezt, a mint leveleiből kitűnik, a németek összerombolták. 1669. szept. 4-én arra kéri Teleki Mihályt, hogy «háza árát bölcs elméjével kérje meg a németektől.» 1671. ápril 6-án újból kéri Telekit, hogy írjon Rottalnak, «Eperjesen kegyelmednek (Telekinek) tett ígéreti szerént megszerzésében káromnak, mely 500, vagy 600 tallér.» Apaí fejedelmet is megkérte ugyanakkor, hogy írjon Rottalnak kára megtérítése végett. Ezen évben és 1672-ben is folytonosan rimánkodott Telekinek n.-bányai háza megépítése ügyében. Horti István bányai második pap közvetítésével történtek és folytak a házépítési tárgyalások. A házat illetőleg azt írja Katona Lajos, «hogy az özvegy Tofeusné házat a városi tanács a rajta 95 frtra felgyült adóhátralék miatt 1676-ban eladatni volt kénytelen. Itt újból tévedett Katona Lajos barátom, mert Tofeus 1684-ben halt meg, tehát neje nem lehetett özvegy

1676-ban. Tévedés az évszámban eshetett, mert Tofeus nem volt oly szegény, hogy háza adóját kifizetni, ne tudta volna.

Tofeus betegsége és halála.

1667. jan. 11. Engemet, uram, írja Telekinek, a kemény út, úti sietés, az erős hideg ágyban ejte, mely rajtam sok időtől fogva nem volt. A gyomrom csaknem megég, iszonyu fájása a mellemnek, a nagy hurut miatt. Február 23-án tudatja Telekivel, hogy betegségéből föltámadta, de háza népe is beteges. Kéri Telekit, találjon módot benne, hogy ne menjen udvarhoz (Fogarasba); a Fejedelemné is azt válaszolta (febr. 9-én), hogy három, vagy négy hétig még Fehérvárott lehet. Különben is «nincs reám pap miatt szükség Fogarasban, tudós tanítók lévén ott.» 1670. januárban hagymázban szenvedett egy egész hónapig.

1683. szept. 15-én írja Telekinek. «Én uram igen beteges vagyok». Novemberben Kolozsvárra hívja Teleki Tofeust, ki 26-án irt válaszában így menti magát «Felette igen búsulok, uram, félvén a keímed haragjától is, mert látom, hogy ez iszonyú uton Kolozsvárra, ad 4-um decembris teljességgel lehetetlen, hogy menjek. A lovak eddig abrak nél-

kül mind szalmát ettek, mind bennák, mind patkótlanok. Bizony, Enyedig is nehezen vihethének. Lóháton nem mehetek, nehéz beteges lévén.»

1684. május 24. Fogaras. «Én uram igen elnyomorodtam. Mikor vészen fel isten ez keserves beteg ágyambúl, nem tudom. Mostan Enyedre igyekezem, ha elmehetek, azért kíváltképpen, ha istennek tetszik, hogy életemet megelégelje, szegény házambúl legyen ez mulandó világbúl való kiköltözésem az másik hazában.»

«Az lakodalomra uram kglmd parancsolatjára s hivataljára, ha eróm s egészségem annyira való volna, nem Kercsesórára csak, de bizony ha kglmed parancsolná, Dancára (Dánzig) is elmennék. De az én erős betegségem s erőtelenységem miatt, az teljességgel lehetetlen én tülem. Arrúl kglmedet alázatosan, mint jó uramat követem; kíváltképpen magam ígérkeztem vala s nem cselekedhetem, bizony szíbúl bánom.»

Jul. 21. Enyed. Ezt írja «Magam sem láthatok semmi dolgomhoz nyomorult voltom miatt. Tegnapelőtt purgatiót vettem, ugy látom nem kell már több.»

Jul. 29. Enyed. Én uram semmit is nem könnyebbedtem, napról-napra fogyok, azt gondolhatnám, méltán, talám engemet is azok az ebek rontottanak ő Naga mellett, noha inkább minden nyavalyámat a magam büneimnek tulajdonítom. In crimine laesae majestatis semmi titulus, semmi szabadság sem használ, akár pap, akár papné, ha az önagyságuk életüket szomjuhozzák, fogyjon el életük érette. (A Tököli erdélyi fejedelemségre törekvésével rémitett Apafi notáztatta Tököli barátait. Hihető, hogy Tofeus is gyanuban volt s azt érti a felségsértésen.) Az urat ő Nagát Bánfi uramat kegyelmed által nagy tisztességgel köszönteni, alázatosan kérem, ő Naga megbocsásson, hogy választ nem irhatam, mert bizony arra is elégtelen vagyok, hogy pennát foghassak a kezembe.»

Ezen elgyengülése még három hóig fokozódott; ekkor végkép megszűnt. De megszűnt élete is. Apafi fejedelem maga értesíti Teleki Mihályt a halálesetről, mely október 23-án éjjeli 3 óra körül következett be s tanácsát kéri a temetési szertartás felől, következő levelében «Tiszteletes nagy emlékezetű reformatus püspök, Tofeus Mihály uram, hosszas nyavalyái és az isten házában dicséretesen véghezvitt szent ima után, az éjszaka 3 óra tájban az örökkévaló boldogságban által költözött, hagyván nekünk nagy emlékezetét. Udvari ekklezsiánkban ily számos esztendők alatt való hasznos és épületes fáradozása után, nagyon hátra az utolsó tisztességének megadása. Kegyelmedtől azért kegyelmesen vesszük, adja tetszését, mikor és mi formán temessük el. Hogy templomba ne temessék, maga meghagyta. Ebben is mint kellessék cselekednünk, kegyelmedtől várunk. Fejérvár, 1684. október 23.» (Teleki-lévéltár, 127.ddd.)

Minő intézkedést tett Teleki a temetést illetőleg, a részletekről nincs adatunk. Nagyszerűségéről Pápai Páriz Ferenc, enyedi tanár naplójában feljegyzett e két sorból értesülünk: 5. novembr. temették el Fejérvárott Tofeus Mihály ref. püspök uramat, nagy solennitással praesente principe et regni proceribus omnibus.» (Irodalom-történeti közlemények. II évf. 513. l.)

Végrendeletének temetésére vonatkozó azon szavait, hogy «pompa nélkül» temessék el, e szerint nem tartották meg; hogy «temető-kertben s nem templomban» temessék,

hiszszük, hogy ez iránt kegyelettel voltak; hogy «emlékeztető monumentumot» állítottak-e, nem tudjuk. Igen, vagy nem: egyre ment ki. Harminc évig zavartalanul pihent sírjában. Ekkor hihetőleg bekövetkezett, a mitől tartott, hogy «a földből kihányják.» De nem a tatárok. 1716-ban újra építeni kezdett várfalai közé rakták sírját, hamvait a Bis-terfeld János, gyulafehérvári tanárával együtt.

Bölcsője Székelyhid volt, erőssége.
Koporsója Fehérvár fennálló vára.

Irodalom.

I.

Nyílt kérelem.

Ismeretes dolog, hogy közéletünk egyik legégetőbb napi kérdése, mely a kedélyeket izgalomba hozta, a közönységet sáncái mögül előszólitotta s az ultramontánizmust harca tüzelte: a házasság kérdése, mely még mindig megoldásra vár.

E megoldást siettetni, illetőleg, ez égető kérdést a megoldás céljához közelebb juttatni, kísértette meg néhai Z. Kiss Albert, a nagy-enyedi theol. akadémia korán elhunyt h. tanára, midőn privat docensi vizsgájára ily című munkát nyújtott be: »A házasság új szövetségi alapon.« E munkát ő, egyfelől szerény anyagi viszonyai miatt, másfelől korán eljött halála következtében, nem bocsáthatta a nyilvánosság elé.

Én, mint az elhunytak testvére, vállalkozom erre, ha segítségemre lesz a nagy közönség, különösen pedig anyaszentegyházunk papsága és diszes gondnoki kara.

Tisztelettel kérem azért a megboldogultnak ismerőseit, barátait, tanulóársait, tanítványait, a lelkész és gondnok urakat s általán mindazokat, kik egyházi irodalmunk fejlesztését buzgó szívvél szolgálják: kegyeskedjenek engem, legtovább 14 napon belől, értesíteni, hogy hajlandók-e a fent jelzett műre, melynek ára 60—70 kr. lesz s terjedelme 8—10 nyomtatott iv, előfizetni, mert az esetben, ha kellő számú előfizető jelentkezik, 4—5 hét alatt el fogja hagyni a sajtót »A házasság új szövetségi alapon« című munka.

Hogy a kegyes előfizetők, előfizetéseikkel, örök emléket emelnek a korán elhunyt jelesnek és esetleg özvegyén és négy árváján is segítenek ezt talán felesleges is említenem.

Kiváló tisztelettel, vagyok

Retteg, 1894. jan. 30.

Z. Kiss Sándor,
rettegi ref. lelkész.

II.

A »Protestáns Pap« ez évi I-ső száma a következő tartalommal jelent meg: 1. Anya sírjánál. Lágler Sándor. 2. Kézpénz fizetés. Rékai L. 3. Egyházi beszéd közvasárnapon. Gödöllei József. 4. Böjti egyházi beszéd. Gerock után, Ladányi. 5. Kajafás. Böjti tanítás. Ladányi. 6. Heródes. Böjti tanítás. Ladányi. 7. Esketési beszéd. Ujvári Cseh Lajos. 8. Biblia. Uj-szövetség. Máté V. 3. és Máté V 5. Cserna István. 9. Gyászbeszéd és ima. Széki Aladár. 10. Evangéliomi és epistolai perikópák. Septuagesima vasárnapjától nagy-péntekig. (Tizennyolc dispositio.) 11. Törvények és rendeletek tára. Kund Samu. 12. Irodalom. Tantó János. 13. Egyházi tisztviselők, papjelölések, papválasztások, halálozások. 14. Szerkesztői mondanivalók.

A »Prot. Pap« egy évi előfizetési ára 4 frt., félévi 2 frt., negyedévi 1 frt. Az előfizetési díjak a szerkesztők kiadókhoz (Lágler Sándor, Kálmán Dezső) küldendők, K ö l e s d r e.

Különfélék.

== E helyen is felhívjuk olvasóink figyelmét néh. Kiss Albert művére »A házasság újszövetségi alapon«, annyival inkább, mert a tárgy fontos, sőt aktuális volta mellett, igen csekélyke áldozattal megörökíthetjük emlékét egy nagy reményekre jogosított szép tehetség-

nek, melyet a pálya legelején szakított ki közülünk a kérelhetetlen halál. Sőt, ha a megrendelők tömegesen jelentkeznének, ezen az úton még jól eső segélyhez is jutna az özvegy és az árvák. Szívesen kérjük olvasóinkat, hogy maguknak egy derék munkát megszerezvén, gyakorolják a keresztyén erények legszebbikét, a felebaráti szeretet nemes cselekedetét.

== **«Hajnal» cím alatt egy igen szépen** kiállított belmissziói folyóirat indult meg Budapesten Hornyánszky-nál, dr. Szabó Aladár szerkesztésében, mely 32 nagy oktáv oldalon, a nyári hónapokat kivéve, megjelenik minden hó utolján. Előfizetési ára egész évre 1 frt. Az első évi összes előfizetési pénzt egy alap létesítésére fordítják, melyből a belmissziói célokra segélyeket nyújtanak: tehát, a buzgó szerkesztő ingyen dolgozik, a kiadó nagy áldozatot hoz; sőt a folyóiratot ingyen küldik azoknak az egyházaknak, lelkészeknek, kik elő nem fizethetnek. Oly vállalkozás, melyhez csak az angol biblia-terjesztő intézet működését hasonlíthatjuk, mely fillérékért ontja a szentírás áldását. Maga a tartalom gazdag, becses, változatos. És miután az első szám minden egyháznak, minden lelkésznek megküldetik és mindenki meggyőződhetik saját szemével e fontos vállalkozás rendkívüli horderejéről: mi csak szívesen kérjük az illetőket, hogy azt személyesen támogassák, minél szélesebb körben terjeszszék, hogy terjedjen az evangéliumi világosság, mely lélek, élet és megtartás. Ha ezek az iratok lesznek a nép szemlémi táplálékai, egy pillanatig sem kell félnünk az ultramontanizmustól, mely igen rövid idő alatt elsepertetik e földnek színéről.

== **A peteki egyházközségben** a papi állomásra egyhangulag megválasztott Biró András, akademitá, papjelölt aa. január hó 28-án foglalta el állomását egyszerű hivei ragaszkodásának tüntető nyilatkozatai mellett. A szomszéd vasúti állomástól diszmenettel kísérték, diszkapukkal és nemzeti lobogókkal ékesített községébe, hol szent-lászlói lelkész, t. Toró Dénes aa. feltűnően nagyszámu, részben a vidékiekből

alakult, templomi gyülekezet előtt meleg szavakkal rajzolva a papi hivatal sajátos jellegét, igtatta be hivatalába. Ifju aa. pedig megható, helyzete fontosságát s az isteni gondviselés teljességét kiemelő imával, majd a prot. lelkészi teendők mibenlétét érdekes és a figyelmet folyton lekötve tartó előadásban fejtegető egyházi beszéddel foglalta el, rokonszenvet kelteva a prot. lelkész magasztos hivatásu működése iránt. Hogy a hivatalos és ünnepélyes cselekvényeket vidám társas étkezés követte. A mi annál inkább helyesebb is, mert a mostani változó s alacsony gabonaárak mellett, a papi fizetések nagy hullámszámúknak vannak kitéve, a mi az illető családok létalapját igen sokszor megingatja. Igen szép összeggel váltották meg a kepeket, a k.-ajtai s sz.-ajtai ev. ref. egyházak, most kimondta, s az alap hozzá meg is van, a magyar-hermányi egyház is. A bölöni ev. ref. egyház már régóta készpénzfizetésben adja a papi fizetést. A nagy-ajtai ev. ref. egyházban is szép alap van a kepe megváltására s a köpeci ev. ref. egyház is gyűjti az alapot. A kedvező alkalom mostanában meg is volt, a nagy kiterjedésű erdők kihasználása regále s más közvagyonból. Nagy-Baconnak is tekintélyes közvagyon van s levelezőnk csudálkozik, hogy ezen első-rangu egyház késik a szép eszme megvalósításával, pedig a papi kepe megváltása jelentékeny terhet venne le az adozó nép nyakáról s óhajtható volna, hogy a fönti szép elv más egyházmegyékben is diadalmaskodjék. Így írja ezeket a «Székely Nemzet.»

== **Kepemegváltás.** Az erdővidéki ev. ref. egyházmegyében a kepe készpénzbeli megváltása örvendetesen halad előfelé. A mi annál inkább helyesebb is, mert a mostani változó s alacsony gabonaárak mellett, a papi fizetések nagy hullámszámúknak vannak kitéve, a mi az illető családok létalapját igen sokszor megingatja. Igen szép összeggel váltották meg a kepeket, a k.-ajtai s sz.-ajtai ev. ref. egyházak, most kimondta, s az alap hozzá meg is van, a magyar-hermányi egyház is. A bölöni ev. ref. egyház már régóta készpénzfizetésben adja a papi fizetést. A nagy-ajtai ev. ref. egyházban is szép alap van a kepe megváltására s a köpeci ev. ref. egyház is gyűjti az alapot. A kedvező alkalom mostanában meg is volt, a nagy kiterjedésű erdők kihasználása regále s más közvagyonból. Nagy-Baconnak is tekintélyes közvagyon van s levelezőnk csudálkozik, hogy ezen első-rangu egyház késik a szép eszme megvalósításával, pedig a papi kepe megváltása jelentékeny terhet venne le az adozó nép nyakáról s óhajtható volna, hogy a fönti szép elv más egyházmegyékben is diadalmaskodjék. Így írja ezeket a «Székely Nemzet.»

HIVATALOS RÉSZ.

228—1894.

KÖRLEVÉL

valamennyi tiszteletes Lelkész úrnak.

Tudomásvétel és szigorú ahhoz alkalmazkodás végett, közöljük a vallás- és közoktatásügyi miniszter urnak főhatóságunkhoz intézett m. évi 60,997. számú leiratát:

» Hivatkozással hivatali elődöm által 1881. évi augusztus hó 17-én 23,736. sz. a. a tényleges szolgálatban elhunyt legénységi állományhoz tartozó vagyontalan honvédek tetemeinek a felekezeti lelkészek (kántorok) által való díjtalan eltemetése érdekében kibocsátott körintézkvényre, van szerencsém a főtiszt. Főhatóságot a m. kir. honvédelmi miniszter ur f. hó december 12-én 72,062. sz. a. kelt átirata következtében tisztelettel felkérni, miszerint, bár az idézett körintézkvény implicite a csendőrlégénységre is vonatkozik, félreértések és kellemetlen surlódások kikerülése végett, a lelkészkedő papságot pótlólag utasítani méltóztatnék, hogy a tényleges szolgálatban elhunyt vagyontalan csendőrök tetemeit szintén díjtalanul temessék el.«

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Ig.-Tanácsától, Kolozsvárt, 1894. január 31.

Márkus Fános,
titkár.

Szász Domokos,
ev. ref. püspök, mint elnök.

303—1894.

PÁLYÁZAT.

A Bukovinában fekvő a n d r á s f a l v i reform. egyházközség papi állomása, lemondás folytán, megüresedvén, arra ezennel pályázatot nyitunk.

Javadalom: az egyház pénztárából évi 50 frt; a lipcsei G. A. egylet által alapított papi alapítvány évi kamata 50 frt. 40 kr; államsegély az 1894. és 1895. évekre már utalványozva s a pap sikeres működése esetén jövőre is biztosítva, évi 300 frt. Wülknitz-féle alapítvány kamataiból folyamodásra évenként 30—40 frt segély; a Dr. Bukovinszky alapítványból évi 50 frt; továbbá, 20 hold föld, körül-

belül 300 frt használati értékkel, melynek adóját a lelkész fizeti; végre, szabad lakás, egy hold gyümölcsös kerttel

Kötelességek vasárnapokon és ünnepeken d. e. és d. u. egyházi beszéd tartása; minden reggel közönséges áhitatoság végzése, a konfirmandusok oktatása, temetés s ha a szükség kívánja, az iskolában rendes tanítás, miért azonban a tanítói fizetés élvezése jár. Jelenleg a tanítói kántori teendőket, egy rendszeresen megválasztott, de még meg nem erősített tanító végzi.

A felettes egyházi hatóságokkal való levelezés német nyelven történvén, s az anyakönyvek e nyelven is vezetendők lévén, csakis a német nyelvet bíró egyének pályázhatnak.

Pályázati határnapul: folyó évi március 10-ét tűzzük ki, mely ideig a kellőleg felszerelt folyamodványok főt. püspök aához nyújtandók be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató-Tanácsának Kolozsvárt, 1894. február 4-én tartott üléséből.

Márkus Fános,
titkár.

Szász Domokos,
ev. ref. püspök, mint elnök.

33—1894. HIRDETMÉNYES IDÉZÉS VÁLÓPERBE.

Gyulafehérvári születésű Lukács Nina, bukaresti lakos, férjét, sz.-sámsoni születésű Debreceni Jánost, ki őt ezelőtt nyolc évvel hűtlenül elhagyta, s azóta sem tartzkodási helye, sem életben léte felől tudomása nincsen: ezennel hirdetményesen idézti a romániai ev. ref. egyházmegye házassági törvényszéke elé, oly kijelentéssel, hogy máától számítandó hat hónap lefolyása alatt jelenjék meg a nevezett házassági törvényszék előtt, mert akár jelenik meg, akár nem, válóperét ellene, mint hűtlen elhagyó ellen, megkezdí és le is járhatja.

A romániai ev. ref. egyházmegye esperesi hivatalától. Bukarest, 1894. február 3-án. *Bartalus Fános,*
ev. ref. esperes.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXIV. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1894. Február 15.

7. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Protestáns hazafiság.

I.

Hát ilyen is van, és talán másféle is: kérdezheti valaki csudálkozva. Annyira erősödünk már a felekezetiességben, hogy hazaszeretetre is a konfessiók betűi tanítanak és a liturgialis könyvek írják elő, hogyan tegyünk bizonyosságot hazafiságunkról? Talán, más levegőt, más vizet, más kenyeret és majd másféle nyughelyet ad ez a tápláló és majdan eltakaró édes anya a pápistának, mint a protestánsnak, az unitáriusnak, mint a zsidónak? Hiszen, ha így van, ha lehet pápista hazafiság, protestáns hazafiság, s meg vagy négyöt féle hazafiság, akkor igazán szánandó helyzetben van szegény hazánk, mert ez a sokféle, s bizonyára nem egyező, hanem egymással ellenkező hazafiság romlása a hazának, gyengesége az államnak. Az ilyen nagy és sok szeretettel tönkre tesszük a mi édes hazánkat. Igaz, és mégis érzem, hogy van jogom, protestáns hazafiságról beszélni, nem különködésből, hanem meggyőződésből; nem üres versengésből, vagy hamis felekezeti önértetből, hanem a felekezeti önértetet tápláló forrásnak tisztán tartására célzó kötelességből; nem, mintha azt felekezeti tökélyt akarnám a más hitűek hazafiúi érdemének rovására kamatoztatni, hanem mert vallásos és hazafiúi öntudatom testvérhajtásában rokon nedvkeringés tartja fenn az életerőt; nem, mintha újat akarnék mondani, hanem mert hosszú múltak igazat adnak állításomnak; és végül, nem mintha a haza érdeke felekezeti különbségek szerint tagozott hazafiságot kívánna, hanem mivel prot. hazafiságra mindig szüksége volt e hazának, mert az mindig kielégítette, védte az ő érdekeit, jogait. Igen is, prot. hazafiságról beszélünk és kell bátran beszélünk, nem in malam partem, hanem in bonam partem.

De hát, aktualis-e most ezt emlegetni, s ha

az, miért? És miféle alapon mondhatjuk, hogy jogunk van a prot. hazafiságot fentartani, ápolni? Azért talán, mert szemmel látható, hogy minden felekezet, munkássága minden terén, minden lehető eszközzel, egyik-másik nem egyszer a józan értelem és felvilágosultság kívánalmait is figyelmen kívül hagyó, vagy célzatosan mellőző módon igyekszik felekezeti öntudatát erősíteni, felekezeti karakterét csorbitatlanul megőrizni, sőt ezt a közélet minden viszonyára az ő saját érvényesülhetése mértéke szerint ráütni? Éppen nem; mert nekünk is kötelességünk ugyan felekezeti öntudatunk erősítése, jellegünk megőrzése, de készakarva és mintegy rendszeres elfogultsággal mindent a felekezetiesség szempontjából kiinduló ítélet alá vonnunk, s tehát mindenütt és mindenben készakarva felekezetiessékedni jobb meggyőződésünk szerint, önmagunkra nézve sem lehet helyes és hasznos. És igaz az is, hogy ma már némely felekezet különös módon, a nevetségesig menő erőlködéssel igyekszik kimutatni felekezeti erejét. Például, felvilágosult, haladó és a tudományok nivelláló hatásával dicsekvő korunknak vala fentartva az a szerencse, hogy kath. történelmet és jogtudományt, kath. nyelvtant, kath. természetrajzot, s természettant, kath. földrajzot, s talán még kath. mennyiségtant is lásson. Mintha bizony, a föld levegője és vize, a napfény és csillagsugár is egy helytt csak kath. más helyen eretnek volna; mintha lehetne kath. és prot. és nem tudom, hányféle igazság. Mi nem mondjuk, hogy így van, de ellenfeleink mondják, és követelik, hogy akármi téren csak az abszolút isteni igaz, a mi előtt ez az egyedül törvényes jelző áll: »kath.« Ilyen formán, jogosan követelhetik azt is, hogy van kath. hazafiság és hogy ez az egyedül boldogító, igaz, helyes hazafiság. De hogy aztán mi se maradjunk hátra a hazaszereteten, természetesen, hogy ezzel szemben nekünk is kodifikálnunk kellene a prot. hazafiság szabályait és így csak oda jutnánk, a mint mond-

tam, hogy a vallásfelekezetek szerint osztályozott sok különféle szeretet mellett elveszhetne a haza.

Nem ez az oka tehát, hogy arról a prot. hazafiságról beszélünk, a mely van és a melynek lennie kell. És sokkal mélyebb fundamentuma van annak a jognak, a melynek alapján a mi vitézkedő ellenséges atyánkfainak felekezetieskedésével szemben a mi prot. hazafiaságunkról vallást teszünk és azt magunkban ezután is ápoljuk. Látjuk, hogy a jobb jövőendő biztos fundamentumán dolgozó állam a polgárok magán és jogi életében fontos szerepet játszó azon kérdéseknek, melyek az egyén vallásos világát is közelebbről érintik, rendezési munkájában és az egyházak politikai és kölcsönös jogi viszonyainak helyes és észszerű szabályozási törekvésében azoknak az eszméknek bár lassu, de biztos és megtagadhatatlan győzelmi előhaladását segíti, a melyek a reformációnak édes gyermekei, a melyek tehát tulajdonképpen a protestantizmus életének mélyen fogózó, erős gyökerei, munkásságának világító, melegítő napjai. Látjuk a jogegyenlőségnek, viszonzásnak, türelemnek, s a felvilágosultság és szabadelvűség erejével gyarapodó állami jogrendnek újabb intézményekben biztosításával, újabb intézkedésekben érvényesítésével és ezeknek a haza és nemzeti állam javára értékesítésével oly magas rendű és áldásos céloknak szolgálatát felekezeti téren kívül, mely céloknak a protestantizmus születésétől fogva hű harcosa vala. Látjuk, hogy a haza jövőjéért, egy igazságos szabad állam erejéért, virágzásáért és prot. egyházunk jólétéért, bár nem mindenkitől vallott, de hitünk és a történelem hatalmas tanúsága, szerint, mint közös célért munkánk közös, eszközeink, ha nem mindenben ugyanazonok is (a mint, hogy ez lehetetlen is volna), de rokon-természetűek és hogy e rokon eszközökkel teljesített közös munkában, ha úgy tetszik: harcban, közös ellenféllel kell küzdenünk. Azzal az ellenféllel, mely célt, eszközt, jogot, forrást, bizonyítékot, alapot, irányt, alakot, tartalmat, mindent egy helyről: önmagából vesz; melyet úgy is nézhetünk, mint egy műremeket, a melyen tizenkilenc évszáz éles elméje és mesteri keze dolgozott, de olyannak is láthatjuk, mint a szellemi és erkölcsi halál borzadalmas rendszerét, mint egy nagyszerű és tökéletesen bevégzett circulus vitiosus, a mely rendszer értéksúlyánál azonban végetlenül több, nagyobb erkölcsi és szellemi életerőt képviselő súly van egy ártatlan, tiszta gyermeki lélek édes,

naiv kíváncsiságában. Ez az ellenfél megalázta a tökéletes istent, hogy égbe emelje és istenné tegye a tökéletlen embert; hazafinak mondja bár magát, de előtte első a pápa és csak második a nemzet koronás királya; első az egyház földi érdeke és csak második a haza. Sőt, haza, igazság, tudomány, művészet, nemzet, emberiség, vallás, és még isten is csak azután van, ha előbb van, a hínek mindezek szolgáljanak, mint eszközök; mindaz, a mi emberre nézve igaz, magasztos és szent lehet, eszköze kell hogy legyen annak a hatalomnak, mely a legborzasztóbb egyeduralmat, az elképzelhetetlen tekintélyt, az isteni tökélyt, s élők és holtak feletti ítélőjogot pretendálja a maga számára, mely üdvöt ígér, de kárhozatot ad, mert ha egyszer szolgálja lettél, elrabolja, megbékózza lelkedet, munkádat, szived dobbanását, elméd gondolatát, önállóságodat, emberi méltóságodat. Ez az ellenfél a pápizmus, a jezsuitizmus, az ultramontanizmus szörnye. Egyet jelent mind a három szó; mindegy, akármelyiket használjuk, mert ma már mind szinonim-fogalmak; ezekből áll ma a katholicizmus. Az a katholicizmus, melynek kezében játék az egyéni lelkiismeret, s a családi béke és szentély, mely tüntető göggel veti világgá a fitymáló szót: »micsoda az az állam!«; mely a maga avult és absurd dogmáinak rozsdás békóiba akarja verni a társadalom és állam szabadságát; mely tiszteletet és tekintélyt követelő barbarizmussal hirdeti, hogy »a türelem nem ker. erény«, s kérkedő szerénységgel a máskép hívőket, gondolkozókat »rendszeres tévelygők«-nek nevezi; az a katholicizmus, mely határozott, merev tagadása, egyenes veszedelme a nemzet, vallás, erkölcsi szabadság magasztos, tiszta eszméinek. Ez a mi ellenfelünk: nemzeti államnak és protestantizmusnak egyiránt. És ha már most látjuk azt, hogy a nemzeti állam a protestantizmus eszméit, igazságait szolgálja, védi, s másfelől, hogy a protestantizmus előharcosa mindig a szabadelvű, igazságos, nemzeti állam céljainak, s legtermészetesebb és legmegbízhatóbb szövetségese annak a civilizáció és emberi nemesedés nagy földadatainak teljesítésére irányuló törekvésében, ha tehát látjuk, hogy célunk, jogunk, munkánk, igazságunk egy, hogy küzdelemben, reményben, lelkesedésben, jó és balsorsban testvérek vagyunk, azoknak kell lennünk hogy ne neveznök e testvéri viszonyhoz való hő ragaszkodásunkat prot. hazafiságnak? Bizony, bizony, nem véletlen, sem

kicsinyes okok nem eredményezték azt, hogy a szőnyegen levő szabadelvű egyházpolitikai javaslatok sorsát saját sorsunknak érezzük, s hogy azok ádáz ellenzői bennünk látják legelszántabb ellenségeiket.

II.

Ez azonban csak konstatálása annak, hogy van prot. hazafiság. De honnan származik ez, hol található föl bennünk gyökérszálai ennek az így karakterizált kötelességnek, mely egyenlően tartalma vallási, mint hazafiui öntudatunknak? A reformáció eredményében, illetőleg, a protestantizmus lényegében. Mi volt a reformáció? Akárhogy próbáljuk meghatározni, minden körülírás alapjában véve oda világít, hogy a reformáció az emberi lélek vallás-erkölcsi tartalmának, kincsének megmentése és biztosítása az emberi uralomvágy és visszaélés ellen; az embernek, mint vallásos lénynek, önmagához való visszatérése és hűsége, üdvözülése föltételeinek önmagában való keresése és megtalálása; vagyis, újabb meggyőződése az emberiségnek arról, hogy szellemi, erkölcsi életének egyetlen helyes útját az az irány szabja meg, melyet Jézus Krisztus mutatott ki az embernek, mint vallásos lénynek. Az evangéliumi protestantizmus tehát visszaszerezése és megvédése az evangélium igazainak, a keresztyénség souverain jogának. A keresztyénség pedig voltaképpen, a szó szoros értelmében, semmi újat nem hozott elő, olyat, a mit az emberi természettől idegen eredet bélyege különböztetne meg, azaz: nem semmisítette meg, a mi aze'ött jó, szép és igaz volt, hanem ezeket megnemesítette, megújította. Nem törülte el a törvényt, hanem betöltötte. Csak bevilágította az emberi lélek egész gazdag mélységét; csak kiemelte az abban eddig elrejtett örök-emberi eszméket, természetes igazságokat; csak virágzásra indította, gyümölcsözésre érlelte az általános emberi természet őstalajában szűnyadó magvakat, s ezeknek gyümölcse addig nem ismert áldásokkal gazdagította a világot. A keresztyénség, t. i. a Jézus vallása, nem kívánja tehát a természetes, örök-igaz emberi érzelmek elfojtását, sőt azokból táplálkozik, azokat megszenteli. A keresztyénség egyetemes jellegével, követelményeivel tehát nem ellenkezik a hazaszeretet specialis érzése, a mely érzés a legtermészetesebb, velünk született, emberi érzés. A keresztyénség soha sem tagadja meg, hogy az ember földi lény is, bár ég felé irányítja tekintetét, de megáldja, megszenteli földi életét is.

Az embernek e földön kell törekednie rendeltetésének elérésére, itt kell fénylenie a mi világosságunknak. Jézus korholja ugyan honfítársait azért a szűk látkörű felfogásért, hogy földi királytól várják a szabadulást, csodatevő messiástól, s fényes, hatalmas nemzeti birodalom megalapításából remélik a boldogságot, sőt a türelmetleneket és nagy hangú ámitókat hitetlen és parázna nemzetségnek mondja, de szemében könyek gyűlnek hazája sorsa, Jeruzsalem romlása felett. E könyek csak úgy érthetők, ha mély, tiszta és fenséges igazságait egész tartalmukban, egész mélységükben és mindent átható szellemükben ismerjük, s azoknak nagy fontosságát, örök időkre szóló érvényességét tapasztaljuk.

Ha tehát a keresztyénség az egész embert felöleli, áthatja minden törekvésében, jogában, vágyaiban, kötelességében és szeretetében, s ha a reformáció nem egyéb, mint a keresztyénségnek mintegy újabb kijelentése, az örökkévaló Ige tartalmának mintegy újabb átömlése a vallásos öntudatba: úgy a reformáció eredménye, a protestantizmus, lényege mindazon életviszonyainkban érezhető kell hogy legyen, a melyek éppen öntudatos voltunknál fogva v i s z o n y o k ránk nézve. Ugy, hogy e szempontból habozás nélkül kimondhatjuk, hogy a protestantizmus lényegében megismert tiszta vallásnak, a lelki élet e tiszta, szent és rejtett mozzanatának, nemzeti missiója is van.

Nemzeti missiója a vallásnak, a lényegi tisztaságában gondolt és érzett vallásnak? Különös beszédnek tűnik ez föl talán. Hiszen, a vallás a maga lényegében a legáltalánosabb, a legemberibb valami, melynek absolut magasságáig nem érhetnek föl helyi, idői, nemzeti, sőt még felekezeti szükségletek, érdekek hatásai sem; a melynek végetlen erejében elenyésznek, fölolvadnak a földi érzések, ellentétek, s küzdelmek áramlatai, bármily szentek, tiszták legyenek azok az érzések, ellentétek, küzdelmek, s bármily hatalmas erejűek ezek az áramlatok. Emberi alaptermészetünk egyforma mindnyájunkban, ugyanazon tökéletes lényhez vágyódik minden lélek, akár a maga tökéletlen, félelemszerű sejtelmével, akár öntudatos, tiszta és boldogító fiasági érzésével; ugyanazon egy istennek napja süt mind a jókra, mind a gonoszokra és eső cseppje termékenyíti meg mind az igazaknak, mind a hamisaknak földjét: oh, valóban a vallás a legegyszerűbb, s mégis a leguniversalisabb megnyilatkozása az emberi lélek

titokszerű életének, hogy lehetne ennek specialis nemzeti missziója. És mégis. Éppen mivel a lélek titokszerű mélységében élő szent, tiszta és nemes emberi érzelmek táplálják a vallás tüzét, s éppen mert ezektől az érzelmektől nem idegen, hanem azokkal rokon, természetes ős-emberi érzelem ennek a földnek, mint hazának, édes szeretete, a meleg ragaszkodás ennek a földnek vérrel és könnyel százszor megváltott göröngyeihez, melyen kívül nincsen számunkra hely, s rokon-érezem e hazának jóléteért, nagyságáért, virágzásáért való lelkesedésünk: ott a szív mélyén, a lélek legbensőbb rejtekében találkoznak. egyek e rokon érzelmek, ez általános emberi mivoltunkat alkotó, kitörülhetetlen vonások; itt, csak is itt találkozik, s olvad egymásba a vallás egyetemes, absolut érzésének lángja az annyira emberi, annyira földi, de legnemesebb emberi, legtisztább földi érzéssel: a hazaszeretet idvezítő érzésével. De itt aztán föltétlenül együtt is lobog ez a kettős láng, a vallás mennyei eredetű lángja magába öleli, megtisztítja, élesíti és megszenteli földi érzésünk tüzét. Mert a mi jó, a mi szent, a mi nemes értelemben emberi és emberileg igaz, attól a vallás nem idegen, sőt azt fényvel és ragyogással árasztja el, mint az ő csillagait a jó-ságos nap. Őszinte, mély vallásosság mindig fenn-tartója, védelmezője volt az őszinte, mély hazaszeretethez úgy egyeseknél, mint nemzeteknél. Minél mélyebb eredetre utalnak a felszínre törés után két irányba folyó e nemű érzelmeink, annál közelebb fekvő rokon-forrásokról tanuskodnak, a mely források a maguk legmélyében egygyé lesznek, a miképpen egy a lélek és annak bármily gazdagságu világa.

Ez tehát a vallásnak, mint egyetemes hatásu lelki életnek körülírása tartalmi szempontból. De ránk nézve most tulajdonképpen a másik, az alaki szempont a fő és az erre irányuló szemlélet eredménye nem lehet ellentétes minőségű az előbbivel, minthogy itt a dolog természeténél fogva az alaki szempontot teljesen a tartalmi szempont határozza meg. A vallás lényege, hogy úgy mondjuk, lényeges vonásait föltétlenül rányomja nyilvánulási formájára. Ez a lényeg tulajdonképpen csak addig lényeg, a míg a legbensőbb és legközvetlenebb öntudat körén belül van; mihelyt annak küszöbét kifelé átlépte, már bizonyos, olyan a milyen, önmagának megfelelő formát öltött magára és mi ebben ismerjük meg. Lehetetlen volna, ha az a gazdag hatásu életmozzanat, a

mit vallásnak nevezünk, ne törekednék a maga mélységes lényegét minél jobban és egyetemesebben kifejezésre juttató formára. És a minél változatosabb, tökéletesebb, s a magán és közéletben minél fontosabb viszonylatu formában érezteti positiv hatását, annál inkább meggyőző arról, hogy az valóban a lelki, öntudatos élet centralis működése, életmozzanata. Innen a megtagadhatatlan és letörülhetetlen, szükségképi hatása egyéni vallásunknak minden földi viszonyokra. Ez az egyéni vallás pedig, a mint a tapasztalat mutatja, nem csak maga az eszmei vallás, azaz, bennünk mindnyájunkban nem a maga mivoltát, lényegét földerítő és igazoló öntudatoságában ébred, nyilvánul és fejlődik, hanem a felekezeti, felekezeti vallásosság formájában, vagyis az egyházi élet formájában és keretei között. Ennélfogva ennek a felekezeti vallásosságnak van első sorban és nagy részben befolyása jellemünkre, életviszonyainkra. Mi nemcsak hívők, vallásosok vagyunk, hanem mint protestánsok vagyunk hívők, és vallásosok. Mindaddig, a míg a vallás lényegének tisztaságát fenyegető körülmények szükségessé teszik a megfelelő mérvű, kitartó protestálást, addig a protestálás elve lényeges kiegészítő alkatrészét teszi vallásos öntudatunknak. Így találkozik megint a protestantizmus lényege a keresztyénség lényegével, t. i. a protestálás éppen a keresztyénség lényegének tisztán tartásáért, megőrizhetéseért szükséges föltétlenül. Így érthető, hogy prot. vallásos öntudatunknál fogva és e vallásos öntudatnak egész életműködésünket karakterizáló hatásánál fogva, más viszonyban érezzük magunkat az emberi élet minden működési körével, alakulásával, s tehát a többek között az állammal szemben is, mint a nem prot. vallásos öntudattal levők.

(Vége következik.)

Egyházpolitika.

Az ugynevezett egyházpolitikai kérdéseket nálunk az elkeresztelések s a februári miniszteri rendelet tették akuttá. Ez, kétségtelenül, bizonyos. De, csalódnék, a ki azt hinné, hogy a Csáky-féle rendelet hozta felszínre hazánkban a kultur-harcot. Hiszen, 1868. után évekig, sőt évtizedekig megvoltunk az LIII. tc. mellett békességben, és csak három-négy évvel ezelőtt gyult ki a hamu alatt lappangó szikra, hogy lángba borítsa a magyar társadalmat. Csáky miniszter már csak oltani jött rendeletével a tüzet; tehát, nem ő gyújtotta lángra a hamuhodó parazsat. Ha soha a februári rendelet meg nem jelent volna is, az ultramontán akció; kiterjedt volna hazánkra is.

Mert nem lehet figyelmen kívül hagynunk, hogy Európa államaiban majdnem egyidőben minden vonalon előre kezdett nyomulni az ultramontán reakció, mely egy szervezett s tervszerű felvonulás akart lenni. Németországban százezrével gyűjtötték az aláírásokat a jezsuita-rend visszatelepítése érdekében s egy katolicus centrum-párt vette kezébe az ultramontán akciót, feszélyezve a kormányt és birodalmi gyűlést. Belgium és Spanyolország ugyanez időben a katolikus párt, vagyis a jezsuiták hatalmába került. Olaszországban ugyanekkor egymást érték a zarándok-csapatok, melyek tüntettek a pápa világi hatalma mellett. Franciaországban a monarchikus érzelmű klérus republikánus lett a pápa intelmére, így akarván biztosítani magának a hatalmat. Angliába ugyanakkor a pápa a legjelesebb jezsuita szónokokat küldte, téríteni, kiknek sikerült a protestáns angol főnemesség tagjai közül többeket rekatholizálni.

Igy ment ez Európa minden államában s így megy négy-öt év óta. A jezsuita központ derekasan hozzálátott, a megkezdett akciót minden vonalon szervezni. Nem maradhatott ki hazánk sem az ultramontánok boldogítása alól. S itt hálás talajra talált ez az akció, mert a «regnum Marianum» még ma is viseli a középkori papizmus bilincseit. Sehol a föld színén nincs oly fénye, hatalma, gazdagsága a klérusnak, mint Magyarországon. Sehol a világon nincs oly főnemesség, melynek történeti multja, hagyománya annyira összeszővődnek a klérus érdekeivel, mint nálunk. Midőn a legkatolikusabb államok már régen szabályozták az egyház és állam közti viszonyt s államosították az egyházi vagyont, Magyarország még mindig nem szervezkedett modern jogállammá, itt a főpapok közjogi méltóságot, törvényhozói jogokat. dús állami ellátást élveznek, éppen mint a pápai hatalom fénykorában.

Ugyan, hogy ne lett volna hát kedvező talaj Magyarország az ultramontán akcióra? Hogyan maradhatott volna ki éppen hazánk a jezsuiták számításából? Nem kellett ehhez februári rendelet, megjött volna ez a gyönyörűséges állapot a nélkül is.

Maguk a tények bizonyítják, hogy a magyar társadalmat a jezsuiták kavarták fel előre kiszámított terv szerint, s ime, nyakig benne vagyunk az általuk főzött szószban. S vajjon, mikor fogunk belőle kievickélni? Hiszen, a főszakácsok mellett, annyi kukta akad nálunk itthon is, és pedig magából a társadalomból, hogy fele is sok volna.

A magyar liberalizmus fegyverre szállt az ultramontán táborral. Hanem, csak az a baj, hogy ez a liberalizmus az utolsó negyedszázad alatt vérszegénységbe esett. A századvégi modern nyavalyák, az opportunizmus, a korrupció megrongálták, meggyengítették. Fellobban benne a lelkesedés lángja, de a munkában hamar kifárad; nagy tettekre meg éppen nem képes; egy napi munka után pihenni megy, a jövő számára alkotni nincs ereje. Ez a liberalizmus kész alkura lépni ellenségével, kockára tenni a holnapot a máért. Ezt igazolják az eddigi tények.

Az egyházpolitikai reform-javaslatok közül ha keresztül viheti a liberalizmus a

biekben kész engedményeket tenni a klérusnak. Az 1868. LIII. tcikket, melyet fentartandónak hirdetett minden liberális ajak, oda dobja áldozatul a jezsuiták Molochjának. Vallásszabadságról törvényt fog hozni, de vallás egyenlőségről egy igét sem szól. Érintetlenül hagyja a kath. egyház előjogait, sőt belemegy a kath. autonomia megalkotásába, hogy ez által megtarthassa magának a kath. egyház az állami eredetű egyházi vagyont. Szóval, mindenben kész engedni, csak egyet vihessen keresztül a javaslatok közül, a polgári házasságot.

Az ultramontánok pedig harcolnak erősen. Ugy tesznek, mintha a polgári házasság ellen küzdenének leg-erősebben, pedig elvégre is belenyugosznak, mint azt a kath. államokban tették, s utoljára ők lesznek a nyertesek minden egyébben. Nem lesz vallás egyenlőség, reális értelemben; az LIII. t. cikket ledöntik; az egyházi vagyont autonomia által biztosítják. A magyar liberalizmus pedig pihenni megy s az ország viseli tovább a papizmus jármát.

Ha már mi protestánsok egy szót merünk szólani, bennünket azzal hallgattatnak el, hogy ne vigyük felekezeti térre a harcot, bizzuk azt egészen a magyar társadalomra s törvényhozásra, elvégez az mindent mi helyettünk is. Saját protestáns nagyjaink nem szűnnek meg, óva inteni bennünket, hogy csak hallgassunk.

Hát, hallgatunk. Nem szólott a zsinat sem egy hangot sem; nem a kerületek, nem az egyházmegyék. Jobb lesz-e így? Majd meglátjuk. A törvényhozás, szeretem hinni, meg fogja védeni az állam jogait, de nem fogja megvédeni a mi érdekeinket. Hiszen, ha eltörli a törvényhozás az LIII. tc. 12-ik §-át, mely a gyermekek vallását nem szerint szabályozta, akkor kiütötte kezünkből a fegyvert, melylyel eddig védtük magunkat. Pedig a benyújtott törvényjavaslat szerint, ez a §. eltöröltetnék. S mit fog adni az állam cserébe a gyengébb felekezeteknek? Vallásszabadságot, felekezetenküliség határáig! Szabadságot igen, de egyenlőséget nem. Az eddigi «jogszabályok», mint a javaslat mondja, érintetlenül maradnak.

Hanem, azért mi csak hallgatunk. Ha a hallgatás csakugyan arany, akkor nekünk valóságos aranybányánk van. Bárki mit mondjon hallgatásunk okául, én azt mondom, hogy ilyen kálvinista kurucokkal, mint mi vagyunk, nem vívták volna ki Bocskay, Bethlen, Rákócy a békekötéseket! (Szívesen közöltük tisztelt barátunk e cikkelyét, mint az aggodó lélek töprengését; de mi reméljük, hogy a rohamosan haladó felvilágosodás el fogja enyésztetni a veszélyeket. Hiszen, a fák nem nőhetnek az égig. Szerk.)

Biki Károly,
győrteleki ev. ref. pap.

Egyházkerületünk története.

Talán szólhatunk már erről is. Sajnos, hogy korábban nem tettük, mert nyugodtabban készülhattünk volna reá. Az alkalom nagyon sürget s csak megfeszített erővel állithatjuk elé a magyar nemzet ezer éves jubileumára.

Ide s tova, négyszáz éve már, hogy a protestantizmus a töb- a világtörténelem tényezője; hogy a világosságnak, az

egyéni szabadságnak hirdetője és vértanúja. A szenvedésekből kijutott nekünk bőven, de a szenvedések között ott ragyognak a dicsőség csillámai is.

A világtörténet azt tanítja, hogy Németország s Franciaország hirdetik, biztosítják először a vallástürelmet. Valóban, így tanítják, mert nem tudják, hogy Európa keleti szögletén, a mi kedves Erdélyünkben hamarabb és szélesebb alapon léptették életbe. Valóban, így tanítják, mert nem tudják, hogy amott még a vallástürelm is korlátok között mozgott, nálunk pedig a vallásszabadság vert gyökeret.

Honnan is tudnának e hajdani kis országról a külföldi írók, mikor mi is csak kevesen, mi is csak hézagosan ismerjük az erdélyi ev. ref. egyházkerület történetét.

A múlt század megtette a magáét, a XIX. század még adós azzal, hogy korának megfelelő módon mutassa be a világnak az erdélyi ev. ref. egyházkerület történetét.

Sok adat került már napvilágra, egyebekről nem szólva, a Protestáns Közlöny hasábjain is; még több rejtőzik a levéltárakban. Vannak rövid monográfiáink egyházmegyéinkről, némely egyházközségeinkről. Politikai vonatkozású viszonyaink nagyjában ismeretesek, de az egyházi közélet képe nincs még megírva. A XVIII. századot, a XIX-iknek első felét majdnem egészen homály fedi.

Az erdélyi protestantizmus pusztulását csak siratjuk, de ki tudná ma elbeszélni, hiteles adatok alapján, hogy mit siratunk.

Általános kifejezésekkel tápláljuk a közönséget s nem tudunk alkalmat adni, hogy megismerje ezeknek részleteit, tartalmát s hogy tudássá, meggyőződéssé avassa azt, a mit ma csak elhisz, mások után eimond.

Vitassuk hát meg, hogy mit s miként tegyünk? Nézetem szerint, első dolog volna az egyházkerület történetére vonatkozó s még megtalálható összes adatok feldolgozása, részben kiadása, hogy a mi van, veszendőbe ne menjen s ha az eredeti okmányok mégis elpusztulnának, maradjon meg jövőre a hű másolat, melyből utódaink esetleg helyesebb ítéletet alkothassanak a multról, mint ezt mi tehetjük.

Egy ilyen munka alapján, könnyű volna, népszerű formába öntve, rövidebb olvasmányt adni a népnek.

Ugy tudom, hogy az egyházkerület maga akarja megírni az egyházkerület történetét. Igen helyesen teszi. Nekünk kötelességünk, fölkarolni ez eszmét s támogatásunkkal hozzájárulni, hogy a gondolat életet öltjön magára. Szóljon, a ki tud, mert közkincsünket gyarapítjuk vele porszemenkint.

Török István.

TÁRCA.

Hegedüs Sámuel életrajza. *)

I.

Hegedüs Sámuel gyermeksége és tanuló évei.

Bonyhai Hegedüs Sámuel, a kitünő pap és tanár, nemes családból származott. Született Új-Tordán, 1781. augusztus 26-án s augusztus 30-án megkereszteltetett. Édes atyja volt Hegedüs György, tordavármegyei királyi ügyvéd, édes anyja Fodor Zsuzsánna.

«Ártatlan» gyermekkoráról ő maga emlékezik meg «Poéta Próbái»-ban. Ebből olvassuk, hogy mint virgonc gyermek nem egyszer szegte meg atyja parancsait s «bottlott», de olvashatjuk azt is, hogy az édes atyai szó nem veszett kárba s nem maradt eredmény nélkül a pontos, szigoru erkölcsü s páratlan becsületességü atya jó példaadása, melyre háládatossággal emlékezik vissza, mint neglett férfi. Egyébiránt, igen mély érzésü gyermek volt. Valahányszor a református templom tornyának harangjai megszólaltak, örömet avagy gyászt hirdetve, azoknak komoly, mélabús hangja: «Mint egy Fátum-hang jele» annyira elfogták lelkét, hogy felhagyott játékával s nem uralkodhatván magán, könnyekre fakadt.

Első oktatását édes atyjától nyerte, de minthogy atyjának József császár ideje alatt Szász-Régenbe kellett átmenni, az új-tordai iskolára szorult, a hol úgyszólván, az időt tíz esztendőig csak vesztegette, azzal maradván csupán, a mit édes atyjától tanult.

Az 1791-ik esztendőben a nagy-enyedi kollegiumba ment. Abban az időben az erdélyi kollegiumok között rangban első a nagy-enyedi volt. A kollegium állott kilenc alsó és hat felső osztályból. Amazok növendékei voltak a

tanulók, emezeké a diákok. Hegedüs, miután az alsó osztályokat az 1798—99-ik iskolai évben elvégezte, a következő iskolai év (1799—1800) elején subscribált s a magasabb tudományok hallgatójává, diákká lett.

«Háládatosan emlékezem vissza, írja Hegedüs, egy néhány akkori derék professzoraimra, azok között névszerint Benke Mihályra, a ki nagy világot látott és sok pszichologiai ismerettel bíró ember volt, és a ki Kant filozófiáját attájt kezdte nagy haszonnal tanítani; Herepei Ádámra, a kit a deák ékesenszólás és historiai tudományok tanításában nagy haszonnal és gyönyörűséggel lehetett hallgatni; a ki úgyszólván a Rollin és Blair iskolájából levő ember lévén, minekutánna az alsóbb klasszsisok felvigyázatját keze alá vette, 1795-ben, egészen új napot derített a kollegiumra. Éppen úgy Benkő Ferencre, ki a legelső magyar minerologiat írta.»

Mután az 1800—1801-iki iskolai évben a bölcseleti tanfolyamot elvégezte, megvált az Alma matertől. Ugyanis, szeretett édes atyját az 1801-ik esztendőben március 16-án elvesztette. Özvegyen maradt édesanyjának, ki kisebbik fiát hoz, Józsefhez ment Új-Tordára, nem volt miből taníttatnia. Ezért az ifju Hegedüsnek megélhetés után kellett látnia. «Az Isteni Gondviselés egy másjgyámolt rendelt Nekem, írja Hegedüs, Bárá General-Major Szentkereszti Andrásban, a ki az Ángolytól érdemkardot nyert, és a kinek egy atyafia mellett, Méltóságos Ugron István Ur mellett, ki később Torda vármegyei Fő Ispán lett, hat esztendeig nevelő voltam. Úgy érzem ma is, hogy az édes Atyámon kívül, mindennemü kifejlődésemben egy ember sem folyt be többet, mint ez a derék Úr.»

Az 1805-ik iskolai évben a nagy-enyedi kollegium tanári kara a jeles képzettségü s költői lelkületü Hegedüst a poetika klasszis közönséges tanítójává tette.

*) Források: Hegedüs Sámuel: Önéletrajza 1840-ből.

» » » Poétai Próbái I. k. 97—99.

Az új-tordai ref. egyház keresztelték anyakönyve.

Eszendő végével kitelvéni iskolai ideje, hivatal után nézett. Erre nézve eleitől fogva úgy gondolkodott, hogy vagy pap, vagy katona lesz. Mikor legelőször találkozott deák korában br. Szentkeresztivel s ez azt kérdezte tőle: mi akar lenni? Azt felelte: pap, vagy katona. A báró mosolyogva így szólott: messze állanak a theologia és mathesis egymástól. Mire Hegedüs így felelt: sőt én úgy hiszem, hogy a legtisztább barátok és hű atyfiak.

Hegedüs inkább katona óhajtott lenni. Vágya teljesült is. Ugyanis, éppen akkor monarchiánknak háboruja volt a franciákkal. Hegedüs ezen jó alkalmat felhasználva, katonának ment az erdélyi hadak főparancsnokához, gróf Mitrovszkihoz, a kihez ajánlása volt, 1806-nak az elején. De a gróf éppen az azelőtt való napon értesülvén a pozsonyi békekötésről, Hegedüst feltett szándékáról leverte és mikor az ifju elkedvetlenedését látta, vigasztalta s ezeket az elfelejthetetlen szavakat mondotta neki: ha emberséges ember vagy, az isten másutt is gondodat viseli. «A miért ma is áldást mondok gróf Mitrovszki sirjára», írja Hegedüs.

Igy változtatta meg gr. Mitrovszki a Hegedüs életsorsát. Neki köszönhetette, hogy pappá lett.

Alig telt el ezen jelenet lejátszása után két hét, Hegedüs nagy-enyedi második pappá választott meg. Voltak, a kik őt e helyről szívesen eltaszították volna s azon működtek a főkonzistoriumnál, hogy ne vétessék föl papnak, csupán azon okból, hogy kevéssel azelőtt katonának ment. Ellenségeinek csakugyan sikerült, elérniök annyit, hogy a főkonzistorium két gubernialis titkárt rendelt ki a Hegedüs rigorozumára. Hegedüs azt kiállotta sikeresen s ez által ellenségeit elhallgattatta.

Az 1807-ik évben a göttingai universitásra ment. Itt professzorai voltak: Planck, Heeren, Bouterwerk, Thibaut. Közelebbi személyes ismeretségben volt Gaussal, az öreg Heyneval és Meyer Tóbiással, a kivel levelezésben is állott.

Egy év múlva, tanulmányait bevégezve, visszatért N. Enyedre, 1808-ban.

Sámuel Aladár.

Különfélék.

— **Január havában közölt pálya-cikkeinkre** szavazatokat beküldték

1. «Kálvinisták Magyarországon». Szavazott: Bójthe Miklós. Írója Bitay Béla.

«Hány óra?» Szavaztak: Gáspár Albert, Kovács Ferenc. Szerzője Horváth István.

3. «Mult és jövő.» Szavaztak: Lénárt József, Kiss Lajos, Pap István, Kerekes Endre, Kádár Domokos. Irta: Bartók Jenő.

4. «Töröljük le a legkeserűbb könnyet.» Szavaztak: id. Lészai Ferenc, egyházk. főgondnok, Keresztesi Gyula, Vajda Ferenc, Káli József, Bójthe Ödön, Zoltán Imre, Nemes Sándor, Nemes Ferenc, Benedek Árpád, Kiss Ferenc, Csekme Ferenc. A szerző: Nagy Domokos, kutyfalvi pap.

E jelentésünk kapcsán, szívesen közöljük az alábbi két levelkét:

I. «A januári pályázatnál szavazatomat készséggel és örömmel adom «Töröljük le a legkeserűbb könnyet» című cikkekére, azon reményben, hogy ha szerző nyerni talál, tisztelet-díjját felajánlja az általa tett üdvös indítvány alapján. Viszont, én is kötelezem magamat, hogy ha később nyerni találnék, (ki tudja, még lehet) díjamat ez alapra adom és felhatalmazom a szerkesztőt, hogy azt azonnal oda csatolhassa. Gernyeszeg, 1894. jan. 29. Csekme Ferenc.

II. «Kedves barátom! Azon nem remélt esetben, ha a január havi pályázat díjját én nyerném meg: kinyilatkoztatom, hogy ez összeget egy felállítandó egyházkerületi ref. papiuk árvaháza alapjára adom; és felkérek, szíveskedj a netalán megnyerendő összeget e célra fordítani. Kutyfalva, febr. 10. 1894. Nagy Domokos.

Közölvén e két levelkét, lelki örömmel gratulálunk a nemes szívek találkozásának egyfelől; túlfelől, Nagy Domokos barátunknak, ki egy valóban nemes, humánus és megvalósítandó szép eszmének adván hangot, igazán átérzett és szépen megírt cikkével a méltán kiérdemelt csekély honorárium által lett első alapítója annak az intézetnek, melyet fillérekből bár, de meg kell és meg fogunk alapítani. A honorarium takarékpénztárban fog gyümölcsöztetni.

— **A n.enyedi theol. akadémiáról** legátust járató egyházközségek presbiteriumait felhivom, hogy a legatusokra vonatkozó kívánalmaikat szíveskedjenek a mélt. Igazgató-Tanács 1284—1892. sz. a. hozott s egyházi hivatalos lapunk 10. számában 1892. márc. 10-én megjelent határozata szerint, a kitűzött idő alatt és megszábott feltételek mellett kezemhez juttatni, hogy a legáció-választás zavar és ismétlés nélkül ejtethessék meg. Berde Sándor, theol. dékán.

— **Vásárhelyi (Staudner) Mátyás**, böői paptársunk, ki üres idejében a legszebbel, a poezissal foglalkozik, tíz évvel ez előtt megjelent kötete óta irt költeményeire hirdet előfizetést 2 koronával, mely márc. 15-ig hozzá küldendő, u. p. Maros-Vásárhely. Már hiában, mi szeretjük a poetákat; mentől nagyobbak, annál inkább. De teljességgel nem zárkozunk el a kisebbek elől sem. A természet nem rengetegekből áll csupán, annál kevésbé özönvizekből. Egy bokor, egy ártok, egy cserje éppen úgy hozzá tartozik a természet szépségéhez. A ki gyönyörködni tud a szépben, az gyönyörködik minden madárban, melynek szárnya van. Vásárhelyinek is van, hát támogassuk nemes törekvésében.

— **Kilyéni nyugalmazott paptársunk**, id. Vass Dénes, életének 84-ik, papságának 56-ik évében, folyó hó 9-én, meghalt. Nem halt meg, csak elszenderült; csak almodik. Ki egy félszázadon keresztül állott a köznek szolgálatában; ki hordozta az igát és elvégezte dolgát: az élni fog nem csak övének, hanem a jóknak emlékezetében Álma legyen csendes!

— **A tiszántúli református lelkészi értekezlet** szervező bizottsága közelebből abban állapodott meg, hogy f. é. márc. 28-án tartja meg alakuló gyűlését Szatmáron, és pedig nem is lelkészi, hanem egyházi értekezletet fog szervezni, hogy a világiak is részt vehessenek. Azonban, olyan akadályok jöttek közbe, melyeket a szervező bizottság előre nem láthatott s melyek miatt az értekezlet határnapját későbbre, május, vagy június hóra kell áttenni.

— **Korai husvét.** A farsangon tülestinék és benne vagyunk a bójtben, mely után a föltámadás ünnepe következik. Ez az ünnep az idén nagyon korán, március 25-én köszönt be és ily korai husvét 1913-nál előbb nem lesz megint. A naptár reformálása óta mindössze 5-ször volt ily korai husvét, még pedig: 1663-ban, 1774-ben, 1731-ben, 1742-ben és 1883-ban, legközelebb pedig 1913. 1951. 2035. 2046. 2103. 2187. és 2198. évekre esik. Az idei husvét azonban korántsem a legkoraiabb, mert ez az ünnep eshetik március 24-ére, 23-ára és 22-ére is. A legkoraiabb, azaz, március 22-iki husvétot 1598-ban, 1761-ben és 1818-ban ünnepezték, a legközelebb márc. 22-ki husvét azonban csak a 23-ik században lesz. Viszont a husvét legkésőbbben április 26-ára esik. Ezen a napon volt husvét 1666-ban, 1734-ben, és 1886-ban; legközelebb pedig lesz 1943-ban, 2038-ban és 2190-ben.

— **Hány ujság van Magyarországon?** Id. Szinyey József, a nemzeti muzeum hírlapkönyvtárának fáradhatatlan öre, a Vasárnapi Ujság közelebbi számában tette közzé szokásos statisztikáját a magyarországi hírlapirodalom állá-

sáról. Megjelenik Magyarországon ez idő szerint összesen 927 hirlap és folyóirat. Ebből magyar nyelvű 725, idegen nyelvű 192 és pedig: német 127 (1893. elején 115); szláv 42 (1893. elején 52); román 17 (1893. elején 15); olasz 3 (1893. elején 3); francia 2 (1893. elején 2); zsidó 1. Az idegen nyelvű lapok közül tehát a szláv nyelvűek fogytak, német és román nyelvűek szaporodtak. Az itt elősorolt adatok szerint 10,105 magyarul beszélő egyénre esik egy magyar hirlap; 15,648 németre 1 német; 46,545 szlávra 1 szláv és 152,324 román ajku egyénre 1 román hirlap. A külföldi magyarok 4 magyar lapot tartanak fenn, melyek közül három Észak-Amerikában, 1 pedig Bécsben jelenik meg. Helyek szerint osztályozva, Budapesten jelenik meg 366 lap, köztük 15 politikai napilap. A vidéki városok közül lapokban leggazdagabbak: Debrecen (12), Esztergom (6), Gyöngyös (5), Győr (10), Kassa (7), Kolozsvár (23), Pécs (7), Szabadka (7), Szatmár-Németi (6), Szeged (6), Szombathely (7) és Zombor (5). A múlt év eleje óta a lapok száma szaporodott összesen 32-vel; a szaporodás a folyóiratoknál 9, a politikai hetilapoknál 7, a politikai napilapoknál 5. 1780. óta, a mikor az első magyar lap: Rát Mátvás Magyar Hirmondója megjelent, napvilágot látott magyar nyelven összesen 3253 lap. Mostanában összesen 3192 frt. 22 krt. költ a magyar ember újságra: ennyi a most megjelenő magyar lapok évi előfizetési ára.

— **Szaporodnak a jezsuiták.** A napokban jelent meg a Jézus-társaság osztrák-magyar provinciájának 1894. évi katalógusa, a melyből az Európaszerte elterjedt társaságnak minden tekintetben való gyarapodása konstatalható. Az osztrák-magyar monarchia a társaság germániai asszisztenciájához tartozik és két provinciára van osztva: az osztrák-magyarra és a galiciára. Az osztrák-magyar tartományban jelenleg 23 háza van a társaságnak, nem számítva ide a tartományhoz tartozó, de határán kívül fekvő két ausztráliai

misszióknak 6 házát. A tartomány tagjainak száma pedig, ide értve a más tartományokban időzőket is, összesen 690 és az 1893-ik évvel szemben 12-vel szaporodott. Ebből a számból esik Magyarországra 6 ház a budapesti rezidencia 9, a kalocsai kollegium 53, a kapornaki rezidencia 9, a pozsonyi kollegium 63, a szatmári rezidencia 14 s a nagyszombati ház 38, összesen 183 taggal, a kik közt van 75 szerződés, 53 skolasztikus és 58 koadjutor. Érdekesnek tartjuk még a megemlékezésre, hogy a tartománynak legifjabb háza, a múlt évben alapított szerajevói szeminarium már 7 páteret és 6 koadjutorot, tehát 13 tagot számlál. A tartomány provinciálisai 1891. április 27-ike óta P. Seywald Otmár, a budapesti rezidencia superiorja, P. Schaefer Jakab, a kapornaki P. Wilhelm Kristóf s a szatmári P. Hippich István; a kalocsai kollegium rektora P. Czentár ev. János, a pozsonyi P. Weithofer Mátyás, a nagyszombati házá pedig P. Molnár László. A társaság egyetemes statisztikájából a következő adatokat említjük meg a társaság öt asszisztenciába van beosztva. Ezek Itália, Germánia, Gallia, Hispania és Anglia. Italia öt tartományból áll, ezek Róma 390, Nápoly 333, Szicília 256, Turin 474 és Velence 357, összesen 1810 taggal. Germániának tartományai a következők: Ausztria-Magyarország 690, Belgium 986, Galícia 396, Németország 1121 és Németalföld 461, összesen 3654 taggal. A galliai asszisztencia ezekből a provinciákból áll: Campagne 540, Franche 927, Lyon 809 és Toulouse 677, összesen 2953 taggal. Hispániának tartományai a következők Aragonia 992, Kasztília 919, Portugál 240, Mexikó 155 és Toledo 448, összesen 2754 taggal. Angliához ezek a provinciák tartoznak: Anglia 595, Írország 287, Maryland 555, Misszouri 428, a kanadai misszió 251, a new-orleansi misszió 220 és a zambesii misszió 39, összesen 2375. A társaság összes tagjainak száma tehát jelenleg 13,546-ot tesz ki. 572-vel többet, mint a múlt évben.

HIVATALOS RÉSZ.

170—1894.

PÁLYÁZAT.

A sz. szolnoki ev. ref. egyházmegyébe kebeleztetett diószadi egyház kántor-tanítói állomására ezennel pályázat hirdettetik.

Javaldalma: 1 Tisztán tanítói fizetés, a járási főszolgabíró legközelebbi becslése szerint, 586 frt. 28¹/₂ kr. Kántori fizetés a baksa felől való fordulón vékás föld; a legelő fölöstásakor méretett a tanítói telek után 1 hold, 800 ööl szántó, mely minden évben használható. Stóla az egyházmegyeyileg megállapított rendszabály szerint.

Megjegyeztetik, hogy a nyugalomba lépett öreg tanítónak, nyugdíjképpen, míg él, az összes kántor-tanítói fizetésből kiszakittatik 100, azaz, száz o. é. forint.

A megválasztandó tanító köteles leendő magát az esperesi hivatalnál, a szokott módon, bekebeleztetni.

Pályázati határidő: március 10.

Pályázók kérvényeiket, nt. Vis ki Pál, esperes aa.-hoz Zoványra, a fenti határidőn belől, terjesszék be.

Kolozsvárt, 1894. február 9. Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

192—1894.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a széki ev. ref. egyházmegyébe kebeleztetett szásznyiresi egyházközség kántor-tanítói állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javaldalom: tisztességes lakás, gazdasági épületekkel ellátva, szép nagy kiterjedésű gyümölcsös és veteményes kerttel s ezen kívül 277 frt. 9 kr., melyből készpénz a kepe megváltási alaptól 57 frt. 33 kr.

Pályázati határidő: f. é. márc. 5.

Folyamodványok nt. Somkerek Miklós esperes aa.-hoz küldendők, Székre.

Kolozsvárt, 1894. febr. 13. Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

216—1894.

MEGHIVÓ.

A kolozs-kalotai egyházmegye házassági törvényszékének folyó év március hó 1-én Gyaluban d. e. 10 órakor tartandó ülésére ezen törvényszék illetékes tagjait tisztelettel meghívom.

A tiszteletes lelkész aa. kat fölkérem, hogy utasítsák valóperes hiveket a kellő lépések megtételére, az ügyvéd urakat pedig kérem, hogy pereik kellő felszereléséről gondoskodjanak.

Az ev. ref. egyházmegye esperesi hivatalától.

Gyalu, febr. 10, 1894

Deési Gyula.
ev. ref. esperes

37—1894.

FÖLHIVÁS,

a deési egyházmegye tiszt. lelkészeihez.

A nt. esperes ur meghagyása folytán, fölkérem a t. Lelkész urakat, hogy sziveskedjenek az orsz. köz-alap f. évi bevallási ivateit azonnal beküldeni.

Eszteny, 1894. február 5-én.

Pataky Gábor,
köz-alap kezelő.

127—1894. HIRDETMÉNYES IDÉZÉS VÁLÓPERBE.

Melynek erejénél fogva, Herman Vencel, borszéki lakos, házastársát, Hasis Erzsébetet, ki öt ezelőtt 8 évvel hűtlenül elhagyta, s azon idő óta hollétéről mit sem tud, idézteti, hogy a mai naptól számítva, hat hónap alatt a görgényi ev. ref. egyházmegye házassági törvényszéke előtt jelenjék meg; mert meg nem jelenése esetében is, ellene indítandó válókeresetét tárgyalatni és lejártni fogja.

A görgényi ev. ref. egyházmegye esperesi hivatalától.
Magyarón, 1894. február 8-án. Lénárt József,
ev. ref. esperes.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXIV. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1894. Február 22.

8. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Protestáns hazafiság.

III.

Miért van, hogy a protestánsok, s különösen éppen a kálvinisták ragaszkodása a joghoz, az alkotmányosságához más természetű, hogy az igazság védelmében, a magyar nemzeti érdekek szolgálataiban tanusított maguktartása határozottabb, karakterisztikusabb, hogy úgy mondjam elszántabb és törhetetlenebb, mint más vallásfelekezetüké, teszem föl, a katolikusoké? Ennek oka az eddigi fejtegetések alapján már, úgy hiszem, igen egyszerű és könnyen feltalálható. Nem állítom, mert valótlanságot, sőt oktalanságot mondanék ha állítanám, hogy más felekezetű nem lehet jó hazafi; de az ő hazafiúi érzelmei más színezetűek, sőt más erejűek, mert más természetű talajból táplálkoznak. Éppen, mint a különböző éghajlat alatt, vagy ugyanazon ország különböző talaju, fekvésű és levegőjű vidékein élő fák gyümölcsei íz, tartósság, szín, zamat, épség, stb. tekintetében nagyon elütők egymástól. Mindenkinek megvan viszonylagos értéke, s bizonyos helyi és idői, specialis körülmények szerint megállapítható elsősége a másik felett, sőt magában véve, mindenik lehet jó, kitűnő gyümölcs, de a viszonylagos mértéket az haladja túl föltétlenül, és az válik mégis első értékűvé, a mely általában a talaj előnyös tulajdonságait legnagyobb mértékben egyesítve magában, a természeti föltételeknek leginkább megfelelően a legnagyobb fejlettségi fokot képviseli.

Lehetetlen, hogy a róm. kath. egyház tagja ne érezné, hogy az ő egyháza nem a létért küzd, jogait csak nehéz szenvedések árán és lassankint kivívó, s azokat folytonos munkával, éberséggel, kitartással és önteláldozással megvédelmező egyház, hanem a vagyon, tekintély és uralkodás e földi életben nagy hatású előnyeit élvező hatalom. A katholicizmusnak egyik, mondhatnám, legerősebb

fenntartó oszlopát az emberi természet egyik őstulajdonságából, az önzésből táplálkozó konzervativizmus képezi. Egészen más természetű konzervativizmus az, mely a régi előjogok és anyagi biztosítékok jelentős szempontjai szerint konstituált állapotok fenntartására, megőrzésére, a jog és hatalom féltékeny birtoklására, s azok határainak mások kirekesztésével, vagy azokra ki nem terjesztésével, megszorítására irányul, mint az, mely a megszerzett jogokat és kivívott előnyöket éppen azok gyarapítása és az autonómikus szabad mozgás céljából őrzi féltékenyen, s a mely éppen ezért gyakran a biztosítottak hitt szabadságát minden támadástól óvó ellenhatásnak tűnik föl. Mert ez az ellenhatás csak viszonylagos konzervativizmus, azaz, csak bizonyos idői és bizonyos körülmények szerinti nyilatkozásában konzervativizmus, máskülönben, magában véve, a leghatározottabb és éppen relativ viszonylatainál fogva, legtisztább liberalizmus. A katholicizmus, szoros egységénél fogva, hazánkban is az előbbi konzervativizmust a katholicizmus, vagyis annak magyarországi része képviselte és képviseli, az utóbbit a magyar protestantizmus. A katholicizmusnak hazánkban sem kellett jogait vérrel váltania meg, s a megváltottat szenvedéssel, s türelemből és szeretetből álló önfeláldozással védelmeznie meg, vagy az elraboltat megsiratnia, mert ő legfőbb csak a lelkiismereti kényszer és vallási türelmetlenség erejének vesztén ha búsult néha, az e féle veszteség pedig a lélek szabadságának és isten törvénye szerinti életének érdekében egyáltalában nem ok semmiféle busulásra, sőt az általános józan, humanus felfogás szerint, ma már az öröm és lelkesedés forrása. A protestantizmusnak azonban igenis vérkeresztséggel, gyászszal, könnyel és áldozattal kellett kivívnia azt a legegységibb jogot, hogy élhessen és — újból szenvedhessen. Itt a forrása, hitem szerint, annak, hogy a jog és alkot-

mányosság iránti ragaszkodásunk más természetű, a szintén hosszú és nehéz évszázak küzdelmeiben kiforrott nemzeti eszményeink iránti érzésünk más színezetű, mint a katolikusoké. E szavaim nem azt teszik, hogy ne dobogna kath. atyánkfiai kebelében is hazájukért épp oly lángoló szív, mint a protestánsokéiban, a mennyiben t. i. a katholicizmus elve eredeti jóra való emberi természetüket még nem rontotta meg és viszont nem azt teszik, hogy prot. vallásu esetleg ne lehetne rossz hazafi: de azt állítom, hogy a katholicizmus elvével, lényegével a tiszta, nemes, önzetlen és föltétlen hazaszeretetet nem fér össze, s valamint eddig nem, úgy ezután sem fog összeférni, mert itt nem egyik-másik személy hazafiaskodásáról, hanem a lényegét földérintő alapelvek milyenségéről van szó. Éppen ez alapelveknél fogva állítom, hogy nekünk kálvinistáknak a magyar nemzeti alkotmányosság és liberalizmus iránti érzésünk közvetlenebb, ragaszkodásunk szívósabb, azok érdekeivel lelkünk, s egész életünk összeforrottabb, mint más felekezeteké, s éppen a katolikusoké. Mert, mi a szó legteljesebb értelmében érezzük és valljuk, hogy e földön kívül nincsen számunkra hely, s itt nekünk élnünk, halnunk kell, de a jó katolikus nem veheti e szavakat alkut nem ismerő, szilárd meggyőződéssel ajkára, mert az ő vallásos öntudatában benne van, benne kell, hogy legyen egy pont, mely idegen érdekek szálaival van lelkéhez kötve; benne van, benne kell, hogy legyen egy pont, mely lelke összes vágyait, gondolatait függésben tartja, mely vallásos hitének, lelkesedésének, áldozatának e hazáétól idegen oltárt emeltet a maga számára, s mely hajthatatlan non possumusával, türelmetlen önzésével csak a sajátjának tekinti az egyént, csak magának követeli az áldozat jobb részét, csak magáénak tartja a hitet, a meggyőződést, a gondolkodást, a cselekedetet, a bűnbocsánatot, a becsületet, a lelket, egyszóval, az egész embert, az egész életet. Ez a pont, Róma. S ha egyszerre külön lángokat kell fölgyújtani az egyházias-vallásosság és a hazafiság oltarán, s ha a meggyőződés ereje egyszerre kétfelől ostromolja a lelket, s a vallás és haza egyformán szent érdekei egyforma erővel magukénak követelik a szívet, s ez tehát önmagával jut keserű, kínos harcba: akkor ha egyikhez sem akar hűtlen lenni, a lélek meghasonlik, a szív összetörik a megőrjítő ellentétek közötti választás lehetetlenségén.

Vagy az előbbi jó katolikus megszünt hű katolikusnak lenni, ha nemzetét, hazáját, s azok legféltettebb javait, boldogságát, jövőjét megtagadni, nem tudva, áldozatát attól nem tudja megvonni, hogy Róma előtt meghajoljon; vagy meghajol ennek önző és soha föl nem adott érdekei előtt, s akkor hazáját tagadta meg, annak anyai kebléhez lett hűtlen és e hűtlenségét, a csupán pápizmus rendszerében ismert és tisztelt vallás iránti hűsége miatt, képtelen álmentséget és üres, zofistikus okoskodások csillogó halmaza alá kell rejtenie. Egyéb lehetőség nincs. Mert katholicizmus és pápaság egy és ugyanaz, a kettő elválatatlan, adaequat érdek-fogalom.

Hát, ez a katholicizmus tanítaná nemzetünket hazafiságra, a mely önmagához való hűségénél, nem, önzésénél fogva egyenes negációja a hazaszeretetnek, negációja az emberi lélek örök érzelmein, szükségsein, vágyain alapuló minden nemes, természetes viszonynak? Hol van, hol lehet itt a tiszta, önzetlen, föltétlen hazaszeretet, melynek gazdagsága mély, mélysége kiemeríthetetlen, ereje csodás, teremtő hatalma az égig ér, hogy felemelje oda és félistenekké magasztosítsa az áldozat tüzében lobogó lelkeket, s hogy lehozza ide az ég titkos hatalmasságait és megszentelje e föld porát, e nép mindennapi életét? Hol van, hol lehet itt az a hazaszeretet mely nem követel, hanem ad; nem átkozódik hanem megáld; mely nem bont önző és féltékeny szavával, hanem teremt a békesség cselekedeteivel; mely nem alkuszik, nem köt kompromissumokat, nem keres modus vivendiket, hanem épít bátran a türelem, jogrend és törvénytisztelet erősségeit?

Vajjon, olyan hazaszeretettel, a minőt a katholicizmus lényege engedélyez, mi hivatkozhat nánk-e büszkeséggel hazafiságunkra? És ha nem úgy kérdezhetjük-e még, hogy mi az a prot hazafiság és kételkedhetünk-e még annak igazságában? Hát, a történelem nem hirdeti-e hangozatosan a prot. hazafiság áldásos fajfentartó erejét, s nem teszi előnkbe annak igazságát a ma eredményekben? Genf és Skócia állami szabadságát mi védte meg a féktelenség, ármány, önzés, fortély, erőszak ijesztő hatalmasságai ellen ha nem a föltétlen igazság szolgálatában álló kálvinista vallásossággal összeforrott meleg, elszánt hazaszeretet? Én nem tudom, hogy e marokny népeknek mi adott volna erőt az egyenetlen küzdelemben az ellenfelek tulsúlyával szemben, h:

nem az a benső, lángoló meggyőződés, hogy ők hazaszeretetükkel is isten ügyét védik az ördög ellen. És hazánk élete? Oh, ha egyebütt ismeretlen volna is az az erő, mit prot. hazafiságnak nevezünk, de e földön, hazánk földén mily dús virágzása, mily gazdag gyümölcsözése volt, mert kellett hogy legyen ez érzésnek! Melyik hazafiságért lelkesedünk ma: a Pázmányéért-e, ki valóságos buzgóságánál fogva, nem bánta volna, »ha az országot a farkasok és rókák lakják is, hogyszem eretnekek«, vagy pedig a hazájukból súlyos rabságba hurcolt gályarabokéért, kiknek az élet-sorvasztó, embertelen kínos munka közben is ez a dal csendült ajkukon:

»Végső áldást mondj hazádra,
Mely távolról int feléd;
Égi honnak a határa
Van már hozzád közelébb

És nem a prot. hazafiság hangos hirdetői-e az elmúlt évszázak homályán ma is és mindig ragyogó fénynyel áttörő ez évszámok: 1606, 1621, 1645, melyek az istenért és a haza szabadságáért vívott szent harcok áldásait jelentik; és melyik honszerető lélek ne rémülne meg az 1671—81. közti sötét évtized esetleges ismétlődésének még gondolatától is, pedig ez az évtized nem csak hazánknak, hanem prot. egyházunknak is legkeservesebb decenniuma vala a haza és evangelium elleneinek örök gyalázatára és a mi örök dicsőségünkre, hogy bár romlásra jutánk és nyomoruságot szenvedünk, de a hitben mégis megmaradánk az igazságért és a Krisztusért? És nem a prot. hazafiság ülte-e megérdemelt diadalát az 1791 XXVI. tc.-ben a Lippaiak, Szelepcsényiek, Kolonicsok és Caraffák kegyetlen hadának az isteni gondviseléstől megszégyenített életével és örök halálával szemben; a mely diadal azonban nemcsak a mi felekezeti diadalunk volt, hanem diadala volt az egész ország rég óhajtott békéjének, közszabadságának, törvényes, alkotmányos életének? És azelőtt miért nem nyugtatta meg a protestánsokat véglegesen a felvilágosult József türelmi rendelete minden őszintesége mellett is? Azért, mert bár szép és jó volt az ajándék, de az abszolutizmus az alkotmányt, nemzeti önállóságot, individualis karaktert nem ismerő fejedelmi kény aranytálcáján nyújtották ezt felénk, ilyen ajándéknál pedig többre becsülték volna egy nemzeti országgyűlésnek tán kevésbé méltányos törvénycikkeit is.

Kérdezzünk-e még többet? Bizonyítsuk-e még, hogy a prot. hazafiságra hazánknak, nemzeti álla-

munknak valamint a múltban, úgy a jelenben és jövőben is föltétlen szüksége van? Hogy e prot. hazafiság szerint az igaz, hű prot. lelkében az ember, a hazafi és a szabad keresztyén mindig egybeolvadt fogalmak voltak és maradtak, s hogy csak az a valódi prot. hazafiság, a melyben ilyeneknek is fognak maradni a jövőben is?

A jövőben? De hát a jelenben? Milyen jelenbeli biztosítjuk mi mostan e jövőt? Az isteni gondviselés új küzdelemre hívott el megint. A kibékíthetetlen régi két ellenfél készül összecsapni. Legjobb hitünk és az igazság ereje szerint, a győzelem a mienk lesz. A szabadelvű magyar nemzeti állam eszméje, igazsága és a jezsuitizmus nem pihenő démona közötti harc ez. Ha a győzelmet magunkénak mondhatjuk, úgy a küzdelemben is részt kell vennünk. Mert, a múlt igazolja, hogy hazánk szabadságának és a protestantizmus szabadságának közös sorsa van. Az állami jogrend, önállóság és souverainitás ellen mért csapásokat nekünk is éreznünk kell. Mert, hogy e csapások nekünk is szánva vannak, ezt maguk vitézebb ellenfeleink sem tagadják. Olvassa el bárki Schlauch biborosnak a házassági jogról készített s nem régen publikált memorandumát, és igazat fog adni szavainak. Az eszes és harcias főpap bármennyire igyekszik magát türtöztetni, a végén még sem tudja elhallgatni, hogy a kormány szabadelvű és szükséges reformja elleni összes opposziójának főoka az, hogy e reformot célzó törvényjavaslat »a prot. házassági jognak új és állami principiumokkal gazdagított kodifikációja.« És éppen jó, hogy így van. A mi Schlauchnak bánata, nekünk örömünk. Hála istennek, hogy, szerinte, a mi házassági jogunkat emeli az állam egyetemes érvényüvé. Ez azt mutatja, hogy ez a házassági jog használható, életrevaló, annak tartalma értékes és hogy egy újabb kapocs kötvén össze minket a szabadelvű modern állammal, az nekünk még természetesebb védelmezőnk és mi neki még hűvebb szövetségesei, munkatársai leszünk. És hogy ez így van és így lesz, azt minden esetre elhihetjük Schlauch szavának, ki bizonyára nem panaszkodnék a prot. házassági jognak államivá emelése miatt, ha a dolgok az ő kívánsága szerint idéződtek volna.

Igenis, bármilyen legyen annak a törvényjavaslatnak szerkezete, bárhogy hangozzanak a tételei, ránk a dolog lényege tartozik és ez az,

hogyan az állami jogrend megalkotása és kezelése az államot illeti, ez illetékességét elismerni és tiszteletben tartani, a hazafiság abc-jének kezdő betűje. Ebből következik a többi: mindenekelőtt, hogy a jogállam fogalma megköveteli, hogy az állam mindenféle jogrend, s így a házassági jog megalkotásánál is teljes önállósággal birjon és rendelkezhessék; következik, hogy a mindenkítől egyformán respektálandó egyetemes állami törvényhozás kötelező hatálya alól egy állampolgár sem vonhatja ki magát, bármiféle hitcikket tartottak ősei valahol és valamikor üdvösöknek. Ez ma már a legegyszerűbb feltétele egy civilizált polgárokból alakult és konsolidált viszonyok közt élő állam fennállhatásának, szabadságának. Az idők kerekét pedig sem anathemával, sem kath. nagygyűlésekkel, sőt még nagyváradi memorandumokkal sem lehet visszafelé fordítani.

A jogoknak és köteleességeknek ilyen viszonyánál, a feladatnak és felelősségnek ilyen világos felosztása és öntudatos felfogása mellett teljesen tájékozódhatunk az egyházpolitikai bonyodalmakban és tisztán láthatjuk teendőinket. A mi magyar voltunk, hazafiságunk és a mi prot. önértékünk, hűségünk nem két különálló öntudat bennünk, hanem azok össze vannak forrva elválaszthatatlanul, egyik a másiknak táplálója, fejlesztője, lelkesítője kölcsönösen és feltétlenül. Hogy magyar vagyok és hogy református vagyok, ez egyenlő jogokat engedélyez nekem és egyenlő köteleességeket szab elém.

Eljön az idő és gyorsan közeledik, mikor az emberek előtt a maga fényében, teljességében és ellenállhatatlan erejében ismert lesz ez az igazság; mert az idők tökéletesbülő szelleme, az egymást fölváltó nemzedékek küzdelme megérleli az igazság örökké termő fájának hasznos és egészséges gyümölcseit. Addig is azonban ne feledjük, hogy a mikor világosság, türelem, szabadság és a békeesség eszméi éltették a jók és hatalmasok lelkét, s mozgatták cselekedeteiket, akkor prot. egyházunknak nyugalma, magyar hazánknak jóléte, virágzása vala. Ha azokat az eszméket kidobnák a jövőt munkáló jelen élet forgalmából, s ha így az azokban élő igazságok veszélyeztetve lennének, a mely eszmék pedig a megtagadhatatlan emberi természet nemesebb részén felépülő keresztényiség édes szülöttei, s a mely igazságok prot. életünknek fundamentalis kövei: akkor megint vége volna egyházunk nyugalmanak és vele mindenestre egyforma veszélybe jutna hazánk jóléte,

és ereje is. Akkor lenne csak igazán szükség az u. n. protestáns hazafiságra, akkor ismernék meg ennek mivoltát azok, a kik tán most elég sajnálatra méltóan, nem tudják, hogy mi legyen az.

A vadházasság.

A házassági reform a küszöbön van. Minden jel oda mutat, hogy a haladás szelleme elvégre itt is diadalmaskodik. És ezzel annak a rozsdá-ette láncnak, melyet Róma műhelyében kovácsoltak az emberi társadalom fejlődésének megkötözésére, egy láncszeme ismét elszakadt. Hiában izzadnak annak a műhelynek mesterlegényei és inasai, Schopper, Schlauch, et Com, a fejlődés menetét többé megállítani, nem tudják.

Előttünk ez igen öröndetes processus. Nem azért, a mit e reform ellenségei, kik egyuttal nekünk is öröktől fogva való és esküdt ellenségeink, felhoznak, természetesen azért, hogy a vakbuzgó katolikusok fanatizmusát annál könnyebben és biztosabban szithassák, mint ha ez a reform a mi külön érdekünknek, a reform. egyh. érdekének szolgálna, hanem öröndetes nekünk azért, mert az emberi természetes jogok érvényesülését latjuk benne, emancipációját a római dogma uralma alól a szív érzelmeinek, leomlását, lerontását annak a válaszfalnak, melyet ember és ember közé ott emelt az ultramontán érdek, a hol parancsolni még a magát isteninek tartó földi hatalmasságnak és semmiféle hatalomnak sem lehet: a szív vonzalmában.

Igaz, hogy ez vallásunk, egyházunk elveinek diadala lesz, és ennyiben a mi érdekünknek szolgál, de egyéb haszna egyházunknak benne semmi sincs s midőn Ugron, Polonyi, Schopper és társaik azt állítják, hogy az egy protestáns klikk műve, a protestánsok érdekében, az nem egyéb ultramontán ráfogásnál.

Szerintünk tehát, bár egyházunk is hoz áldozatot, öröndetes és örömmel üdvözlendő haladás az eddigi zilált házassági jognak egységes állami rendezése.

De az öröm közé aggodalom is vegyül. Nem a felett, hogy nem lesz megcsinálva, mert a felett már napirendre térni, nem lehet, míg keresztülvive nem lesz. Annyira elő van készítve a talaj, hogy megakasztása nagyobb rázkódást idézne elő, mint a mekkorába keresztülvitele kerül.

Az aggodalom azért van, hogy a házassági reform hiányos, nincs benne, vagy vele kapcsolatban intézkedés téve a vadházasság ellen. Pedig, a vadházasság nagyobb fekély a társadalom testén, semhogy azzal szemben szemet hunyni lehetne. Nem szükség, ezt hosszasan bizonyítani, elég annyit mondani, hogy az tagadása a ker. társadalom moralitásának és a törvényes rendnek. Anarkhia azon a téren, a melyen a társadalomnak és államnak jóléte alapszik, a családban; melegágya a társadalmakat fenyegető szocializmusnak, anarkhizmusnak. Ez ellen semmit sem tenni éppen most, midőn a házasság intézménye olyan nagy átalakuláson megyen keresztül. igen nagy mulasztás, mely keservesen fogja megbosszulni magát.

Annyi igaz, hogy a kötelező polgári házasság intézményével az embereket vadházasságba kergető egyik

igen nevezetes ok, a kath. felbonthatatlansági dogma, elesik. De a vadházasságnak nemcsak ez az egy oka van. Van több is, melyek a polgári házasság intézménye mellett még jobban fognak hatni, működni, mint eddig. Eddig az egyházak, elég sajnosan, magukra hagyatva bár, még is sokszor sikerrel küzdöttek azon kar ellen a bennük rejlő morális erővel és eszközökkel azon az alapon, hogy a törvényes házasságkötés az ők kezükben volt. Belső kényszerűség ösztönözte mintegy arra, hogy a kezükre bízott intézmény tisztessége felett örködjének, s a kiket élet folytatásuk ezzel a tisztességgel összeütkezésbe hozott, nem szünt meg arra serkenteni, hogy botránysos életüket a köztisztességnek megfelelővel cseréljék fel. Nem mondhatták, hogy «nincs köze hozzá!»

És hogy lesz ezután? Előre veti árnyékát a jövő. Az én falumban, hol tíz év alatt három vadházasság fordult elő s az is a civilizáció áldásaitól irtózó cigányok között, hirére a polgári házasság bejövételének, a múlt évben már négy pár kötött vadházasságot. Védkötelezettségeiknek eleget nem tett ifjak házasodtak meg ilyen rövid uton, mert: úgy is «polgári házasság lesz ezután.»

Ebből egy dolog egészen világos, az, hogy a polgári házasság nem apasztja, hanem szaporítja a vadházasságok számát. Nem csak azért, hogy az egyház ingerenciája teljesen megszűnik s helyét az új intézményben semmi sem pótolja, hanem azért, hogy a miveletlen s ingatag erkölcsű ember könnyen nem lát nagy különbséget abban, ha házasságát azon a «polgári» uton köti, melyet «vad»-nak nevezünk. Szerinte polgári házasság ez is, mint a másik.

Eddig az egyház ostromozta, s mindent megtett, hogy az ő kezében levő erkölcsi intézmény tisztessége respektáltassék. Ezen túl csak annyiban foly be, mint egyéb polgári aktusba, a vallásnak és erkölcsnek hirdetése által. De a mint az emberek között uralkodó bűnöket az iskola és templom kiirtani, nem tudják s ezek ellen a társadalmi rendnek megvédésére ott vannak a büntető törvénykönyv cikkelyei, úgy a vadházasság is csupán ájtatoskodással el nem törölhető. Mindig lesznek, a kiken sem ez, sem saját jól felfogott érdekük semmit sem fog. A miből az következik, hogy törvény kell ez ellen is, ha azt akarjuk, hogy egységes házassági jogunk legyen.

A vadházasság üldözése nélkül polgári házasság kettő lesz, törvényes és vad, s lesz vidék, hol ennek több hive lesz, mint annak.

Mert azzal nincs megelőzve a baj, hogy a házasságkötés utjából a természetellenes akadályok eltávolítatnak s ez által a vadházasság okai közül némelyek megszünttetnek. A gyerekes meggondolatlanságot, a léha könnyelműséget, a feslettséget, stb. melyek eddig is nagy kontingensét szolgáltatták a vadházasságban élőknek, az új házassági törvény sem szünteti meg. Leginkább az a veszedelem fenyeget, hogy éretlen, katonakötelesség előtt álló ifjak fognak a vad-polgári házasság örvényébe tömegesen hullani.

Az sem óvszer a vadházasság veszedelme ellen, hogy a törvény az abban élőknek nem biztosít jogvédelmet. A 17—18 éves vad-apák azt sem tudják, mi az ügyé:

a jogvédelem? A melyik pedig tudja, az annak örvend, hogy a törvény nem tud róluk; annak ez az állapot éppen Eldorádó. Ugy cseréli a dolgot, a hogy tetszik. A kik megérik a törvény ezen jogtalan, veszedelmes közönyét, azok az ártatlan honpolgárok és polgárnők, kik ilyen meggondolatlan államban és családban látnak napvilágot, s kiknek nagyobb részére az az állapot vár, hogy proletárok, anarkhisták, nihilisták legyenek. A kire senkinek sincs gondja, az hamar megérti ezt a deák szót «nihil.»

Büntető intézkedés a vadházasság ellen, kapcsolatban a házasság ügyet rendező reformmal, ez az, a mi feltétlen szükséges és célhoz vezet. Tessék mindenkinek respektálni itt is az államot föntartó rendet, a törvényt, melyet az állam úgy a maga, mint az államot alkotó egyének javára, mint célszerűt megalkotott. Ezt megkövetelni, nem ellenkezik a szabadsággal, mint a hogy nincs azzal ellentétben a büntető törvénykönyv. És nem ellenkezik a liberalizmussal sem. A liberalizmusnak elve: «suum cuique»; de rendezett társadalomban az övé senkinek sem ellenkezik az egészével. Rendnek lenni kell, melyet mindenki tisztelni tartozzék és a mely senki valódi boldogulásának utjába ne álljon.

Ebbe a rendbe a vadházasság még kivételképpen sem tartozhatik bele. S ha mégis felüti fejét, üldözendő. Mert: «minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs!»

Ennek érdekében emeltem fel igénytelen szavamat.

Igazgató-Tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1894. febr. 18.

Elnökölt: főt. Szász Domokos, püspök aa. Jelen voltak: dr. Kolosvári Sándor, elnökhelyettes, Szász Gerő, közjegyző, dr. Vályi Gábor, Domokos Antal, ig.-tanácsosok, dr. Sárkány Lajos, számvevő, Márkus János, titkár, Deák József, pénztárnok, Bodor Antal, k. előadó és Kádár János, s. titkár, jegyző.

Az ülés megnyitása után, felolvastattak a múlt ülés óta elnököleg elintézett ügydarabok jegyzékéi s az ismertetett intézkedések megtétele jóváhagyó tudásul vétetett. Következett a napirend.

A kolozsmegyei kir. tanfelügyelő átiratára vizsgálat alá vétetett a csucsai állami iskolába járó tankötelesek vallás-oktatási ügye s Csorja Károly, ottani állami tanító részére, ki a vallásitanítást eddig sikerrel végezte, 50 frt. jutalomdíj kiutaltatni határozatott, a múltban végzett fáradozásaiért; erre az évre pedig a tanítás további teljesítéseért 25 frt. tiszteletdíj helyeztetett kilátásba. A bánffy-hunyadi egyházközség pedig, esperesi uton, utasított, hogy a csucsai szorványnak Bánffy-Hunyadhoz való affiliálását, törvényes úton készítse elő.

Vajdaszentiványi egyházközségünk ama kérésére, hogy felekezeti iskolájának községi alapon való szervezése engedélyeztessék, az egyházközség utasított határozatott, hogy előbb kísérelje meg az iskola államosítása iránt kérelmezni, mert állami iskola létesítése, a nemzetiségi és felekezeti viszonyokra való tekintettel, sokkal megfelelőbb lenne s csak ha e kísérellet sikertelen maradna, akkor vegye részletes tárgyalás alá a községivé tétel

Marosvásárhelyi egyházközségünk ama jelentése, hogy felsőbb leányiskoláját polgári leányiskolává óhajtja átalakítani, egyelőre ugyan tudomásul vétetik, de mert az átalakítás közelebbi részleteiről semmit sem jelent: fölhivatni határozatott, hogy az új intézet költségvetésével és tantervével fölszerelendő s a közoktatási kormányhoz címzendő kérését mielőbb terjessze föl a nyilvánossági jog kieszközlése végett.

Veverán József, sz.-somlyói ügyvédnek ama kérése, hogy György nevű fia a zilahi főgimnázium 7-ik osztályába, most évközben, fölvétessék, az illető kollegium előjáróságának véleménye alapján, teljesített, mert az intézet változtatás szükségessége kellőleg igazoltnak találtott.

Jelenleg szederjesi, de a felső-boldogasszonyfalvi egyházközségbe megválasztott kántor tanító, Péter Gergely ama kérése, hogy a szabályszerű hat heti felmondási idő megtartási kötelezettsége alul fölmentessék, teljesíthető nem volt.

Papolci és toplicai egyházközségeink templom-építési tervei és költségvetései, műszaki előadó aa. javasolt módosításaival, helybehagyattak s az építkezések meg-

kezdése, a szabályszerű árverések megtartásával, engedélyeztetett. Toplicai egyházközségünk templomépítéséhez védnöknőül br. Kemény Kálmánné öccsellenciája határozatott fölkéretni, ki nevezett egyházközségünket eddigelő is fejedelmi bőkezűséggel segítette és segélyezi.

Mező-csávási egyházközségünk kérésére, a dr. Jenei Viktor-féle 100 frtos alapítvány kamatai, melyek jutalomkönyvek vásárlására vannak destinálva, folyósítottak.

Torda-túri egyházközségünk öreg kántorának, a 40 éven át teljesen fizetés nélkül szolgáló Gyulai József aának, 25 frt. jutalom díj folyósítottott.

Végül, főt. püspök aa. előterjesztése folytán, az át-helyezés következtében megüresedett medgyesi körlelkészi állomásra, mely évi 810 frt. javadalommal van egybekötve, kackói körlelkész t. Kovács Árpád aa. léptetett elő s a kackói körlelkésztségbe, mely évi 742 frt. 16 krral dotálja körlelkészét, t. Ince Lajos, erzsébetvárosi körlelkész helyeztetett át s végül, az erzsébetvárosi körlelkészi állomásra, mely évi 682 frt. fizetéssel van egybekötve, a pályázati hirdetés kiírása elhatározott.

Több tárgy nem lévén, az ülés bezárattott. r. s.

TÁRCA.

Hegedüs Sámuel életrajza.

Irta: *Sámuel Aladár.*

II.

Hegedüs Sámuel, mint tanár.)*

Hegedüs Sámuel tanári működését a kolozsvári ev. ref. kollegiumban kezdette meg, hová őt kolozsvári papságából a főkonzistorium helyezte át a theologiai tudományok tanárának 1812-ben. Itt példás erkölcsi élete és nagy tudományos képzettsége köztiszteletet szerzett neki. Tudományos képzettsége elismerésül tekinthetjük azt a tényt is, hogy Abats püspök az 1813-iki nagy-enyedi synodusra cenzorrá nevezte ki.

Kolozsvári theol. tanári állásától rövid idő múlva megvált. Ugyanis 1814. szeptemberében elhalván Herepei Ádám, nagy-enyedi tanár, a főkonzistorium a Herepei helyét Hegedüssel töltötte be, a ki még abban az évben Benke Mihály rektorsága s Mohai Károly pedagógiakhasága idejében, elfoglalta az egyetemes történelem, eszhetika, statisztika, politika és a latin irodalom tanszékét. «Ezen hivatalban voltam, írja Hegedüs, tizenöt esztendőnk lefolyása alatt, a mikor erről, melyben oly nagy meglepedésem és örömem volt, önkéntesen lemondottam, ámbár isten kegyelméből a szülék és ifjuság bizodalját érdememen felül birtam. Megeshetik, sok ítéletet is vontam ez által magamra, de külső és

*) Források: Hegedüs S.: Önéletrajza s következő művei: «Az igaz ember házának virágzása» 13 l. «A privát élet filozófiája» 19—22 l. «Egy közönséges nevelőnek.» 72—89 l. «Az asszonyi nem méltósága» 36—7 l.

Szathmári K.: «A gyulafehérvár-nagy-enyedi Bethlen-főtanoda története.» 217—8 l.

Nagy Papok Életrajza. 263 l.

Erdélyi Híradó. 1829. 24. sz.

Egyházi és iskolai szemle (szerk. dr. Bartók Gy.) 1878. 106 l.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület névkönyve: 1866. 23—26 l.

Protestáns egyházi és iskolai lap. 1844. 323 l.

Nemzeti társalkodó 1840. II. félév. 130 l.

belső körülményeimet egybe vetve, és egy nyugalmasabb életre vágyván, lehetetlen volt, magamra nézve más következtetést kihuznom.

Ez okból 1829-ben, mikor a kolozsvári ref. kollegium theologiai tanára, id. Szilágyi Ferenc meghalt, visszament megint Kolozsvárra a theologia tanárának, némi fizetés javítás mellett. Szeptember 19-én foglalta el hivatalát, melylyel a ker. hit és erkölcsstan, egyháztörténelem s írásmagyarázat tanítása volt összekötve. Új hivatalát azonban még egy évig sem viselte, mert 1830. második felében tordosi pappá választottott.

Hegedüs tanári működésének fénykora nagy-enyedi tanárkodása idejére esik. A Bethlen-kollegium kitünő tanárkarának egyik legkiválóbbja vala. Egy valódi nevelő és tanító feladatával járt el. «A jó szív az első, azután jön a tudomány», ezen pedagógiai elvének lelkiismeretes betöltése jellemzi az ő tanári pályáját. Ennélfogva, a tanárság szépségét és fontosságát nem annyira az órák kintartásába helyezte, mert ez pusztán kötelesség-teljesítés, hanem abba, hogy tanítványaiából jellemes embereket növeljen. Kétséget nem szenved, hogy ez igen nehéz feladat, mert a léleknek minden erejét s az elmének minden tehetségét kemény próbára teszi, de azért mégis elérhető. De kérdés, hogyan? «Ha megkérdezné engem valaki, írja Hegedüs, hogy hosszasan nevelő-házak körül élvén, eddigelő mit tanultam: nem tudnék egyebet felelni, hanem csak azt, hogy a nevelésnek minden titka és mestersége az első megindítástól s az emberi karakternek kiformalódása csaknem egészen az első benyomástól függ.» Ugyanis, a lélek ifju korában sokkal elevenebb, a tudásvágy nagyobb, a képzelő és emlékező tehetség sokkal tüzeesebb. A legelső «ideák», mint a tavasszal elhintett magvak, megfogannak a gyenge lélekben és a mint tulajdonságuk hozza magával, burján, vagy hasznos növényt teremnek s így az első benyomás által beszívott «ideák» jóságától, vagy roszaságától függ a jellem-

nek szerencsés, vagy szerencsétlen irányu fejlődése. Számot vetett ő azokkal az akadályokkal, melyek a tanári pályán elküthetetlenek, de tudta azt is, hogy éppen azoknak a legyőzése teszi széppé és fontossá a tanár hivatását. Jól tudta, hogy az iskolába az egyik tanuló épebb, a másik már romlott szívvel lép be; egyik kevesebb, a másik több előítéletet hoz el a szülői házból; egyik kevesebb, másik több műveltséget viszen s hogy az iskolában is mind ugyanazon indulatok fordulnak elő, de mind különféle alakban, éppen úgy, mint künn az életben. Elismeri, hogy az emberi erő gyöngé arra, hogy száz meg száz ifju gondolkozásmódját, indulatait, műveltségét helyes irányban vezesse, de ő elérhetőnek tartja ezt oly módon, ha a tanár tanítványai szívét a tisztaságnak arra a pontjára igyekszik emelni, a melyen a szép, jó és a nemes megfogamzanak, mert ezek vetik meg az ifju jellemének erős fundamentumait, melyek mint egy őrző angyal, megvédik őt az elbukástól.

Hegedüs ezt az elvet nemcsak vallotta, hanem tanítványai nevelésében érvényre is juttatta. Azt a mondását: »adj jó elvet tanítványaidnak, mikor még hajlékony a szív, és nem fog aztán benne minden, még az édesség is méreggé válni« hiven betöltötte. A szépet, jót és nemest megszerettette tanítványaival s azon volt, hogy mindnyájan érezzék, hogy nekik azok az erkölcsi tulajdonságok valóságos »lelki klimájuk«, azokban kell élniök, kötelességük, magukat azokhoz szabni s azok szerint művelni. Ezt a nevelési módszerét azonban nemcsak a gyermekkor nevelésére alkalmazta, hanem kiterjesztette az ifjukorára is.

(Vége következik.)

Irodalom.

A magyar közönséghez.

Nincs a földön nemzet, mely oly gazdag népmese-költéssel dicsekedhetnék, mint a magyar. Tanuskodnak erről különféle mesegyűjteményeink, melyek azonban alig fordulnak meg a nagy közönség kezén s melyek, minthogy többnyire az illető vidék tájszólása szerint vannak közölve, inkább a nyelvtudósokra becsesek. S ami legfőbb érdek volna pedig: ezek a gyűjtemények alig adhatók a gyermekifjuság kezébe, mert a gyűjtők, természetesen, nem vették figyelembe a nevelési szempontokat. Maga a művelt nagy közönség csak hirtől ismeri egyik-másik mesegyűjteményt, akárhany csak nagyobb könyvtárakban kapható. S hány szép mese van eltemetve folyóiratokban! És hány szép mese forog a népján, melyek egyetlen gyűjteményben sem találhatók!

Mind e körülmények számbavételével határoztuk el, hogy az összes java népmeséket, mondákat és regéket közkinccsé tegyük; hogy a meseköltő tehetséggel oly igen megáldott magyar és székely nép meséit jó népies irodalmi nyelven megírva, de igazi karakterüktől meg nem fosztva, újra, egyelőre öt nagy kötetben kiadjuk, hogy a magyar nemzet az ő ezer éves ünnepén elmondhassa büszkén: ime, itt van együtt mind az a mese és monda, a mit a magyar nép poétás lelke ezer év alatt, békében és háboruban, annyi viszontagságoknak közepette, teremtett!

Közzé bocsátjuk ezt a nagy munkát, abban az erős meggyőződésben, hogy, midőn ezt tesszük, a nemzeti irodalomnak, a nemzeti nevelésnek teszünk szolgálatot s egyben ápolni segítjük a nemzeti öntudatot.

Hogy ezen értékes nemzeti kincs ne csak gazdagnak, tudósnak legyen hozzáférhető, hanem, hogy a magyar Mese- és Mondavilágot a nemzet minden rétege, apraja, nagyja, szóval, minden magyar család megszerezhesse, elhatároztuk, hogy füzetekben, még pedig a legolcsóbb áron, füzetenkint 25 krajcárért, bocsátjuk azt közre.

A ki a magyar Mese- és Mondavilágnak első füzetét,

mely most jelent meg 64 oldal terjedelemmel, gyönyörű színes borítékkal, és 18 szép szöveggéppel, figyelemmel átolvassa, hitünk szerint, meggyőződik arról, hogy míg ez a könyv egyfelől a családi nevelésnek és az iskolai oktatásnak nélkülözhetetlen segítsége lesz, másfelől maga a nagy közönség is, az irodalmi műveltségű ember s az irni-olvasni alig tudó ember is egyiránt lelki gyönyörűséggel olvashatja a magyar népköltés e remekeit, melyeket a falusi mesemondó hangján, de irodalmi nyelven, irodalmi ízléssel s pedagógiai gondossággal igyekezett megírni a magyar föld népének egyik fia.

Nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy a Magyar Mese- és Mondavilágban, mely az ezer év egyik szerény emlékének készül, nem innen-onnan összeollózott mesék gyűjteménye lesz, a miről az olvasó úgy a most megjelent, mint az ezután megjelenendő füzetekből meggyőződhetik. Történeti és helyi mondák, lehető elevenésséggel megírva s vegyítve népmesékkal: ez a terve az egyelőre öt kötetes munkának. Minden kötet 30 nyomtatott iv. S két hetenkint 3 ives füzetekben jelenik meg, gazdagon és szépen illusztrálva. Egy-egy füzet ára 25 kr.

A Magyar Mese- és Mondavilág első füzetét kívánatra bárkinek ingyen megküldjük.

A Magyar Mese- és Mondavilág előfizetési ára 10 füzetre 2 frt 50 kr., s azok, kik ezen összeget a kiadóhoz előre beküldik, a füzeteket pontosan megjelenés után postán kimentve megkapják.

Im, ezt kívántuk elmondani az első lépésnél.

Hazafias üdvözléssel

Benedek Elek,
mint a „Magyar Mese-
Mondavilág“ írója.

Az Athenaeum
irod. és ny. r.-társulat, mint a
„Magyar Mese- és Mondavilág“ kiadója.

Budapest, 1894. januárhó végén.

A »Magyar Mese- és Mondavilág« című új képes füzetes vállalatot legjobb meggyőződéssel ajánlhatjuk t. olvasóink bizalmába és pártfogásába. Az Athenaeum kiadó-társulat, mely mint Kossuth, maga számtalanszor nyilvánosan előadta, a nagy száműzöttnek munkái kiadása által aggkorára foglalkozást ad, mely Petőfi műveit a legnagyobb diszszel és egyidejűleg a legolcsóbb kiadásban is kiadta, s mely a nemzeti irodalom minden ágát folyton ápolja és fejleszti, ezen vállalattal méltán fordulhat a magyar nemzet hazafiságához és bizalmához és szívesen is közöltük az ő szövegét e hazafias vállalat ügyében.

Benedek Eleket, ki e mű megírását magára vállalta, széles e hazában mint kitünő meseíróit eléggé ismerik, s felesleges volna, az ő hivatottságát a magyar közönség előtt dicsérorog kiemelni.

Különbélék.

== Februárban megjelent pályacikkeink.

1. Nemzeti egyház.

Az erd. ev. ref. középiskolák történetei megírásáról.

3. A kath. nagy gyűlés és a protestánsok.

4. Protestáns hazafiság.

5. A vadházasság.

Felkérjük olvasóinkat, hogy szavazatukat márc. 10-ig beküldeni szíveskedjenek.

== Dónáth József, nyugalm. törvényszéki elnök és a sepsi-szent-györgyi Mikó-kollégium főgondnoka, a közügyek terén és így egyháza és a nevelés terén szerzett érdemei elismerésül kitüntetés-képpen a legfelsőbb helyről a vaskorona-rend III. osztályát nyerte. Nevezett kollégiumunk, a város, sőt egész Háromszék vármegye ünnepélyes módon készül örömeinek kifejezést adni azon a napon, melyen a vaskorona-rend átadása megtörténik. Mi, a magunk részéről is, a legnagyobb örömmel csatlakozunk az örvendezőkhez, midőn konstatálni, van alkalmunk, hogy e szép kitüntetés egy valóban érdemes, és tiszteletre méltó férfit ért. Dónáth József már hosszú idők óta példát statuált puritán egyszerűségével, világos fejével, meleg szívével, buzgóságával és

mély bölcsességével, hogy milyenek kell lenni egy férfinak, ki egyházát és hazáját önzetlenül szereti. Kivánjuk, hogy még sokáig láthassuk magunk előtt és tisztelhesük őt, mint a szépnak, az igaznak, az erkölcsi életnek, az előhaladásnak és a hazaszeretnek törhetetlen munkását.

== Szabolcska Mihály költeményei megjelentek egy diszesen kiállított kötetben. Volt alkalmunk már többször, elmondani, hogy Szabolcska büszkesége papi karunknak. Nem Erdély földje szülte; de Erdély földje örömmel fogadta keblére. Bölcsője ott ringott az »alföldi szép nagy rónaságon«, ott szívta magába a magyar emberhez oly fel-ségesen illő komoly melancholiát, azt a tipikus faji jelleget, mely a nagy világ bármely ragyogó, fényes városából is csak visszasír a Tisza partjaira, a délibábos Hortobágyra. És bár a szárnyakat eresztett sas megült a görgényi havasok szikláján, és fészket megépítte Felfaluban, csak mégis jobban esik lelkének, ha visszaemlékezik a gulyára, és boldognak akkor érzi magát, ha a romlatlan magyar Geniusz szárnya lebbenését látja, hallja. És ez az igazság, ez a közvetlenség nekünk is jól esik, minket is elbájol, mert érezzük, hogy testünk-ből való, hogy igaz vérünk. Szabolcska nemzeti poeta a nélkül, hogy benne hiányzanának az örök emberi vonások. Nem hömpölyög ugyan, mint a vihar által korbácsolt ocean; nem hangzanak felénk Jób vigasztalan siralmi; egeket vivó szenvedelmek nem vakitnak: de hát a természet sem áll csupán özönvizekből és tűzhányó hegyekből. Az élet hangulatokból áll; a könyv címe is »Hangulatok« és Szabolcska nem hazudott: igazán hangulatait írta meg szépen, kiválóan, egy első rangú poétához méltóan. Ezért örömmel üdvözljük; és óhajtjuk, melegen ajánljuk, hogy könyve ne hiányozzék egyetlen paptársunk asztaláról sem.

== Megjelent az egyházkerület Névtára, 1894-re, melyben a szükséges tudnivalókon kívül, befejezést nyer a görgényi egyházmegye története; és meg van bővítve a népingás és a tanügy főbb adataival. A gondos összeállításért dicséret illeti a püspöki titkárt, Tóthfaluusi József aát. Hanem, ha mi az ő helyében lennénk, nem tűrnék el a nyomás hiányosságát. A papir elég jó, de a betűk oly

kopottak, hogy ez előtt ötven esztendővel ha nyomtattak így valamelyes vidéki városkában. A nyomtatás ma nem mesterség, hanem művészet és olyan verseny kínálkozik, hogy esztétikai érzékünket is könnyen kielégíthetjük. Miután óhajtjuk, hogy a jövő évit is ő szerkessze, kérjük, legyen tekintettel e dologra. Ha Névtár, még ha logarithmica Tabella is, mutatósabb, beszédesebb, ha a betűk tiszták, a nyomtatás a szemnek tetsző.

== Igen szép, igen hasznos, sőt szükséges munkába kezdett Böngérfi János, ismert pedagógiai és ifjusági író. Apró füzetekben, és a ponyva-irodalom termékeinek a köznép előtt kedves formájában írja meg népies hangon, népies modorban a magyarok történetét. Eddig három füzet jelent meg: Az ősmagyarok története. A hunok és a híres Attila, vagy Etele király. A vitéz magyar fejedelmek története. Minden füzetben vannak képek és egy füzet ára 2—4—6 kr. Az egész 20 füzetre van tervezve, előfizetési ára 90 kr. Nem ajánlhatjuk eléggé különösen a tanítók figyelmébe, holott igen csekély költséggel felette hasznos olvasmányt adhatnak a népek és a nép gyermekeinek kezébe.

== Hozzánk is beküldetett »Laveleye Emil Egyházipolitikai Tanulmányai. I. A kath. népek jövőjéről és II. A klerikális párt Belgiumban. Ára 80 kr. Továbbá, »A pápaság jövője.« Ára 20 kr. Mindkettőt fordította dr. Bartha Béla, és bár előbb már megjelentek az időszaki folyóiratokban, de kiadásukat teljesebb igazolja, és szélesebb körben való terjesztésüket feltétlenül szükségessé teszi az ultramontanizmus fektelenkedése, és az a szemeten felülről agyarkodás, mely csak a pápista barát-egyben fogamzhatik meg, és a mely hazánkban is eddig szokatlan módon felburjánzott. Frázissá lett immár egykori büszkeségünk, hogy »Erdély a vallásos türelem klasszikus földje. Az ultramontán eszeveszettség csak úgy dühöng itt is, mint akár Belgiumban; a türelmetlenség és csatározhatatlanság csattogtatja fogait: jó lesz, terjeszteni a világosságot hintő iratokat, hogy a jozanul gondolkodó katolikusok hazudtolják meg a szolgál-lelkü és obskurantizmusban fetrengő pápista szoknyás barátokat.

HIVATALOS RÉSZ.

193—1894.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi evang. reform. egyházkerületben, az udvarhelyi egyházmegyébe kebelezett böngözi egyházközség II. od osztályu papi állomására, a volt lekész nyugalomba vonulása folytán, pályázat hirdettetik.

Ezen állomás javadalma, egyházhatósági becslés szerint, 684 frt. értékű kepe és kanonika porció haszonélvezete, gazdasági épületekkel ellátott kényelmes lakáson kívül. A megválasztandó lelkész félfizetésre szolgál, a nyugalmazott lelkész életben léteig, e mellett köteles, tagja lenni a gyámintezetnek, a papi temetkezési segély-egyletnek, a rendes tagsági díjt fizetve.

Pályázati határidő f. é. márc. 14. Folyamodványok, nt. Menyhárt András, esperes afiához küldendők, Kecsetbe, u. p. Székely-Udvarhely.

Kolozsvártt, 1894. február 20. Szász Domokos, erdélyi ev. ref. püspök.

221—1894.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a sepsi egyházmegyébe kebelezett oltszemi egyház kántor-tanítói állomására ezennel pályázat nyittatik.

Javadalom: gazdasági épületekkel ellátott tisztességes lakás és egyházhatósági becslés szerint, 410 frt. kepe, kanonika-porció és tandíj haszonélvezete.

Pályázati határidő: március 15. Folyamodványok nt. Zagoni Pál, esperes aához, Nagy-Borosnyóra, küldendők.

Kolozsvártt, 1894 febr. 19. Szász Domokos, erdélyi ev. ref. püspök.

219—1894.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a sepsi egyházmegyébe kebelezett szotyori egyházközség énekevezér-

tanítói állomására, az első hirdetés sikertelen maradván, most másodsor pályázat nyittatik.

Javadalom tisztességes lakás, kert és gazdasági épületeken kívül, egyházhatósági becslés szerint, 187 frt 68 kr. értékű kepe és kanonika porció haszonélvezete.

Pályázati határidő: március 15-e. Folyamodványok nt. Zagoni Pál esperes aához, Nagy-Borosnyóra, küldendők.

Kolozsvártt, 1893. febr. 19. Szász Domokos, erdélyi ev. ref. püspök.

220—1894.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a sepsi egyházmegyébe kebelezett komollói egyházközség papi állomására ez alkalommal harmad izben pályázat nyittatik.

Javadalom: tisztességes lakás, kerten és gazdasági épületeken kívül, egyházhatósági becslés szerint, 427 frt. 2 kr. értékű kepe és kanonika-porció haszonélvezete.

Pályázati határidő: március 15. Folyamodványok nt. Zagoni Pál, esperes aához, Nagy-Borosnyóra, küldendők.

Kolozsvártt, 1894. febr. 19. Szász Domokos, erdélyi ev. ref. püspök.

7—1894.

MEGHIVÓ.

A »Rikán belöli özv.-árv. gyámintezet« Igazgató-bizottmányának tiszt. tagjait f. évi március 15-re Sepszi-Szent-Györgyön a Lázár-féle vendéglőben tartandó gyűlésre, van szerencsém, tisztelettel meghívni.

Ilyefalva, 1894. febr. 18.

Kiss Albert, elnök.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.